

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bc. Petra Hrušovská

**Vybrané jazykové problémy při procesu tlumočení
mezi češtinou a portugalštinou**

**The Interpretation Process between Czech and Portuguese Language:
an Approach Towards Selected Linguistic Problems**

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce, PhDr. Jaroslavě Jindrové, za trpělivé vedení, cenné připomínky a vloženou důvěru.

Chtěla bych poděkovat své rodině, Vânie a Nicole za jejich podporu.

Chtěla bych poděkovat všem ostatním, kdo přispěli radou a ochotně odpovídali na mé dotazy – Fláviovi, Joaquimovi, Leně, Joaně a zejména Anně, Guilhermině a Miguelovi.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Lisabonu dne 15. 5. 2012

Podpis:

Anotace

Práce *Vybrané jazykové problémy při procesu tlumočení mezi češtinou a portugalsštinou* rozebírá z tlumočnického hlediska tyto dva jazyky, které patří do různých jazykových rodin. Úvod obsahuje motivaci pro výběr tématu a stanovuje základní strukturu práce. První kapitola (Jazyky a tlumočení) nastiňuje teoretická východiska podle Skaličkovy jazykové typologie a podává obecný úvod do tlumočení, jako základní téma jsou stanoveny vybrané jazykové problémy, s nimiž se setkává tlumočník při převodu mezi češtinou a portugalsštinou. Druhá kapitola (Překladačské postupy) je zaměřena na překladačské metody a postupy zejména s odkazem na Vinaye a Darbelnet. Třetí kapitola (Tvarosloví a skladba) kontrastivně analyzuje a na překladech ilustruje použití podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen a členů v obou jazycích. Poslední kapitola (Slovní zásoba) se zabývá některými jevy z oblasti slovníku (interference, synonymie a frazeologie). V závěru práce se zdůrazňuje úloha kontextu pro tlumočení a jistá omezení s ní spojená.

Klíčová slova: Čeština, Portugalsština, Typologie jazyků, Kontrastivní lingvistika, Tlumočení

Abstract

The present thesis, *The Interpretation Process between Czech and Portuguese Language: an Approach Towards Selected Linguistic Problems*, analyses the two languages belonging to different language families from the interpreter's point of view. The Introduction gives reasons for choosing the topic and outlines the general structure of the thesis. Chapter 1 (Languages and Interpreting) delineates theoretical issues pertinent to language typology according to Skalička, comparing the structures of Czech and Portuguese, and outlines a basic introduction to interpreting. The principal subject is defined as selected linguistic problems that interpreters have to deal with when working with Czech and Portuguese. Chapter 2 (Translation Procedures) focuses on methods and procedures of translation, in particular those proposed by Vinay and Darbelnet. Chapter 3 (Morphology and Syntax) gives a contrastive analysis with sample translations of substantives, adjectives, pronouns and articles in both languages. The last chapter (lexicology) describes some phenomena related to lexical questions (interferences, synonymy and phraseology). The thesis is concluded by stressing the role of context in interpreting, leading eventually to some limitations for the analysis.

Key words: Czech, Portuguese, Typology of languages, Contrastive linguistics, Interpreting

Seznam zkratek

Slovní druhy a větné členy:

adj.	přídavné jméno
adv.	příslowce
Pk	přívlastek
Pk-n	přívlastek neshodný
Po	podmět
prep.	předložka
Př	přísudek
Pt	předmět
Pu	příslowečné určení
Pu-č	příslowečné určení času
Pu-z	příslowečné určení způsobu
subst.	podstatné jméno
verb.	sloveso
Vv	věta vedlejší

Citace příkladů:

[E-L]	<i>EUR-Lex</i>
[IC]	<i>Intercorp</i>
[PF]	<i>Dicionário Moderno de Francês-Português e Português-Francês</i>
[PH]	autorský příklad
[PS]	<i>Portugalština pro samouky</i>
[PT]	<i>Portugalština</i>
[SMP]	<i>Stručná mluvnice portugalštiny</i>
[SS]	<i>Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků</i>
[UP]	<i>Učebnice portugalštiny</i>

Obsah

ÚVOD.....	8
1 JAZYKY A TLUMOČENÍ.....	9
1.1 Základní charakteristika češtiny a portugalštiny.....	9
1.1.1 Typologie jazyků.....	9
1.1.2 Čeština.....	10
1.1.3 Portugalština.....	10
1.2 Základní charakteristika tlumočení.....	12
1.3 Vybrané tlumočnické problémy a strategie.....	13
1.4 Správnost tlumočnickova projevu.....	14
1.5 Metodika práce.....	16
2 PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY.....	17
2.1 Transpozice.....	19
2.1.1 Transpozice slovního druhu.....	19
2.1.2 Transpozice syntaktická.....	20
2.1.3 Další příklady transpozice.....	21
2.2 Koncentrace – diluce.....	22
2.3 Rozšíření – zúžení.....	24
2.4 Modulace.....	28
2.5 Větná synonymie.....	29
3 TVAROSLOVÍ A SKLADBA.....	31
3.1 Podstatná jména.....	31
3.1.1 Pád substantiv.....	31
3.1.2 Jmenný rod a číslo.....	32
3.1.3 Substantivní vyjadřování.....	33
3.2 Přídavná jména.....	35
3.2.1 Přídavná jména a jejich substituty.....	35
3.2.2 Analytické a syntetické stupňování.....	39
3.2.3 Přídavná jména přivlastňovací.....	42
3.2.4 Postavení přídavných jmen.....	43
3.3 Zájmena.....	45
3.3.1 Osobní zájmena.....	45
3.3.2 Přivlastňovací zájmena.....	47
3.4 Člen.....	49
3.4.1 Určitý a neurčitý člen.....	50
3.4.2 Překlad portugalského členu do češtiny.....	50

3.4.3	Dělivý člen	53
4	SLOVNÍ ZÁSoba	55
4.1	Interference cizích slov	55
4.2	Synonymické vyjadřování.....	56
4.2.1	Jmenná synonymie pomocí transpozice	56
4.2.2	Slovesa a slovesné vazby	57
4.2.3	Sémantická pole	58
4.2.4	Princip ekonomie	60
4.3	Ustálená spojení	60
4.4	Frazeologie jednání	61
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	66

ÚVOD

V dnešní době mají česky mluvící zájemci o portugalštinu k dispozici několik kvalitních slovníků, učebnic, konverzací a stručných mluvnic. Portugalština však nadále zůstává – ve srovnání s angličtinou, němčinou, francouzštinou, ruštinou či španělštinou i s poměrem překladů z těchto jazyků a z portugalštiny na českém knižním trhu – poněkud exotickou a méně dostupnou řečí.

Zájem o mezikulturní kontakt mezi lusofonními zeměmi a naší zemí i o vzdělávání odborníků je však patrný. Vysoké školy mají uzavřené dohody o studijních pobytech, v Portugalsku existuje lektorát češtiny, v České republice lze vystudovat portugalistiku hned na několika univerzitách a s ohledem na hospodářský vývoj v Brazílii stále více zájemců navštěvuje kurzy portugalštiny. Na Letní školu slovenských studií v Praze každoročně přijíždí několik účastníků původem z Portugalska, mezi nimiž jsou pravidelně zastoupeni studenti evropských studií a na lekcích pokročilé úrovně tlumočníci a překladatelé z mezinárodních institucí. V kurzech konferenčního tlumočení pořádaných Evropskou unií (Euromasters) se kvalifikují studenti s jazykovou kombinací češtiny a portugalštiny, ať jsou rodilými mluvčími toho či onoho jazyka. Členství České republiky a Portugalska v Evropské unii a v schengenském prostoru nepochybně zvyšuje intenzitu a frekvenci vzájemných kontaktů a posiluje potřebu jazykových převodů mezi těmito dvěma jazyky. Nejde jen o překlad dokumentů a tlumočení na jednáních politických a soudních orgánů, ale také při uskutečňování mezinárodních projektů, obchodní spolupráci, kulturních akcích atd.

Čeština a portugalština se liší nejen slovní zásobou, nýbrž i mluvnickými kategoriemi a někdy i celkovým pojetím zobrazované skutečnosti. Na typické případy se obvykle upozorňuje v kontrastivních materiálech. Překlad a tlumočení jsou však procesy natolik specifické, že jim tyto informace někdy slouží jen jako odrazový můstek při hledání vlastního řešení konkrétního problému, které by lépe vyhovovalo jejich kontextovým a situačním potřebám či omezením. Tato práce, zaměřená na tlumočení mezi češtinou a portugalštinou, se proto bude zabývat některými obecnými otázkami jazyků a tlumočení a pokusí se na kontrastivním materiálu ukázat, jakým způsobem se dá s jazykovým materiálem při mezikulturním převodu nakládat.

1 JAZYKY A TLUMOČENÍ

Než přistoupíme k problematice tlumočení mezi češtinou a portugalským jazykem, musíme objasnit některé pojmy a východiska, s nimiž budeme dále pracovat.

1.1 Základní charakteristika češtiny a portugalského jazyka

1.1.1 Typologie jazyků

Čeština i portugalský jazyk patří do skupiny indoevropských jazyků, každá však do jiné větve: čeština mezi jazyky slovanské, portugalský jazyk mezi románské (latinské). Považují se tedy za jazyky nepříbuzné, s čímž souvisejí i některé typologické rozdíly mezi nimi. Český lingvista Vladimír Skalička vypracoval teorii jazykové typologie, v níž jazyky rozdělil podle morfosyntaktických charakteristik na pět typů: izolační, aglutinační, polysyntetický, flexivní a introflexivní.¹ Zatímco u slovanských jazyků převažuje typ flexivní, předchůdkyně dnešních románských jazyků, flexivní latina, se postupně zjednodušovala, podléhala nejrůznějším vlivům a nastoupila vývoj směrem k typologii izolační. Z románských jazyků izolační typ převládá nejvíce ve francouzštině (na té Skalička provádí svou analýzu), naopak portugalský jazyk zůstává o mnoho konzervativnější.²

Obecně vzato existují dvě základní protichůdné tendence: analytická, tj. vyjadřovat významy v oddělených jednotkách, a syntetická, tj. sdružovat je do jednoho slova. Nejanalytičtější jsou jazyky izolační (např. angličtina), kde zjednodušeně platí „co slovo, to význam“. Vyznačují se nedostatečnou morfoloogickou slovo tvorbou a neměnnými, často krátkými slovy; gramatické významy vyjadřují slovy syntaktickými (předložkami a spojky) a pevným slovosledem. Na opačném principu staví aglutinační jazyky (např. turečtina, maďarština), jež jsou bohaté na prostředky pro skloňování a časování. Gramatické vztahy vyjadřují sřetěžením afixů, přičemž každému afixu je přisouzena jedna funkce, tedy „co afix, to význam“ – tak mohou vznikat „slepená“ slova nahrazující věty (turecké *okul-da-ki*, psáno bez pomlček, znamená doslova *škola-v-ten, který, mut-lu-ydu-yor-um* pak *štěstí-s-byl-js-em*). Na bázi aglutinace funguje i typ polysyntetický (např. čínština) – ten však kombinuje autosémantické lexémy, a tak vznikají složeniny (např. německé *Haftpflichtversicherung* pro *pojištění povinného ručení*) – a flexivní, jež připojuje morfémy s více významy. Znamená to, že u flexe jediný prvek kumuluje více gramatických funkcí najednou (např. české koncovky – *-ý* ve slově *velký* udává první pád, jednotné číslo a mužský rod). Flexivní jazyky mívají bohatě rozrůzněné gramatické kategorie, u slovo tvorby upřednostňují morfoloogické odvozování a je pro ně charakteristický relativně volný slovosled. Typ introflexivní (např. arabština, hebrejšina) se podobá předchozímu, ale slova ohýbá uvnitř, tj. v jejich lexikálním základě (německé *betrinken – betranken – betrunken* pro *opijíme – opijeli – opilý*).

¹ Skalička, Vladimír. 1951. *Typ češtiny*. 1. vyd. Praha: Slovanské nakladatelství. 96, [3] s. Slovanské jazykovědné příručky; Sv. 4.

² Černý, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. 1. soubor. vyd. Olomouc: Votobia, s. 115.

Jednotlivé jazyky nejsou typologicky čisté, mohou se v nich vyskytovat případy odpovídající dalším typům: *budu rychlobruslit* obsahuje izolační budoucí čas, polysyntetické kompozitum, aglutinovaný interfix *-o-*, flexivní koncovku *-u* a introflexivní supletivitu slovesa *být*.

1.1.2 Čeština

Jak bylo řečeno, v češtině převládá typ flexivní, tj. vztahy ve větě se vyjadřují pomocí flexe – konkrétně skloňování a časování (pádové koncovky jmen, osobní koncovky sloves, stupňovací koncovky příslovcí a adjektiv). U koncovek se projevuje jazyková ekonomie (hromadění významů) a homonymie (jedna koncovka se objevuje v několika odlišných použitích). V češtině se rovněž vyskytují prvky typu introflexivního (hláskové alternace, supletivita), izolačního (předložky, analytické slovesné formy), aglutinačního (skládání afixů při odvozování slov a vyjadřování mluvnických tvarů) a polysyntetického (skládání slov). Nové lexikální jednotky se nejčastěji tvoří odvozováním (z různých slovních druhů, příp. přechylováním), slovnědruhová homonymie je minimální (srov. s anglickým *copy – kopírovat, kopírovací, kopie*).

Čeština rozlišuje tři jmenné rody (mužský, ženský a střední), dvě čísla (jednotné a množné s nepravidelnostmi u pozůstatků čísla dvojného), sedm pádů, ohebné slovní druhy podléhají shodě v mluvnických kategoriích. Složitost morfologie se projevuje v množství deklinačních a konjugačních typů a jejich podskupin. V časování není flexivnost tak výrazná jako ve skloňování – moderní čeština disponuje jen třemi slovesnými způsoby (oznamovací, rozkazovací, podmiňovací) a třemi časy (minulý, přítomný, budoucí), časovou posloupnost proto vyjadřuje přechodníky (velmi omezeně), časovými údaji a videm (dokonavý a nedokonavý), jímž kompenzuje relativně chudý modotemporální systém. Základem věty je sloveso v určitém tvaru, u něhož není nutno vyjádřit podmět (osoba, číslo i rod vyplývají z koncovky), ten se objevuje jen ze zvláštních důvodů (zdůraznění, rytmus).

V češtině není povinný člen a mezi slovními druhy bychom gramatickou kategorii členu nebo determinantu hledali marně. Promluva se obvykle aktualizuje tzv. aktuálním členěním větným (funkční větnou/výpovědní perspektivou).³ Větné vztahy se identifikují zejména na základě morfologie, proto je namísto pevného slovosledu podmět–přísudek–předmět běžný slovosled reflektující záměr mluvčího od výchozí, tj. již známé či méně akcentované informace k informaci nové nebo zdůrazňované (od východiska k jádru, jinými slovy od tématu k rématu: *Marie zpívá* – zdůrazňuje se sloveso – tj. *nekřičí, nemlčí...*, *Zpívá Marie* – a ne *Jana, Olga...*), přičemž východisko a podmět se nemusejí překrývat. Aktuální členění souvisí i s dalšími prostředky – vedle slovosledu se vyjadřuje i intonací a zdůrazňovacími konstrukcemi (*Marie 'zpívá, Zpívá 'Marie, 'Marie zpívá, To 'Marie zpívá*).

1.1.3 Portugalština

Portugalština se od češtiny liší absencí mluvnických pádů (pouze rozlišuje přímý a nepřímý předmět) a s ní související neměnností substantiva (kromě čísla, příp. rodu, s výjimkou nepravidelně odvozených

³ Černý, Václav. *Dějiny lingvistiky*. Op. Cit., s. 160–161.

tvary také nedochází k alternacím; v češtině naopak nacházíme koncovku dokonce v základním pádě: *měst-o*). Někdy splývají předložky se členy, ale tvar jména se tím nemění. Portugalština může dávat přednost substantivům tam, kde v češtině stojí adjektiva (*sapatos de homem – pánské boty*), má tedy nominálnější charakter (ten je posílen větší frekvencí jmenných tvarů slovesa) a hojně využívá předložky k vyvážení chudé jmenné morfologie (*řekl to otci – disse-o ao pai, Mariin syn – o filho da Maria*). Rozlišování dvou rodů (mužský a ženský), dvou čísel (singulár a plurál) na úrovni slova a gramatická shoda v těchto kategoriích poukazují k flexi (srov. *casas baratas, carros baratos* s anglickým *cheap houses, cheap cars*). Podobně jako čeština přivlastňuje izolovanými přivlastňovacími zájmeny (*minha casa* oproti aglutinačním afixům v turečtině: *ev-im*). Nominální syntagmata se většinou povinně určují determinantem, člen pak vystupuje jako samostatné slovo. Portugalské adjektivum kromě shody v rodě a čísle se substantivem zůstává neměnné, převažuje u něho analytické stupňování a v použití někdy splývá s příslovci (viz kapitola Přídavná jména). Číslovky na rozdíl od češtiny většinou zůstávají neskloňné (*três casas/carros*, avšak *duas casas, dois carros* – nadále však zcela chybí pádová flexe). V oblasti jmen tudíž v portugalštině převládá typ izolační.

Slovotvorbu charakterizuje málo složených slov ve prospěch odvozování (zejména aglutinací, např. pravidelná příslovce se tvoří aglutinačně příponou *-mente*.) a víceslovných lexikálních jednotek (izolačně: *companhia de seguros* oproti syntetickému *pojišťovna*), eventuálně přechodu mezi slovními druhy (*ajudante – pomáhající, pomocný, pomocník*). Portugalština má bohatý inventář afixů, s nimiž běžně nakládá, čímž se blíží k syntetickému typu (například velmi aktivně zdobňuje pomocí přípon, zatímco analytická francouzština zdobňující přípony obvykle vnímá zastarale a raději si vypomáhá slovem *malý* – tento způsob je v portugalštině spíše obyčejným konstatováním velikosti). Porovnáme-li však její derivační možnosti s češtinou, jeví se v tomto směru skrovnější (srovnejme sloveso *fazer – afazer, contrafazer, desfazer, perfazer, refazer* a polysyntetičtější složeniny *liquefazer, malfazer, putrefazer, rarefazer, satisfazer, tumefazer* s českým *dělat – dodělat, nadělat, padělat, podělat, prodělat, předělat, přidělat, rozdělat, udělat, vydělat, vzdělat, zadělat, zdělat* a jejich obměny *dělávat, dodělávat... nebo pouhé comer s jíst, dojíst, najíst, pojíst, projíst, přejíst, vyjíst, zajíst + sníst, jídat, jídat, dojídat...).*

Nejvíce syntetických rysů směřujících portugalštinu k flexivnímu typu se zachovalo v oblasti slovesné morfologie (u nepravidelných sloves se setkáme i s introflexí: *perco, perdes...*). Jednotlivé časy a způsoby připojují osobní koncovky, podmětová zájmena se proto používají kvůli zdůraznění nebo rytmu jako v češtině a případně u homonymních tvarů (*se eu/ele souber*). Pouze zápor se vyjadřuje na rozdíl od české předpony zvláštním slovem (izolovaná záporka *não*) a omezená derivace spolu s absencí vidu (ve slovanském pojetí, kdy většina sloves existuje ve dvou až třech formách lišících se pouze gramaticky) se mohou projevit větší frekvenci analytických fázových a verbonominálních konstrukcí (*dojíst – acabar de comer, zpochybnit/zpochybňovat – pôr em causa, pôr em dúvida, colocar em dúvida*). Z hlediska časů a způsobů je však portugalština mnohem citlivější než čeština: rozlišuje více časů (z formálního hlediska jeden přítomný, dva budoucí a pět minulých), zná konjunktiv (spojovací způsob), v němž dokonce předčí všechny ostatní románské jazyky (pět aktivně užívaných druhů konjunktivu, z nichž konjunktiv futura je výsadou portugalštiny) a častěji používá nefinitní slovesné tvary (čeština se oproti bezpříznakovému portugalskému gerundiu téměř vzdala přechodníku a obecně dává přednost vedlejším větám, zatímco v portugalštině díky slovesným infinitivním vazbám a existenci osobního infinitivu – který však v 1. a 3. osobě jednotného čísla u pravidelných sloves tvarově souzní

s infinitivem nesklonným a s konjunktivem futura – se jmenné tvary slovesa vyskytují mnohem častěji; dodejme, že pravidelná slovesa nerozlišují trpné a činné příčestí – příčestí ve složených časech a způsobech v činném rodě je neměnné, zatímco v češtině podléhá shodě).

Portugalský slovosled obvykle odpovídá pořadí podmět–přísudek–předmět, avšak vybočení z jeho rámce není žádnou vzácností, zvláště u sloves nepřechodných (*Há uma hora acabou a conferência anual da empresa; Tendo acabado a conferência, podemos sair*). Podobně jako v češtině se rematická část neutrální výpovědi nachází v její druhé části, přičemž ke zdůraznění rématu může dojít intonací, slovosledem a vytýkacími konstrukcemi. Kvůli nedostatečné jmenné flexi se však pojem aktuálního členění a volný pořádek slov nemohou aplikovat ve stejné míře jako v češtině. K vyjádření perspektivy naopak portugalština může použít i člen (novou informace signalizuje člen neurčitý).

1.2 Základní charakteristika tlumočení

Před analýzou vybraných jazykových otázek procesu tlumočení je třeba tlumočení vymezit a nastínit jeho průběh. Informačně bohatou definici tlumočnické situace najdeme v úvodu k *Úvodu do teorie tlumočení*:⁴

„Tlumočení chápeme jako zvláštní druh zprostředkované mezijazykové a mezikulturní komunikace, jako způsob dorozumívání mezi lidmi hovořícími různými jazyky. Komunikace neprobíhá přímo, příjemce a adresát sdělení nejsou jedna a tatáž osoba, ale probíhá přes prostředníka – tlumočnicka. Příjemcem originálu je tedy tlumočnicka, adresáty jsou teprve osoby, ke kterým se sdělení přes tlumočnicka dostane. Z tohoto pojetí vyplývá i nutnost komplexního přístupu k tlumočení jako k procesu. Tento komplexní přístup musí brát v úvahu vzájemné působení lingvistických a extralingvistických (kognitivních, psychologických, komunikativních, pragmatických, psycholingvistických, kulturologických) faktorů a jejich vliv na řečový produkt. Převod se uskutečňuje v komunikativně pragmatické rovině, tlumočnicka musí předat záměr (intenci) řečníka, zachovat smysl sdělení a dosáhnout stejného efektu (cíle komunikace). Tlumočení probíhá v konkrétní komunikativní situaci, která se vyznačuje řadou společných a vzájemně se ovlivňujících faktorů, jimiž jsou zejména: účastníci komunikace, téma, obsah a zaměření komunikace, místo a doba konání. Uvedené prvky a jejich vzájemné vztahy pak vytvářejí tzv. situační kontext tlumočení, jenž by měl tlumočnickovi poskytnout odpověď na základní otázky, které si musí položit, než začne tlumočit (Kdo? Co? Komu? Kde? Kdy? Proč? S jakým záměrem?), aby mohl kvalitně a adekvátně splnit svou úlohu prostředníka. Situační kontext tlumočnickovi poskytuje oporu v tom, že může tlumočit ekonomičtěji a využívat i neverbálních prostředků.“

Tlumočení se dělí na několik druhů. Do skupiny tzv. konferenčního tlumočení spadá tlumočení konsektivní (následné – mluvčí dělá pauzy, v nichž se tlumočnicka ujímá slova), simultánní (mluvčí i tlumočnicka hovoří zároveň) a tlumočení z listu (tlumočnicka čte text a nahlas ho interpretuje). U doprovodného tlumočení tlumočnicka doprovází posluchače v různých situacích, kde podle potřeby používá výše uvedené typy tlumočení. Dalšími specifickými situacemi jsou tlumočení soudní, komunitní, ve znakovém jazyce, filmů, audiokomentář pro nevidomé, tlumočení videokonferencí, chatů, tlumočení po telefonu... (více o jednotlivých typech viz Čeňková). Podle směru rozlišujeme tlumočení z mateřského jazyka do aktivního cizího jazyka nebo z jazyka cizího (aktivního, nebo pasivního) do

⁴ Čeňková, Ivana. 2008. Úvod do teorie tlumočení. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, s. 6. Není-li uvedeno jinak, je tato monografie základním zdrojem informací pro tuto kapitolu.

mateřského. V samotném tlumočnickém procesu se rozlišují tři (čtyři) fáze: poslech s analýzou, zpracování informace, její reprodukce a současná kontrola vlastního výkonu.

V definici tlumočení jsou použity dva významné přívlastky: *mezijazykový* a *mezikulturní*. Kromě toho, že musí tlumočnickovládat oba jazyky a být dobrý řečník, potřebuje mít určitý informační základ ohledně tlumočené problematiky, všeobecný široký rozhled a musí být schopen si uvědomit kulturní rozdíly a náležitě je převést (zmínil-li například Slovák slovenské vánoční tradice, bude pro českého tlumočnicka převod specifických reálií snazší, než kdyby hovořil Ital, jehož realita se pravděpodobně bude lišit od reality, kterou zná český příjemce; mezikulturní dimenze se vztahuje i na společenské konvence). Dalšími požadavky na tlumočnicka jsou kvalitní sluch a hlasový fond, nervová odolnost, výborná paměť, logické uvažování, improvizální schopnosti, soustředění a umění rozdělit pozornost (aktivně poslouchat, sledovat a mluvit nebo provádět zápis najednou).

1.3 Vybrané tlumočnické problémy a strategie

Všechny druhy tlumočení mají svá úskalí. Simultánní tlumočení je vyčerpávající kvůli souběžnosti řečových činností (dvojitý poslech a mluvení, potřeba rychlé reakce, neztratit pozornost), konsekutivní tlumočení je náročné na krátkodobou paměť. Oba procesy jsou intelektuálně velmi namáhavé, a proto tlumočnicka při své práci s cílem ušetřit čas a energii využívají různé strategie, jejichž základními kritérii jsou časová náročnost, nároky na kapacitu a míra ztráty informace. Obecně zde platí zákon maximální informace, největšího účinku a nejmenšího úsilí (podobně jako Jiří Levý hovořil o překladatelské maximinové strategii⁵). Základním prostředkem je formální zjednodušení promluvy (metoda „KISS“ – „keep it short and simple“) – vyjádří-li se tlumočnicko úspěšněji, méně se unaví a souběžně mluvící řečník se mu bude lépe poslouchat, a při konsekutivě se má pokusit být časově o čtvrtinu kratší.

Tlumočení ovlivňuje řada subjektivních a objektivních verbálních i neverbálních faktorů. Tlumočnicko je značně závislý na řečníkovi – zejména na tempu, pauzách, rytmu, intonaci, přízvuku, dynamice, ale i gestikulaci a mimice a na tom, zda používá naučený jazyk, nebo mateřštinu. Velký význam hraje také charakter textu a do jaké míry je předem připravený či spontánně přednášený. Při tlumočení se problémem může stát úplně všechno – od věcného či jazykového neporozumění přes nezvládnutí řečníkova tempa po gramatické chyby a ne zrovna libozvučná či smysluplná spojení, která po vyřčení tlumočnicko již nemůže vzít zpět.

Jednou z tlumočnických strategií uplatňovaných při poslechu je tzv. salámová technika⁶ – tlumočnicko si proslov pomyslně rozdělí na významové segmenty, které pak tlumočí jako kratší jednoduché věty, mezi nimiž vyjádří patřičné vztahy. To mu zároveň pomůže vždy dokončit větu (tento na první pohled banální požadavek může přerůst vpe velký problém, proto je lepší vyhnout se příliš komplikovaným strukturám). K dalším poslechovým strategiím patří dělání poznámek (aby se paměť nezahltla složitými čísly, výčty...) nebo zachování výhodného časového odstupu (ne příliš dlouhý, aby se nenamáhal paměť, a ne příliš krátký, abychom se vyhnuli formulačním a významovým chybám v převodu způ-

⁵ Levý, Jiří. 1971. Geneze a recepcce literárního díla. In *Bude literární věda exaktní vědou?*, s. 87.

⁶ Jones, Roderick. 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, s. 100–104.

sobeným nedostatečným výhledem na kontext). Při převodu se uplatní intonace (správná intonace může pomoci zakrýt nestandardní slovosled), anticipace (např. u opakujících se úkonů či frází), explanační a parafrázování a zvláště princip ekonomie. Ten se projevuje dvojím způsobem – jako eliminace redundancí (obsahová ekonomie) a jako jazyková komprese (formální ekonomie). Opakem je jazyková dekomprese, která tlumočnickovi pomáhá vytvářet plynulý projev, zejména při pomalém tempu řečníka, anebo v případě nutnosti explicitace neznámých skutečností posluchači atd. Pro příklady k těmto tlumočnickým operacím viz kapitola Překladatelské postupy.

Je tedy zřejmé, že tlumočení není jen pouhým jazykovým překódováním, pouhou otázkou kontrastivní lingvistiky. Kontrastivní lingvistika tlumočnickům umožňuje najít shody a rozdíly mezi jazyky a připravit se na strukturně obtížné momenty (u kombinace čeština – portugalština viz kapitola Tvarosloví a skladba), výše uvedené operace však podmiňuje analýza smyslu sdělení. V návaznosti na Edmonda Caryho rozpracovala teoretička a pedagožka tlumočení Danica Seleskovitchová interpretativní teorii tlumočení, tj. teorii smyslu. Jejím klíčovým pojmem je deverzbalizace: tlumočnický vyslechne sdělení, zanalyzuje ho, uchopí obsah a záměrně zapomene původní formu, aby mohl plynule a přirozeně převést smysl v souladu s normou a území cílového jazyka. Nemá se nechat ovlivnit slovy a strukturami, které autor použil (samozřejmě s výjimkou termínů, čísel atp.), ale tím, co chtěl autor říci.

Rozhodujícím kritériem jednotlivých výše uvedených taktik je zachování obsahového invariantu, který vyvolává rovnocennou komunikativní situaci.

1.4 Správnost tlumočnickova projevu

Dopustí-li se tlumočnický věcné chyby nebo faux-pas, mohou se důsledky projevit na výsledku jednání. Stejně tak vyjádří-li se neobratně, může jeho posluchač nepochopit sdělení, nabýt špatného dojmu o zahraničním mluvčím nebo dokonce reagovat tehdy, kdy se žádná reakce neočekává (např. se zasmát tlumočnickovu přeréknutí v situaci, kdy smích není na místě, což může změnit posluchačův obraz u druhé strany).

Mezi základní požadavky na tlumočnickův výkon patří zdánlivě banální potřeba vždy dokončit větu, gramaticky správný projev a smysluplnost každé věty. Pod vlivem fyzických podmínek tlumočení, rychlosti a obtížnosti projevu, celkového stresu a dalších faktorů (např. tlumočnická zkušenost) mohou i v mateřském jazyce vzniknout chyby ve výslovnosti a formulaci, které by za jiných okolností profesionál nepustil přes rty. Někteří studenti tlumočnickví Ústavu translatologie Univerzity Karlovy začali své nejzajímavější výtvořky z hodin simultánního (a v menším rozsahu i konsektivního) tlumočení zaznamenávat a posléze je shrnuli do brožurky *Simultánní blekotání*.⁷ Kromě zábavného čtení vytvořili zajímavý materiál pro analýzu některých tlumočnických chyb, jenž dokazuje, že se při tlumočení nesmí nic podcenit:

⁷ Příbylová, Marie a Sobolevičová, Renáta (ed.). 2011. *Simultánní blekotání*. Nепublikovaný výbor citací z hodin tlumočení v rámci ÚTRL FF UK v Praze.

„Projev tlumočnicka:

Obsahuje ustálené fráze...

„Vážení kolegové, vážení kolegyně“
„Vážení kolegoni“
„Drazí kamarádi a přátelé!“
„Budou se zabývat o tom, že...“

„Co já považuji za velice důležité je, že...děkuji vám.“
„Tím tedy obšírně shrnu...“
„Konev“ (místo Konec)

...musí být jazykově správný, pokud možno bez přeřeků:

„Budou jim odeprány kompetence.“
„Uvedu vám další přístav.“
„Počet podvyživených osob v Africe...“
„Německým jadernám nebezpečí nehrozí.“
„Francie je zahlcena imigrantami.“
„Léci objevili nové, ehm, vědci objevili nové léky.“
„Baletizol je speciální lino, které se při baletu pokládá na letiště“

„...člověků, nebo spíš lidí“
„A pak tam žijí jiná zvířata, která se živí jinými lesy.“
„Přilít olovo do ohně.“
„Využíval armádu neomezeně k potírání civilní populace, čímž způsobil několik smrtí.“
„Výročí prvního výletu do vesmíru.“
„Pablikovali jsme zprávu“
„vysoko kvalifikovaná místa“

...musí být stylisticky přiměřený, pokud možno na výši:

„Závazky nebyly závazné.“
„Tvrzení vlády potvrzuje“
„Ovšem o všem...“
„Hnutí bylo podobné různým hnutím.“
„Je zde nedostatečná kontrola co se týče kontroly.“
„Zpráva publikovaná Světovou zdravotnickou organizací, která se týkala WHO.“

„Dá se také říci, že příčiny, které zapříčiňují zpoždění letadla...je jich pět.“
„Protože se dá raketoplán dále používat, tak...ho používají.“
„Dámské pohlavní buňky.“
„Bylo přítomno 12 mužů ve dvou helikoptérách a tito zde byli přítomni.“
„19. světový kongres o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci v Istanbulu“
„Šíří moje boty po celé zemi.“

...musí být fakticky správný:

„...do roku 1973 se tlumočilo v 6 jazykových kombinacích, pak přistoupilo Dánsko a počet kombinací vzrostl na 73“
„Je nejvyšší čas, aby pan Stiglitz reagoval na to, co říkal pan Stiglitz.“

"Jsem...nejsem britské národnosti."
"Prchl jsem z Bruselu do Florence."
"Dinosauři byli zrušeni...totiž vymyceni."
"The Czech national anthem "Where is my home" = "...píseň Kde je můj dům.“

Každé sdělení by mělo mít informační hodnotu:

"Můj bratr je mužského pohlaví."
"17 % zneužívaných dětí je zneužíváno."
"A v každé zemi dopad, který frančiza má, je výrazný. Frančiza má tedy výrazný efekt."
"Ženské voličky"
"Tuňák se navzdory svému jménu loví ve Středozemním moři."

"Obětmi domácího násilí jsou nejčastěji matky, protože matek se domácí násilí nejvíce týká."
„V New Yorku jsou ulice vodorovné.“
"Kivi je pták, který nemůže létat, tedy pštros."
"Z vína se vyrábí víno."
"Ehm...er...aaa..."

...a vůbec dávat hlavu a patu:

„Tele a jeho dárci nebyli připravováni ve stejných podmínkách.“
„...a proto si myslíme, že se domníváme, že ... „

„levoruké děti“
„Pokud se podíváte kolem sebe, jsou zde věci, které na sobě nosíte, které držíte v ruce, třeba vaše kalhoty...“

Tlumočnick musí dobře slyšet...

„Bude to o pokušení.“ "Cože?" "O FUKUŠIMĚ!"

...a neměl by se dopouštět faux-pas, zejména komolení jmen či názvů institucí:

Borack Obama / Barack Omama
Perverz Musharraf

Mrs. Merkelová
„první Afroameričan v Černém domě“

Vyučující vás naštěstí vždycky podrží:

„Čím on mluví rychleji, tím víc vy křičíte.“
„Vaše jazykové chyby bohužel zabijou všechno ostatní.“

„Musím pochválit Lindu, která velmi zobecňovala, ale Lindo, aby to ještě něco znamenalo.“
„Nemůžete říct na konci řečníkova projevu "uff".“

Na závěr našeho příspěvku bychom vám rádi dali cennou radu do života:

„Jestli máte pocit, že kolabujete, vypněte si raději mikrofon...“

(kráceno)

1.5 Metodika práce

Od následující kapitoly se tato práce bude věnovat konkrétním rozdílům mezi češtinou a portugalským jazykem a otázkám mezijazykového převodu. Nejprve se bude zabývat tzv. překladatelskými postupy, poté problémy z oblasti mluvnice a nakonec uvede několik otázek spojených se slovní zásobou. V mluvnické části pojedná o některých charakteristikách českých a portugalských substantiv, adjektiv, zájmen a také členu, který čeština jakožto samostatný lexikální prostředek postrádá. Kromě názorných příkladů mezijazykového převodu se zaměří na teoretický popis některých vlastností obou studovaných jazyků. Teoretický výklad bude místy podrobný (případně bude odkazovat na materiály, kde je problém vyčerpávajícím způsobem vysvětlen), neboť jen po důkladném pochopení dané problematiky se mohou otevřít nové pohledy – a v kombinaci s překladatelskými postupy pak může dojít k překvapivým řešením určitých situací. Tato část má zároveň ukázat, jak lze nad různými problémy uvažovat a poté analogicky postupovat u ostatních, které zde rozebrány nebudou.

Při posuzování češtiny a portugalského jazyka bude kladen důraz na spisovnou češtinu a evropskou variantu portugalského jazyka, rovněž na spisovnou úroveň. Práce se bude opírat o teoretické i praktické monografie z oblasti lingvistiky, překladatelství a tlumočnictví, o jednojazyčné a dvojjazyčné slovníky, učebnice portugalského jazyka a elektronické databáze, pokud jde o příklady, tak kromě již zmíněných zdrojů i o vlastní jazykové a tlumočnické zkušenosti stejně jako o konzultace s tlumočníky, překladateli a rodilými mluvčími. Většina příkladů bude čerpána z učebnic a především z překladatelských databází (původ příkladu bude označen zkratkou v hranaté závorce) navzdory tomu, že tlumočnický postup je jiný než překladatelský. Tlumočnický postup pracuje s jazykem tak, že se odpoutá od formy a z originálu zachová jen obsah a celkový tón – překladatel naopak musí reprodukovat všechny autorské redundance, zachovat komplexnost stylu, navíc má na svou práci více času atd. Protože však překladatel musí dbát na formální a estetickou stránku textu, vymyslí zajímavá řešení složitých situací, která mohou být užitečná i tlumočnickům, pokud odpovídají jejich momentálním požadavkům. Proto se jako cenný zdroj příkladů osvědčují překladatelské databáze, jež kromě důkazu o existenci daného jevu přinášejí zajímavou inspiraci pro práci s jazykem. Velmi užitečný se jeví i postup přes třetí jazyk, který může vnést nové, danou jazykovou kombinací nezátížené podněty; na tomto principu je ostatně postaven Eur-Lex – jednotlivé jazykové verze textů většinou vznikly překladem z anglického nebo francouzského originálu, ale vyjadřují stejný smysl za použití pevně stanovených termínů, a proto jsou si rovnocenné. Mezi největší zdroje příkladů a inspirace v tomto ohledu patří již zmíněná vícejazyčná databáze Eur-Lex, dále vícejazyčný elektronický korpus Intercorp a kontrastivní materiály používané při výuce překladu a tlumočení, především *Audiorální program pro simultánní tlumočení a Francouzština – čeština: systémové srovnání dvou jazyků*, a konečně záznamy z jednání tlumočených zasedání institucí Evropské unie (viz Seznam použité literatury a zdrojů).

Je třeba upozornit, že bez širšího kontextu mohou být kvůli pragmatické podmíněnosti některé příklady diskutabilní – u nich je zajímavé pokusit se zrekonstruovat myšlenkový pochod, jenž přecházel jejich vzniku. Cílem této práce není jen ukázat, jak se vybrané problémy nejčastěji řeší, nýbrž i poukázat na výsledky méně časté, avšak možné – tlumočnický při rychlém rozhodování potřebuje ekvivalentní prvek, který se momentálně hodí do započaté věty, a na jeho četnosti tolik nezáleží.

2 PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY

Při jakémkoli převodu sdělení mezi dvěma jazyky (a kulturami) se setkáme s nejrůznějšími změnami v jeho struktuře, ba v pojetí obsahu. Tyto modifikace se mohou třídit podle různých kritérií a lze z nich vyabstrahovat obecné postupy, k nimž se překladatelé a tlumočníci uchylují. Proto o těchto operacích hovoříme jako o překladatelských postupech. U překladu a tlumočení (a v rámci těchto oborů u jejich dílčích typů) se sice vyskytují odlišnosti ve využití jednotlivých kategorií a v jejich vhodnosti, obecné principy se však vztahují na všechny druhy převodu. V zásadě platí, že se nemá mechanicky přenášet způsob vyjadřování typický pro jeden jazyk do jazyka druhého, nýbrž se má usilovat o přirozeně znějící promluvu.

S překladatelskými postupy úzce souvisí tzv. překladová jednotka. Překladová jednotka se vymezuje jako segment, který pro potřeby překladu nelze dále dělit. Podle typu textu se může jednat o jediné slovo (např. lékařský termín, chemický vzorec), ale i o celou větu (např. rozdělením obrazně míněné věty *Mám toho plné zuby* do menších překladových jednotek by pravděpodobně vznikl velký nesmysl, a proto ji překládáme způsobem, jakým by rodilý mluvčí druhého jazyka vyjádřil danou situaci). Při tlumočení se převod dominantně odehrává na významově ucelených jednotkách přibližně na úrovni věty: přenášejí se invariantní informace, jediný požadavek na formu je vhodné stylistické nasazení a zachování záměru mluvčího.

Překladatelské postupy jsou nezbytný nástroj převodu, pokud si jazyky v daných vyjadřovacích vlastnostech a schopnostech neodpovídají. Zároveň patří mezi tlumočnické strategie, když existuje zavedený slovníkový ekvivalent či struktura těsně odpovídající originálnímu sdělení, avšak došlo ke zvláštní situaci: všeobecně nejvhodnější ekvivalent nezapadá do konkrétního kontextu, není tlumočnický vhodný (např. je příliš dlouhý) nebo si ho tlumočník okamžitě nevybavuje. V těchto situacích poskytují překladatelské postupy východisko z problému, jehož řešení musí být okamžité.

Klasifikace a názvosloví překladatelských postupů závisí na jednotlivých teoreticích překladu. Vyčerpávající výčet základních způsobů podává např. Peter Newmark. Ve své monografii *A Textbook of Translation* navazuje na poznatky svých předchůdců, mezi něž patřili i Jean-Paul Vinay a Jean Darbelnet. Přestože jde o teorii překladu, je zamyšlení nad těmito přístupy užitečné i tlumočnickům, jelikož se musejí přizpůsobovat mnoha okolnostem a mít na paměti, že se všechno někdy může hodit.

Překladatelské metody (celkový přístup) a postupy (řešení konkrétního problému nižších jednotek) podle Petera Newmarka⁸:

- „Word-for-word translation“ nebo „interlinear translation“ (překlad „slovo za slovo“);
- „Literal translation“ (doslovný překlad) – téměř slovo za slovo, dochází i k převodu mezi gramatickými strukturami;
- „Faithful translation“ (věrný překlad) – snaha zachovat co nejvíce obsahových a formálních rysů;
- „Semantic translation“ (sémantický překlad) – u Newmarka tento typ bere více ohledu na estetickou stránku cílového textu;
- „Communicative translation“ (komunikativní překlad) – snaží se o převod obsahu tak, aby v cílovém jazyce zněl přirozeně;

⁸ Newmark, Peter. 2008. *A Textbook of translation*. Edingurgh: Pearson Education Limited, s. 45–47, 81–93.

- „Idiomatic translation“ (idiomatický překlad) – přenáší sdělení, ale používá frazeologismy a kolokvialismy, pro které není v originálu podklad;
- „Free translation“ (volný překlad) – převádí jen původní obsah bez ohledu na původní formu;
- „Adaptation“ (adaptace) – nejvolnější převod, spíše přepis;
- „Transference“ (převod) – výpůjčka, transkripce: *CNN*, *Boris Jelcin*;
- „Naturalisation“ (zdomácnění) – adaptace výpůjčky foneticky a morfologicky: *biftek*, *Barbína*;
- „Through translation“, „calque“ (kalk) – doslovný překlad cizího syntagmatu na různých rovinách: *překódování (recoding)*, *myš (mouse)*, *životní styl (lifestyle)*;
- „Cultural equivalent“ (kulturní ekvivalent) – přibližný překlad domácím prostředkem: *párek v rohlíku (hot-dog)*, *maturita (A level)*;
- „Functional equivalent“ (funkční ekvivalent) – neutrálnější než kulturní ekvivalent: *polský parlament (sejm)*, *závěrečná zkouška na střední škole (A level)*;
- „Descriptive equivalent“ (deskriptivní ekvivalent) – opis zahrnující i popis: *samuraj – příslušník nižší japonské vojenské kasty šlechtické*;
- „Synonymy“ (synonymie) – blízký ekvivalent při nemožnosti doslovného překladu: *apple pie* jako *jablkový koláč*, *jablečný závin – apple pie*;
- „Shifts“, „transpositions“ (posuny, transpozice) – gramatické a lexikálně-gramatické transformace: *rozesmál se – he started to laugh*;
- „Modulation“ (modulace) – změna úhlu pohledu: *malý – nevelký*;
- „Recognised translation“ (zavedený překlad): *Evropská unie*;
- „Translation label“ (provizorní překlad);
- „Compensation“ (kompenzace) – kompenzace ztráty na vhodném místě;
- „Componential analysis“ (složková analýza) – rozdělení významu do více jednotek;
- „Reduction“, „expansion“ (zúžení, rozšíření): *záněty a infekce (atteintes inflammatoires et infectieuses)*;
- „Paraphrase“ (opis) – vysvětlení významu;
- „Couplets“, „triplets“ atd. (dvojice, trojice) – kombinace více prostředků;
- „Notes“, „additions“, „glosses“ (poznámky, dodatky, glosy).

Vinay a Darbelnet⁹ rozlišují sedm překladatelských postupů, přičemž první tři spadají do tzv. přímého překladu, zbývající čtyři do tzv. nepřímého překladu:

- 1) „Emprunt“ (výpůjčka) – převzetí cizího slova;
- 2) „Calque“ (kalk) – výpůjčka syntagmatu za doslovného přeložení jeho jednotlivých složek;
- 3) „Traduction littérale“ (doslovný překlad) – slovo za slovem, aniž by došlo k narušení ducha cílového jazyka;
- 4) „Transposition“ (transpozice) – změna slovního druhu nebo větné funkce;
- 5) „Modulation“ (modulace) – odlišné pojetí téže reality;
- 6) „Équivalence“¹⁰ (ekvivalence) – vyjádření obsahu odlišným způsobem, tj. větná ekvivalence;
- 7) „Adaptation“ (adaptace) – přizpůsobení realitě cílové kultury, tj. situační ekvivalence.

Vinay a Darbelnet vycházejí z tvrzení, že přímý překlad, jenž se nepřičí cílovému jazyku, je většinou nerealizovatelný. U doslovného překladu si odpovídají jednotlivé lexikální jednotky i slovní druhy (u dvojice jazyků portugalština – čeština např. *Maria está doente. – Marie je nemocná.*), což je situace při převodu mezi typologicky odlišnými jazyky výjimečná. Z tohoto důvodu nezbývá než použít další postupy, ty se navíc většinou vzájemně kombinují. Vinay a Darbelnet problematiku vyložili na dvojici angličtina – francouzština a některé jejich postupy byly dále rozpracovány na francouzsko-českém

⁹ Vinay, Jean-Paul a Darbelnet, Jean. 1958. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.

¹⁰ Název „ekvivalence“ je zde poněkud nešťastný, protože s rozvojem translologie se pojem ustálil s obecným významem pro cíl jakéhokoliv překladu, tj. dosažení toho, že si úseky odpovídají.

materiálu.¹¹ Při analýze zaměřené na portugalštinu a češtinu se jeví výhodné brát v úvahu přínos těchto publikací a používat pojmy, které již byly úspěšně aplikovány na románský a slovanský jazyk, a proto tato práce hledala inspiraci zejména u těchto autorů a jejich českých kolegů.

Následující přehled seznamuje se základními jazykovými operacemi při nepřímém převodu. Vedle několika více či méně zafixovaných řešení (jako *acidente de trabalho – pracovní úraz*) obsahuje řadu příkladů, které připouštějí vícero možností překladu. Výčet je proto pouze orientační a poskytuje ukázkou toho, jakým způsobem lze s jazykem v rámci daných podmínek zacházet.

Všechny uvedené příklady vznikly na základě práce s dvojjazycznými a výkladovými slovníky, excerpováním z internetové databáze Eur-Lex (s nezbytnými úpravami pro uvedení výrazu do základního tvaru atp.) a analogií s francouzsko-českými a anglicko-francouzskými příklady z citovaných publikací. Poté byly konzultovány s rodilými mluvčími portugalštiny, kteří jsou zároveň slavisty.

2.1 Transpozice

Transpozice je postup, při němž dochází k posunům v oblasti gramatiky, aniž by došlo ke změně smyslu sdělení – zejména k nahrazení slovního druhu jiným slovním druhem (např. *po jeho příjezdu* lze přetransponovat do *poté, co přijel*). Transpozice může být povinná: *Mariin otec – o pai de Maria* (přídavné jméno se mění v podstatné jméno a předložku, neboť portugalština nedisponuje přivlastňovacími adjektivy).

Transpozice slovního druhu – tj. vyjádření stejného sémantického obsahu jiným slovním druhem – má často za následek i transpozici větněčlenskou (syntaktickou), tedy že větné členy změní svou funkci.

Zvláštním typem transpozice jsou tzv. koncentrace a diluce, při nichž dochází k zúžení, respektive rozšíření textu. Tyto operace budou pojednány samostatně.

Příklady transpozice:

2.1.1 Transpozice slovního druhu

Jednoduchá:

<i>ópera de Smetana</i>	–	<i>Smetanova opera</i>	(prep. + subst. → adj.)
<i>folha de presença</i>	–	<i>prezenční listina</i>	(prep. + subst. → adj.)
<i>árvores em flor</i>	–	<i>rozkvetlé stromy</i>	(prep. + subst. → adj.)
<i>tentativa sem sucesso</i>	–	<i>bezúspěšný pokus</i>	(prep. + subst. → adj.)
<i>estar em casa</i>	–	<i>být doma</i>	(prep. + subst. → adv.)
<i>em conclusão</i>	–	<i>závěrem</i>	(prep. + subst. → adv.)
<i>feridos ligeiros</i>	–	<i>lehce ranění</i>	(adj. → adv.)
<i>isso torna-me furioso</i>	–	<i>přivádí mě to k zuřivosti</i>	(adj. → subst.)
<i>para rir</i>	–	<i>k smíchu</i>	(verb. → subst.)

Někdy lze samozřejmě volit mezi povinnou a nepovinnou transpozicí:

¹¹ Janovcová, Eva. 2000. Překladatelské postupy. In Tionová, Alena a kol. 2000. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Leda. Janovcová, Eva a Hroměčková, Dana. 1987. *Audiorální program pro simultánní tlumočení*. Praha: SPN.

o seu rosto ficara subitamente **sério** – jeho tvář byla najednou **vážná** / jeho tvář najednou **zvážněla** (adj. → verb.)

Několikanásobná – dochází ke kombinaci výše popsaných a jim podobných transpozic:

reagiu com grande dignidade – reagoval **velmi důstojně**
continua a sua educação literária – stále se **vzdělává v literatuře**
compreendeu a gravidade dos seus actos – pochopil závažnost svých činů / pochopil, **jak závažné byly jeho činy**

2.1.2 Transpozice syntaktická

Změna závislosti členů:

depois de uma noite de viagem – po **noční cestě** (řídící ↔ rozvíjející člen)
interrogou-o com o olhar – **zadávala se** na něj **tázavě**
pediu a mão de Maria – **požádal Marii o ruku**

Transpozice větného členu do vedlejší věty (a naopak):

lamento a minha partida – lituji, **že jsem odešel** (Pt → Vv-předmětná)
à chegada do comboio – **když přijel vlak** (Pu-č → Vv-přísluvečná časová)
tenho um plano de emagrecimento – mám plán, **jak zhubnout** (Pk-n → Vv-přívlastková) *podemos viajar à vontade* – můžeme cestovat, **jak se nám zachce** (Pu-z → Vv-přísluvečná způsobová)

Transpozice podmětu:

A Maria foi vista pelo Paulo. – **Marii viděl Pavel.** (Po ↔ Pt / doplnění činitelské)
coitado do Roberto – **ubohý Robert** (Po → Pk)

Transpozice předmětu:

Ocorreu-me uma ideia. – **Dostal jsem nápad.** (Pt ↔ Po)
ajudar o pai – **pomoci otci** (Pt přímý → Pt nepřímý)

Transpozice přístavku:

mêsto Paříž – *a cidade de Paris* (přístavek → přístavek s prep.)
Ela caminha, sonhadora. – **Zasněně kráčí.** (přístavek → Pu)
Compositor notável, ele não cantava bem. – **Ačkoliv byl významný skladatel, nezpíval dobře.** (přístavek → Vv)

Transpozice jmenné části přísudku:

Está sentado. – **Sedí.** (jmenná část PŘ → PŘ slovesný)
o seu rosto ficou vermelho – **tvář mu zrudla** (jmenná část PŘ → PŘ slovesný)
Jak starý je tento strom? – **Qual é a idade desta árvore?** (jmenná část PŘ → Po)

Změna slovesného rodu (a s ní spojené transformace sémantických participantů):

O bolo foi comido pelo David. – Koláč **snědl** David. (agens ↔ patiens)
Baixou a voz para não ser ouvida pelos demais. – **Ztišila hlas, aby ji ostatní neslyšeli.**

Změna vztahu mezi predikáty:

Odjel do Francie, aby tam o 20 let později zemřel. – **Partiu para França e lá morreu 20 anos mais tarde.** (formální hypotaxe → parataxe)

Na změnách větných vztahů je postaveno členění výpovědi podle jednotlivých významových celků „salámovou“ metodou – v případě souvětí jeho rozložení do kratších jednoduchých vět).

2.1.3 Další příklady transpozice

Adjektivum ↔ předložka *de* + substantivum

<i>pracovní úraz</i>	<i>um acidente de trabalho</i>	<i>obchodní komora</i>	<i>a câmara de comércio</i>
<i>levicová strana</i>	<i>um partido de esquerda</i>	<i>kupní síla</i>	<i>o poder de compra</i>
<i>střelná zbraň</i>	<i>uma arma de fogo</i>	<i>občanský průkaz</i>	<i>o bilhete de identidade</i>
<i>krizová situace</i>	<i>uma situação de crise</i>	<i>železná ruda</i>	<i>o minério de ferro</i>
<i>akční program</i>	<i>um programa de acção</i>	<i>noční směna</i>	<i>a equipa de noite</i>
<i>výzkumný program</i>	<i>um programa de investigação</i>	<i>přistávací dráha</i>	<i>a pista de aterragem</i>
<i>bezpečnostní pás</i>	<i>um cinto de segurança</i>	<i>pozemní hokej</i>	<i>o hóquei de campo</i>
<i>osmikilometrový tunel</i>	<i>um túnel de oito quilómetros</i>	<i>dopravní prostředky</i>	<i>os meios de transporte</i>
<i>pětilitrová nádoba</i>	<i>um recipiente de cinco litros</i>		
<i>třicetistupňové horko</i>	<i>um calor de trinta graus</i>		

Adjektivum ↔ předložka *sem* + substantivum

<i>bezbranný</i>	<i>sem defesas</i>	<i>bezvýsledný</i>	<i>sem efeito/resultado</i>
<i>bezpečný</i>	<i>sem valor</i>	<i>neopodstatněný</i>	<i>sem base/fundamento</i>
<i>bezdětný</i>	<i>sem filhos</i>	<i>neřešitelný</i>	<i>sem solução/saída</i>
<i>bezodůvodný</i>	<i>sem causa/motivo/razão</i>	<i>nezávazný</i>	<i>sem compromissos</i>
<i>beztřídní</i>	<i>sem classes</i>		

Adverbium ↔ předložka *com* + substantivum

<i>přesně</i>	<i>com precisão</i>	<i>spravedlivě</i>	<i>com justiça</i>
<i>pokorně</i>	<i>com humildade</i>	<i>obratně</i>	<i>com habilidade</i>
<i>pečlivě</i>	<i>com cuidado</i>	<i>pozorně</i>	<i>com atenção</i>
<i>ztěžka, těžce, pracně</i>	<i>com dificuldade</i>	<i>milerád</i>	<i>com todo o gosto</i>
<i>závistivě</i>	<i>com inveja</i>		

Adverbium ↔ předložka *sem* + infinitiv

<i>nechápatě</i>	<i>sem entender</i>	<i>bezodkladně</i>	<i>sem perder tempo</i>
<i>nemluvě o</i>	<i>sem falar de</i>	<i>mimoděk, bezděky</i>	<i>sem querer</i>
<i>nehlučně</i>	<i>sem (fazer) barulho</i>	<i>bezmyšlenkovitě</i>	<i>sem reflectir</i>
<i>nepřetržitě</i>	<i>sem parar</i>	<i>neprodleně</i>	<i>sem tardar</i>

Adverbium ↔ určité sloveso, infinitiv ↔ substantivum

<i>budeme dále pracovat</i>	<i>continuaremos o nosso trabalho</i>
<i>budeme nadále analyzovat</i>	<i>prosseguiremos a nossa análise</i>
<i>budeme se i nadále snažit</i>	<i>prosseguiremos os nossos esforços</i>
(vedle paralelních konstrukcí <i>budeme pokračovat ve své práci / continuaremos a trabalhar</i>)	

Substantivum ↔ infinitiv

Pro zajištění bezpečnosti

Pro usnadnění přijímání takových metod

K předejití tomu, aby se opakovala podobná situace,

Pro dosažení souladu s touto směrnicí

... byla přijata potřebná opatření.

Para assegurar a segurança

Para facilitar a aceitação desses métodos

Para prevenir a repetição das análogas situações

Para dar cumprimento à presente directiva

... foram tomadas medidas necessárias.

Naším úkolem je zajištění větší průhlednosti.

Lepší znalost místních podmínek je přednostním fakto-rem.

O nosso objectivo consiste em assegurar maior transparência.

Conhecer melhor as condições locais é um factor de preferência.

Vedlejší věta ↔ substantivum

Obránci lidských práv...

... žádají, aby je podpořil / jeho podporu.

... žádají, aby byl odsouzen / jeho odsouzení.

... žádají, aby byl osvobozen / jeho osvobození.

Os defensores dos direitos humanos...

... pedem que os apoie / o seu apoio.

... pedem que seja condenado / a sua condenação.

... pedem que seja libertado / a sua libertação.

Bylo zjištěno, že...

... došlo k přestupku.

... chybí pitná voda.

... narůstá počet pracovních úrazů.

Foi constatado/a...

... uma infracção.

... uma escassez de água potável.

... um aumento do número de acidentes de trabalho.

2.2 Koncentrace – diluce

Koncentrace a diluce jsou druhem transpozice, při kterém dochází ke „zhuštění“ (zúžení) a k „rozředění“ (rozšíření) textu. Pro vyjádření téhož obsahu se v různých jazycích využívá různé množství lexikálních jednotek, proto je někdy nutné nebo výhodné provést tuto formální úpravu, při níž se smysl zhustí/rozředí do menšího/většího množství slov (např. *dubina – dubový les*). Oba postupy představují pouze opačný úhel pohledu na tutéž operaci.

Koncentrace patří mezi prostředky tzv. ekonomie, diluce naopak přísluší k tzv. amplifikaci. Nepovinná koncentrace se uplatňuje zvláště při snaze o úsporné vyjadřování: *a iniciativa europeia a favor de automóveis respeitadores do ambiente – evropská iniciativa pro ekologické automobily*.

Můžeme rozlišovat operace **strukturální**, tedy vycházející z rozdílné struktury jazyků. Čeština, která je syntetičtější než portugalština, má větší schopnost derivace a lépe snáší syntetické formy, více koncentrací tudíž probíhá směrem do českého jazyka. Platí to i o slovese a jeho vidovém systému (povaha děje se nejčastěji vyjadřuje morfologicky) a v případě srovnání s některými jinými jazyky i o augmentativech a deminutivech (pokud bychom chtěli jít do důsledku, vstupovaly by do oblasti koncentrace i členy, složené slovesné časy, složené stupňování adjektiv a adverbii atd.). Příklady:

tiro ao arco

feito à mão

de mau gosto

aos quadrados

–

–

–

–

lukostřelba

ručně vyrobený

nevkusný

kostkovaný

<i>por avião</i>	–	<i>letecky</i>
<i>de maneira diferente</i>	–	<i>odlišně</i>
<i>ter bom aspecto</i>	–	<i>vypadat dobře</i>
<i>dizer algo com um ar infeliz</i>	–	<i>říci co nešťastně</i>
<i>ficar com um ar indignado</i>	–	<i>tvářit se pohoršeně</i>
<i>à medida que</i>	–	<i>jak, s</i>
<i>ter um sorriso de dúvida</i>	–	<i>pochybovačně se usmát</i>
<i>acabar de ler</i>	–	<i>dočíst</i>
<i>atravessar um rio a nado</i>	–	<i>přeplavat řeku</i>
<i>dar um salto para a frente</i>	–	<i>přiskočit</i>
<i>Creio conhecer a resposta.</i>	–	<i>Myslím, že znám odpověď.</i>

Do druhé skupiny spadají postupy **lexikální**, neboli vycházející z lexikálního významu jednotlivých slov. Patří sem opisná vyjádření pro výrazy, které nemají v cílovém jazyce doslovný ekvivalent, a slova polysémantická, jejichž význam se rozloží do více jednotek. Hranice mezi strukturální a lexikální koncentrací (resp. dilucí) není pevně stanovena.

<i>pereiral</i>	–	<i>hrušňový sad</i>
<i>ervas daninhas</i>	–	<i>plevel</i>
<i>ponto-e-vírgula</i>	–	<i>středník</i>
<i>no ano passado</i>	–	<i>vloni</i>

Další příklady koncentrace a diluce:

Substantivum

<i>local de trabalho</i>	<i>pracoviště</i>	<i>empregada de mesa</i>	<i>číšnice</i>
<i>leito de rio</i>	<i>řečiště</i>	<i>arrozal</i>	<i>rýžové pole</i>
<i>campo de exercício</i>	<i>cvičiště</i>	<i>bananal</i>	<i>banánovníková plantáž</i>
<i>campo de batalha</i>	<i>bojiště</i>	<i>adega</i>	<i>vinný sklep</i>
<i>parque de estacionamento</i>	<i>parkoviště</i>	<i>distensão</i>	<i>uvolnění napětí</i>
<i>centro de gravidade</i>	<i>těžiště</i>	<i>desdouro</i>	<i>ztráta lesku</i>
<i>pista de corrida</i>	<i>závodíště</i>	<i>espaço</i>	<i>kosmický prostor</i>
<i>ponto de exclamação</i>	<i>vykřičník</i>	<i>sindicato</i>	<i>odborová organizace</i>
<i>ponto de partida</i>	<i>východisko</i>	<i>achadouro</i>	<i>místo nálezu</i>
<i>ponto de vista</i>	<i>hledisko</i>		
<i>fábrica de automóveis</i>	<i>automobilka</i>		

Jako zajímavý příklad koncentrace a diluce mohou sloužit abstrakta končící na *-ost*. Některá mají v portugalštině jednoslovné protějšky (*specifičnost – especificidade, efektivnost – eficiência*), jindy může být možností převodu opis pomocí odsémantizovaného substantiva (viz tabulka) nebo úplné přestylizování (*úsilí o zvýšení efektivnosti hospodářství – esforço de tornar a economia mais eficiente*).

<i>soutěživost</i>	<i>o espírito de emulação</i>	<i>specifičnost</i>	<i>o carácter específico</i>
<i>akceschopnost</i>	<i>a capacidade de acção</i>	<i>reprezentativnost</i>	<i>o carácter representativo</i>
<i>zachovalost</i>	<i>o bom estado de conservação</i>	<i>masovost</i>	<i>o carácter de massas</i>
<i>přizpůsobivost</i>	<i>a capacidade de adaptação</i>	<i>praktičnost</i>	<i>o aspecto prático</i>
<i>výživnost</i>	<i>o valor nutritivo</i>		

Adjektivum

<i>um discurso vazio de conteúdo</i>	<i>bezobsažná řeč</i>
<i>um desempenho acima da média</i>	<i>nadprůměrný výkon</i>
<i>um período de 20 anos</i>	<i>dvacetileté období</i>
<i>uma experiência adquirida ao longo de vinte anos</i>	<i>dvacetiletá zkušenost</i>
<i>estatísticas de muitos aspectos</i>	<i>mnohostranné statistiky</i>
<i>uma cooperação em muitos domínios</i>	<i>mnohostranná spolupráce</i>
<i>um aparelho destinado a vários objetivos</i>	<i>mnohoučelový přístroj</i>
<i>objecções que podem ser levantadas</i>	<i>možné/případné námitky</i>

Adverbium

	<i>seco</i>		<i>stroze</i>
	<i>desconsolado</i>		<i>zarmouceně</i>
<i>Disse</i>	<i>impaciente</i>	<i>Řekl</i>	<i>netrpělivě</i>
<i>Respondeu</i>	<i>ressentido</i>	<i>Odpověděl</i>	<i>dotčeně</i>
<i>Objectou</i>	<i>com um tom alegre</i>	<i>Namítl</i>	<i>vesele</i>
<i>Aprovou</i>	<i>sério</i>	<i>Souhlasil</i>	<i>vážně</i>
	<i>brincalhão</i>		<i>žertovně</i>
	<i>irritado</i>		<i>podrážděně</i>

Sloveso s předponou re-

<i>reabrir a loja</i>	<i>znovu otevřít obchod</i>
<i>redefinir a nossa política</i>	<i>znovu definovat naši politiku</i>
<i>repensar uma questão</i>	<i>znovu se zamyslet nad otázkou</i>
<i>reintegrar as suas funções</i>	<i>znovu se ujmout funkcí</i>
<i>relançar a economia</i>	<i>znovu oživit ekonomiku</i>
<i>retomar os debates</i>	<i>znovu zahájit diskusi</i>
<i>reaprender a andar</i>	<i>znovu se naučit chodit</i>
<i>reeleger um deputado</i>	<i>znovu zvolit poslance</i>
<i>rearborizar um espaço</i>	<i>znovu zalesnit prostor</i>
<i>reavivar as cores</i>	<i>znovu oživit barvy</i>
<i>reunificar o país</i>	<i>znovu sjednotit zemi</i>
<i>reaver os seus direitos</i>	<i>získat zpět svá práva</i>
<i>recandidatar-se à presidência</i>	<i>znovu kandidovat na post předsedy/prezidenta</i>
<i>recarregar as pilhas</i>	<i>znovu nabít baterky</i>
<i>reatar uma amizade</i>	<i>opětovně navázat přátelství</i>

2.3 Rozšíření – zúžení

Při transponování se někdy skýtá i postup, který Vinay a Darbelnet nazývají „étoffement“ (anglicky „supplementation“), a jeho opak, „dépouillement“ („reduction“). „Étoffement“ znamená rozšíření, doplnění, obohacení, posílení – při této metodě doplníme nebo nahradíme obecnější výraz slovem nebo strukturou významově hutnější. Týká se to zejména vágních předložek, jež může připojení vhodného prvku lépe konkretizovat. Opačným postupem je kondenzované vyjádření, které vystihuje hlavní

podstatu věci, holý vztah, neboť se plnovýznamové vyjádření (např. slovesná část verbonominální vzaby) vynechá, nebo se nahradí slovem pomocným (často předložkou).

Podobně jako u diluce/koncentrace dochází k (de)kompresi výrazu, v tomto případě se nicméně více projeví významové zesílení/zeslabení. Mezi členy dvojice *problemy spojené s překladem a problémy překladu* dochází k většímu posunu než u dvojice *dubina – dubový les*, jež pouze „přelévá“ formu. Podobný posun však nemusí být na škodu – např. o angličtině Vinay a Darbelnet uvádějí, že si na rozdíl od francouzštiny často vystačí se zredukovanou strukturou, a totéž platí i o češtině.

Ve srovnání se španělštinou či francouzštinou se portugalská ve využití významového rozšíření jeví hospodárnější. Úspornosti češtiny však nedosahuje. Portugalské předložky mnohdy kumulují více významů, mimo jiné vyjadřují pádové vztahy (např. genitivní *de*). Čeština se pak díky svému bohatému deklinačnímu potenciálu v některých případech obejde bez převodu portugalských předložek nebo jejich funkčních ekvivalentů, popřípadě je zjednoduší. Portugalské spojení *a decisão do Conselho respeitante à conclusão da Convenção relativa à protecção dos cursos de água* může v češtině znít *rozhodnutí Rady o uzavření Úmluvy o ochraně vodních toků*. Pro použití „okleštěného“ výrazu v češtině rovněž hovoří menší frekvence užívání nefinitních slovesných tvarů a nutnost zřetelně oddělovat věty v souvětí čárkami/intonací; při tlumočení by mohlo dojít k nežádoucímu prodloužení promluvy, ba zkomplikování její stavby. Jelikož tlumočnickův cíl spočívá v co největší přesnosti a stručnosti zároveň, bývá výhodné redukovat i takový „vycpaný“ projev, jehož nezreduované převedení by v češtině znělo prostě a přirozeně.

I výrazové rozšíření však skýtá jisté klady – například v situaci, kdy tlumočnick potřebuje získat čas potřebný k vybavení slovíčka, kdy chce v zájmu plynulosti svého výkonu vyplnit řečnickovu náhlou pauzu, nebo ze stylistických důvodů – ve výše uvedeném příkladu bylo fakultativních spojení *respeitante a a relativa a* pravděpodobně použito proto, aby se těžkopádný substantivní řetězec odlehčil, a podobná rozvolnění jsou někdy vhodná i v češtině (viz toporný jazyk byrokracie, který si někdy sami pro sebe překládáme do méně úsporné řeči).

Příklady tohoto typu rozšíření a zúžení:

Obohacení českých bezpředložkových pádových spojení

Genitiv:	<i>operace NATO</i>	–	<i>uma operação <u>montada pela</u> OTAN</i>
	<i>vliv pana Fischera</i>	–	<i>a influência <u>exercida pelo</u> senhor Fischer</i>
	<i>zásady mezinárodních vztahů</i>	–	<i>os princípios <u>regentes das</u> relações internacionais</i>
Dativ:	<i>dopis matce</i>	–	<i>uma carta <u>destinada/enviada à</u> mãe</i>
Instrumentál:	<i>ratifikace dohody senátem</i>	–	<i>a ratificação do tratado <u>operada pelo</u> senado</i>

Plynulé spojení substantivních členů

<i>zájem učitele zeměpisu Evropy</i>	–	<i>o interesse <u>manifestado pelo</u> professor de Geografia da Europa</i>
<i>schůzky pana Golda s ministrem</i>	–	<i>as reuniões <u>que</u> o Sr. Gold <u>teve</u> com o ministro</i>

Redukce infinitivu

<i>vou <u>ter com</u> o director</i>	–	<i>jdu <u>za</u> ředitelem</i>
--------------------------------------	---	--------------------------------

vamos beber um copo	– jdeme na skleničku
irei buscá -lo	– pojedu pro něj
tenho de ir à faculdade	– musím na fakultu
auxílios estatais para promover o investimento	– státní podpora investic

Redukce substantiva (předložkových substantivních spojení)

a propósito das eleições disse que	– řekl o volbách, že
produtos em proveniência de países terceiros	– výrobky ze třetích zemí
voos com destino à Europa	– lety do Evropy
um pedido no sentido de se tornar membro	– žádost o členství
uma iniciativa com vista a reforçar a parceria	– iniciativa na posílení partnerství
eventos organizados com vista a promover o diálogo intercultural – akce pořádané na podporu mezikulturního dialogu	

Redukce adjektiva

filmes oriundos do mundo inteiro	– filmy z celého světa
matérias originárias dos países subdesenvolvidos	– suroviny z rozvojových zemí

Nemůže-li dojít ke zkreslení informace, převádí se portugalské spojení *relativo a* obvykle pomocí předložky o:

dados relativos ao desemprego	– údaje o nezaměstnanosti
um protocolo relativo ao papel do parlamento	– protokol o úloze parlamentu
um regulamento relativo à proibição de fumar	– nařízení o zákazu kouření
acordo relativo ao trabalho a tempo parcial	– dohoda o částečném pracovním úvazku

Redukce participií

um artigo dedicado à situação económica	– článek o hospodářské situaci
um acordo concluído entre a UE e Portugal	– dohoda mezi EU a Portugalskem
um cartaz pendurado na parede	– plakát na zdi
uma mulher vestida de preto	– žena v černém
o sucesso obtido junto da população	– úspěch u populace
informações fornecidas pelos estados membros	– informace od členských států
o período compreendido entre 1 de Junho e 1 de Julho	– období od 1. června do 1. července
sanções aplicadas contra a contrafação da moeda	– sankce proti padělání měny
sanções aplicadas aos autores das infracções	– sankce proti pachatelům přestupků
um aparelho construído com materiais que não absorvam humidade	– přístroj z materiálu, který nevstřebává vlhkost

produtos à base de carne **provenientes da** Tunísia – masné výrobky **z** Tuniska
a resolução **referente ao** pedido no sentido de se tornar membro – usnesení **k** žádosti o členství
um relatório **referente ao** período de 2001-2003 – zpráva **za** toto období 2001–2003
um artigo **atinente ao** dia-a-dia de todos nós – článek **o** každodenním životě nás všech
a decisão **respeitante à** conclusão relativa à protecção dos cursos de água – rozhodnutí **o** uzavření úmluvy o ochraně vodních toků

Stejně jako v ostatních případech i zde platí, že význam vždy závisí na aktuálním kontextu:
uma decisão respeitante ao processo AB-01 – rozhodnutí ve věci AB-01

Příčestí ↔ bezpředložkový genitiv

os resultados obtidos por esse programa – výsledky tohoto programu
o sucesso obtido por Portugal no campeonato – úspěch Portugalska na šampionátu
o nível elevado atingido no ensino – vysoká úroveň školství
um artigo escrito por um cientista italiano – článek italského vědce
um investigação efectuada pelo Instituto Camões – výzkum Institutu Camões
uma opinião emitida pelo Parlamento Europeu – názor Evropského parlamentu
os objetivos fixados na/pela presente convenção – cíle této úmluvy

Příčestí + předložka + infinitiv ↔ předložka + substantivum

uma medida destinada a promover a inclusão dos imigrantes
– opatření na podporu začlenění přistěhovalců
uma recomendação destinada a completar
uma directiva tendente a facilitar o processo
– směrnice o zjednodušení procesu
uma medida tendente a criar um enquadramento
– opatření pro vytvoření rámce
uma proposta tendente a criar um mecanismo global
– návrh na vytvoření globálního mechanismu

Redukce gerundia

um senhor trazendo um saco de plástico – pán s igelitovou taškou
um caminho conduzindo à perfeição – cesta k dokonalosti
uma carta relatando a visita feita ao local – dopis o návštěvě v dané lokalitě

Redukce vztažných vět

uma menina que está vestida de preto – dívka (oděná) v černém
uma janela que dá para a rua – okno do ulice
um caminho que conduz à perfeição – cesta k dokonalosti
aproveitar a ocasião que se apresenta – chopit se příležitosti
os primeiros anos que se seguiram à revolução – první roky po revoluci
as possibilidades que oferecem as novas tecnologias – možnosti nových technologií
o acordo que foi concluído no ano passado entre os dois países – dohoda mezi oběma zeměmi z loňského roku
as negociações que se efectuaram entre as duas partes – jednání mezi oběma stranami

Vztažná věta ↔ přivlastňovací zájmeno

o papel que ela desempenha – její úloha o seu trabalho que efectuou
nos últimos tempos – vaše/jeho práce z poslední doby
os encontros que ele teve com o Presidente – jeho schůzky s prezidentem
as dificuldades que hoje em dia conhecemos – naše současné potíže

2.4 Modulace

Dalším překladatelským postupem je tzv. modulace – obměna ve výpovědi, k níž dochází změnou úhlu pohledu, tj. na touž realitu se dívá jinak. Modulací se mohou zdůraznit určité (jiné) obsahové příznaky pozorované skutečnosti (např. *mravenčit v noze, mít mravence v noze – sentir formigueiro na perna*, tedy *cítit mraveniště*), může se uplatnit jiná sémantická motivace (*contar os dias para – nemoci se dočkat čeho, fazer história – zapsat se do dějin*) atp. Příkladem modulace v rámci jednoho jazyka jsou řečnické a stylistické figury jako metonymie, synekdocha, eufemismus či oxymóron.

Modulace je projevem odlišného ducha jazyka – na rozdíl od transpozice, jež operuje na morfosyntaktické úrovni, se modulace vztahuje na kategorie myšlení. Formálně se rozlišují dva základní typy modulace: lexikální (např. *braço de rio – říční rameno*) a syntaktická (*o meu pai ensinou-me isso – naučil jsem se to od otce, não tenho mais dinheiro – došly mi peníze*).

Některé modulace, jako *Faculdade de Letras – Filozofická fakulta*, se lexikalizovaly. Modulaci se nelze vyhnout v případech, kdy se ve výchozím sdělení vyskytuje obrat, který v jazyce cílovém neexistuje (s takovými případy se můžeme setkat ve slovnících či učebnicích – např. s převodem superlativu absolutního z portugalského do češtiny). Dále je nutná tam, kde by předchozí překladatelské postupy byly gramaticky správné, ale odporovaly by povaze českého jazyka. Nepovinná modulace patří mezi strategie, jak při tlumočení obejít nesnáz či přizpůsobit sdělení formulaci, která se tlumočnickovi momentálně hodí.

Některé druhy modulace:

Antonymické vyjádření

<i>trazer má sorte</i>	– přinést smůlu
<i>não dizia mais nada</i>	– mlčel
<i>queria ficar conosco</i>	– nechtěl nás opustit
<i>a votação não começará antes das 19H30</i>	– hlasování má začít až v 19:30
<i>não é impossível</i>	– je to možné
<i>a direção não é irrevogável</i>	– vedení lze odvolat
<i>os obstáculos não são insuperáveis</i>	– překážky lze překonat
<i>o problema não é inexplicável</i>	– problém lze vysvětlit
<i>o recorde não é imbatível</i>	– rekord je možno překonat
<i>o menos difícil</i>	– nejsnazší
<i>o menos barato</i>	– nejlevnější
<i>o menos duro</i>	– nejměkčí
<i>o menos afastado</i>	– nejbližší

Modulace některých slovesných vazeb

<i>ver-se humilhado</i>	– být ponížen
<i>ver-se forçado a comer</i>	– být nucen do jídla
<i>fazer andar</i>	– spustit, nastartovat
<i>o vapor faz girar as turbinas</i>	– pára roztáčí turbíny
<i>deixar cair</i>	– upustit / nechat spadnout
<i>acho-o inteligente</i>	– podle mě je inteligentní

Osobní ↔ neosobní vyjádření

<i>tinham mais de setenta anos</i>	– bylo jim přes sedmdesát let
<i>eu percebo que...</i>	– je mi jasné, že...
<i>sentia-se doente</i>	– bylo jí špatně

Výměna aktantů + zájmeno svůj na začátku věty

Tato modulace umožňuje menší časový odstup při simultánním tlumočení, neboť do velké míry zachovává pořadí jednotlivých větných členů.

- O artigo publicado pelo nosso departamento trata da queda brusca dos preços.*
– Ve **svém** článku naše **oddělení** pojednává o prudkém poklesu cen.
- A análise elaborada no verão passado pela comissão apresenta resultados interessantes.*
– Ve **svém** rozboru z loňského léta předkládá **komise** zajímavé výsledky.
- A investigação efectuada pela nossa equipa tratou dos efeitos secundários do medicamento.* – Ve **svém** výzkumu se **náš tým** zabýval vedlejšími účinky léku.

Podmět ↔ předmět s modulací slovesa

- O takových otázkách jsme již uvažovali.*
– Tais **questões** já foram **objecto da nossa reflexão**.
- Z takových otázek jsme vycházeli v diskuzi.*
– Tais **questões** foram o **ponto de partida** da nossa discussão.
- Na takové otázky není adekvátní odpověď.*
– Tais **questões não encontram** uma resposta adequada.

2.5 Větná synonymie¹²

Předchozí překladatelské postupy se často vzájemně kombinují natolik, že jejich výsledkem nemůže být doslovný překlad, nýbrž výpověď synonymní s originálem. Totéž sdělení lze totiž vyjádřit několika synonymními formulacemi, aniž by se změnil jeho věcný obsah – změny se týkají spíše sémantických přesunů mezi slovními druhy, pořádku slov, větných funkcí a využití synonym – jako v následujícím příkladu.¹³

*Hlavním předmětem jednání obou ministerských předsedů byla hospodářská spolupráce obou zemí.
Oba předsedové vlády projednávali především otázku hospodářské spolupráce obou zemí.
Rozhovory obou ministerských předsedů se týkaly zejména spolupráce obou zemí v oblasti ekonomiky.*

Schopnost správně přeformulovat promluvu patří mezi základní tlumočnické dovednosti. Pokud tlumočnick začne větu určitým větným členem, měl by ji umět dokončit tak, aby nebyla vystavěna chybně a zároveň nedošlo ke znehodnocení obsahu, neboť začít znovu již „nakousnutou“ větu není časově ani esteticky ideální.

¹² Hovoříme o synonymii, přestože dosažení stoprocentní synonymie je zřejmě nemožné i na úrovni jednotlivých slov. Mají se na mysli situace, kdy se totéž formuluje jinými slovy, aniž by došlo k narušení obsahového invariantu a komunikačního záměru mluvčího.

¹³ Janovcová, Eva. 2000. Překladatelské postupy. In Tionová, Alena a kol. 2000. *Francouzština pro pokročilé*, s. 456.

Větných transformací lze pochopitelně využít k takovým účelům, jako je proměna funkční výpovědní perspektivy. Tím však dojde ke změně v distribuci informací a jejich hierarchii, z pragmatického hlediska tedy míra synonymie klesá.

Příklady reformulace věty „*Vzhledem k tomu, že v hlavním městě vypukly demonstrace, nemohl se ministr dostavit na konferenci.*“:

Como as manifestações tinham começado na capital, o ministro não pôde comparecer na conferência.

Visto que as manifestações tinham rebentado...

Dado que as manifestações tinham rebentado...

Devido às manifestações que tinham começado...

Por causa das manifestações que tinham começado...

As manifestações tinham começado na capital, na sequência das quais o ministro não pôde comparecer...

As manifestações tinham começado na capital, em consequência das quais o ministro não pôde comparecer...

As manifestações tinham começado na capital, levando o ministro a não comparecer...

As manifestações tinham começado na capital, impedindo o ministro de comparecer...

As manifestações que tinham começado na capital impediram o ministro de comparecer...

As manifestações que tinham começado na capital obrigaram o ministro a desistir da sua participação...

O ministro não pôde comparecer na conferência por causa das manifestações que tinham começado na capital.

O ministro não pôde comparecer na conferência em consequência das manifestações...

O ministro não pôde comparecer na conferência devido às manifestações...

O ministro viu-se obrigado a desistir da sua participação na conferência por causa das manifestações...

O ministro viu-se impedido de comparecer na conferência em consequência das manifestações...

A não-comparência do ministro na conferência deve-se às manifestações...

A presença do ministro na conferência foi impossibilitada pelas manifestações...

atd.

3 TVAROSLOVÍ A SKLADBA

3.1 Podstatná jména

3.1.1 Pád substantiv

Základním prostředkem vyjadřování funkce substantiva ve větě jsou v českém jazyce pády. Začleňují ho rovněž do kontextu a mohou být nositeli stylistického příznaku, proto plní úlohu jak syntaktickou, tak sémantickou.

V portugalštině se pádové vztahy substantiv vyjadřují slovosledem a za pomoci předložek, zatímco v češtině podstatná jména přijímají pádové koncovky a kromě povinně předložkového 6. pádu mohou stát i samostatně. Zkušený uživatel portugalského jazyka si jednotlivé postupy pro základní vztahy záhy zautomatizuje, proto zde budou zmíněny jen některé specifické jevy.¹⁴

Díky převaze flektivního typu se v češtině nemusí dodržovat základní slovosled podmět–přísudek–předmět, nýbrž jím lze manipulovat k vyjádření různých výpovědních perspektiv. V jazycích s omezenou flexí bývá slovosled pevnější, a proto je při tlumočení do češtiny důležité odpoutat se od konkrétní struktury v cizím jazyce a danou perspektivu vyjádřit prostředky vlastními češtině. Proč zbytečně převádět věty jako *Foi o senhor Lopes quem teve essa ideia* neekonomickým způsobem zachovávajícím původní slovosled (*Byl to pan Lopes, kdo měl tento nápad*), když nám flexe umožňuje říci *Tento nápad měl pan Lopes*, tedy úspornější a lépe znějící variantu? Při tlumočení jakožto mluveném projevu se jádro výpovědi vedle slovosledu může zdůraznit i foneticky.¹⁵

Dalším specifickým jazykovým problémem, který může při tlumočení nastat, je nejednoznačnost výpovědi zapříčiněná homonymií tvarů. Některá česká pádová zakončení jsou shodná a u vět typu *Paříž teď s napětím sleduje hlavně Berlín* nebo *Makrely vytlačují tresky* může dojít k nedorozumění, není-li přesný význam jasný z kontextu.

Morfologické bohatství češtiny zahrnuje sedm pádů, z nichž šest je syntaktických. Jediným pádem, který se nevztahuje k větným členům, je vokativ. Oslovení adresáta (či poetická personifikace neživotného jména) se v mužském a ženském rodě liší od nominativu, zatímco v portugalštině souzní se základním tvarem. Pojí-li se oslovení v portugalštině se slovesem ve třetí osobě (tudíž s tvarem, který se v portugalštině může vztahovat nejen k osobě, o níž se mluví, nýbrž i k samotnému adresátovi), může dojít ke dvojí interpretaci: například promluva začínající *Na última sessão o professor disse*

¹⁴ O předložkovém vyjadřování pádových vztahů, jež odpovídají českému skloňování, pojednává např. 35. kapitola *Stručné mluvnice portugalštiny* (Haml, Zdeněk. 1972. *Stručná mluvnice portugalštiny*. Praha: Academia)

¹⁵ Karlík, Petr, Nekula, Marek a Rusínová, Zdenka, ed. a kol. 2003. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. 640. Mezi prostředky aktuálního členění větného patří i větný přízvuk a větný důraz:

- větný důraz: *JÁ jsem na to nezapomněl.*
- větný přízvuk:

Beranova obchodní činnost se vyznačovala velmi neprůhlednými způsoby 'hospodaření.
Beranova obchodní činnost se vyznačovala velmi neprůhlednými 'způsoby hospodaření.
Beranova obchodní činnost se vyznačovala velmi 'neprůhlednými způsoby hospodaření.
Beranova obchodní činnost se vyznačovala 'velmi neprůhlednými způsoby hospodaření.

může znamenat buď *Na posledním zasedání pan profesor řekl*, nebo *Na posledním zasedání jste (pane profesore,) řekl* – tento způsob neodpovídá typickému oslovení, jež se v portugalské používá bez členu a odděluje se čárkami/intonací, nýbrž se funkčně blíží českému vykání v prvním pádě. Z příkladu je zřejmé, že tlumočnický musí bedlivě sledovat komunikační situaci (tj. i během odpočinku při případném střídání s kolegou) a že potřebuje mít na řečníka výhled, protože v těchto případech může neverbální komunikace převážet nad intonací. Pokud jde o samotné formy oslovení, v češtině spisovně stylistické nasazení až na výjimky vyžaduje použití tvarů vokativu i tam, kde se v nespisovné mluvě zachovává nominativ.¹⁶

Z pragmatického hlediska dále stojí za zmínku např. autorský a posesivní genitiv¹⁷ (*opera Bedřicha Smetany, dům bratří Čapků*), partitivní genitiv¹⁸ (sémantická varianta akuzativu a nominativu: *napekla buchty, ubylo vody*), osobní nebo zvrtné zájmeno v dativu¹⁹ (*To ti byl zážitek, Běžte si do fronty, To je mi překvapení*), akuzativ v eliptických zvoláních²⁰ (*Vodu!* – implikuje jinou situaci než nominativní zvolání *Voda!*), zatímco elipsa v portugalské by zněla v obou případech *Água!*), hovorovost předložky *s* ve spojeních s bezpředložkovým instrumentálem²¹ (*chlubí se s tím*), konkurence nominativu a instrumentálu (*Otec je učitel* – stálá vlastnost, *Otec je učitelem* – přechodná vlastnost; *Alkohol je jed* – zařazení do třídy, *Alkohol je jedem tehdy, když* – fungování jako přísudkové substantivum).²²

3.1.2 Jmenný rod a číslo

Dalším jazykovým problémem, s nímž se může tlumočnický potýkat, je mluvnický rod (případně číslo) podstatných jmen. Dobrá znalost gramatiky cizího a vlastního jazyka patří mezi výchozí předpoklady tlumočnické činnosti, proto se zde pod pojmem problém nemyslí nedokonalá znalost rodu podstatných jmen a přechylování (respektive tvoření plurálu), nýbrž obtíže plynoucí z konfrontace dvou jazyků. Při tlumočení z jazyka C (tj. pasivního cizího jazyka) do mateřštiny se navíc mezery v gramatice projeví pouze při neznalosti substantiv, jejichž význam se mění se změnou gramatické kategorie. V portugalské jsou to například:

o cabeça	<i>náčelník, vůdce</i>	a cabeça	<i>hlava</i>
o cabeço	<i>pahorek</i>		
o capital	<i>kapitál</i>	a capital	<i>hlavní město</i>
o conto	<i>povídka</i>	a conta	<i>účet</i>
o corte	<i>střih, řez</i>	a corte	<i>dvůr, soud</i>
o fruto	<i>plod</i>	a fruta	<i>ovoce</i>
o polícia	<i>policista</i>	a polícia	<i>policie</i>
o ponto	<i>bod</i>	a ponta	<i>špička</i>
o porto	<i>přístav</i>	a porta	<i>dveře</i>
o testemunho	<i>svědectví</i>	a testemunha	<i>svědek</i>

¹⁶ Při oslovení se slovem *pán* zní spisovná forma *pane Nováku* (jako *poslanče Nováku*), nikoliv *pane Novák*, jež spadá do nespisovné oblasti jazyka. Výjimky tvoří vojenská a vězeňská mluva a jména, u nichž se chceme vyhnout alternaci (*pane Vintře/Vintr*). O vokativu více *Příruční mluvnice češtiny* (op. cit.), s. 235–236.

¹⁷ Viz *Příruční mluvnice češtiny* (op. cit.), s. 237 a oddíl o přivlastňovacích adjektivech.

¹⁸ Viz *ibid.*, s. 238 a oddíl o dělivém členu.

¹⁹ Viz *ibid.*, s. 240 a podkapitola o zájmenech.

²⁰ Viz *ibid.*, s. 241.

²¹ Viz *ibid.*, s. 243.

²² Otázka konkurence nominativu a instrumentálu je příliš složitá na to, aby mohla být nastíněna pohými dvěma příklady. Více viz např. *Příruční mluvnice češtiny* (op. cit.), s. 402–404, o instrumentálu obecně s. 242–243.

o ar	vzduch	os ares	podnebí
a humanidade	lidstvo	as humanidades	humanitní vědy
o irmão	bratr	os irmãos	bratři; sourozenci
a letra	písmeno	as letras	písmena; literatura
o pai	otec	os pais	otcové; rodiče

Skutečným tlumočnickým problémem je tzv. interference. Interference v rodě (resp. v čísle) nastává tehdy, když si substantivní ekvivalenty ve dvou jazycích v dané gramatické kategorii neodpovídají a tlumočnick se nechá ovlivnit originálem – kupříkladu když dlouhá vsuvka nebo nesouvislá řeč odvede pozornost od rozvíjeného větného členu. Zejména pokud se dané jméno shoduje s determinantem, přídatnými jmény či zájmeny a chyba se opakuje, dostává se tlumočnick do nepříjemné situace. Určitý podíl na interferenci mají i stres a nedostatek času, které mají vliv na celkový výkon – také proto se snáze chybí při tlumočení směrem do cizího jazyka, neboť obvykle vyžaduje větší úsilí. Jelikož praktické zkušenosti mohou přispět ke snížení výskytu interferencí, je dobré mozek v tomto ohledu stimulovat – např. ústními překladovými cvičeními (ať s učebními materiály, nebo tlumočením z textu) a automatizací frekventovaných slov, jež si neodpovídají v rodě (či čísle: *nůžky* – *tesoura*, sg. *blahopřání* – *os parabéns*), jako například:

tento boj proti terorismu	esta luta contra o terrorismo
moderní architektonické dílo	uma obra arquitectónica moderna
veřejná hromadná doprava je drahá	os transportes públicos são caros
žádný důvod není dobrý	nenhuma razão é boa
průměrná mzda v Evropě	o salário médio europeu
velký vědecký objev	uma grande descoberta científica
cenná středověká památka	um monumento medieval precioso
dlouhá a těžká práce	um trabalho longo e árduo
náš zpracovatelský průmysl	a nossa indústria transformadora
Rada Evropské unie, Evropská rada a Rada Evropy	o Conselho da União Europeia, o Conselho Europeu e o Conselho da Europa
ozvlášť zranitelná společenská skupina	um grupo social particularmente vulnerável
posílená úloha institucí	o papel reforçado das instituições
pravicová politická strana	um partido político de direita
vysoká životní úroveň	um nível de vida elevado
nová slovenská vláda	o novo governo eslovaco
podstatný význam	uma importância significativa
zaostalá asijská země	um país asiático atrasado

3.1.3 Substantivní vyjadřování

Jak bylo dokázáno v předchozích kapitolách, slovnědruhové kategorie si mezi češtinou a portugalskou nemusejí vždy odpovídat. Jakožto ohebný slovní druh vyjadřující názvy substancí, stavů a dějů jsou podstatná jména doménou všech překladatelských postupů a v tlumočení či administrativním stylu i úsporného vyjadřování.

Vezměme si dva příklady vyabstrahované z Eur-Lexu:

1. Na sua avaliação das características do mercado, a Comissão terá em consideração, entre outros aspectos, a sua estrutura.

– Při posuzování charakteristik trhu Komise mimo jiné zohlední jeho strukturu.

Též sdělení bychom v češtině, kde se přílišná kumulace substantiv (zvláště genitivů) považuje za neobratnost, ve stylu prostě sdělovacím pravděpodobně vyjádřili určitým slovesným tvarem: *Až bude Komise posuzovat charakteristiky trhu, mimo jiné zohlední jeho strukturu*. Rovněž v portugalské je možné slovesné převedení (zde jmenným tvarem slovesa): *Quando avaliar...* Verbonominální spojení *ter em consideração* lze česky rovněž vyjádřit verbonominálně: *vzít (brát) v úvahu, vzít (brát) v potaz*.

2. O Comité das Regiões recomenda que a Comissão altere o artigo 4.o de modo a prever a participação das autarquias locais e regionais na elaboração dos planos de acção nacionais e tenha este factor devidamente em conta na avaliação desses planos.

– Výbor regionů vyzývá Komisi, aby upravila článek 4 tak, aby obsahoval zapojení místních a regionálních orgánů do sestavování vnitrostátních akčních plánů, a patřičně tento faktor zohlednila, až bude provádět hodnocení těchto plánů.

Navzdory tomu, že jednacím styl v češtině i v portugalské substantivním vyjádřením doslova oplývá, tento příklad ukazuje, že i v takovém kontextu může být čeština méně substantivní. Spojkovému výrazu se substantivem *de modo a* odpovídá *tak, aby*, předložkovému nominálnímu doplnění *de acção* adjektivum *akční*, verbonominálnímu spojení *ter em conta* určitý tvar slovesa *zohlednit* a substantivnímu příslovečnému určení *na avaliação* vedlejší věta s určitým slovesem *az bude provádět hodnocení*.

Přestože se portugalská nebrání syntetickému odvozování slov, můžeme se setkat s řadou verbonominálních spojení a nominálních spojení s předložkou a popřípadě bez ní, jež vyjadřují vlastnost (zvláště předložka *de*), způsob (*com atenção* namísto *atentamente*) nebo děj a která se při převodu do češtiny povinně či volitelně transponují:

Adjektivum:	<i>pele <u>casca de laranja</u></i>	–	<i><u>pomerančová</u> kůže</i>	[PH]
	<i>romance <u>de amor</u></i>	–	<i><u>milostný</u> román</i>	[PH]
	<i>romance <u>de Kafka</u></i>	–	<i><u>Kafkův</u> román</i>	[PH]
	<i>solidão <u>sem remédio</u></i>	–	<i><u>nevyléčitelná</u> samota</i>	[IC]
	<i>a máquina <u>a vapor</u></i>	–	<i><u>parní</u> stroj</i>	[SMP]
	<i>o secretário geral <u>em exercício</u></i>	–	<i><u>úřadující</u> generální tajemník</i>	[SMP]
Adverbium:	<i>ouça <u>com atenção</u></i>	–	<i><u>pozorně</u> poslouvejte</i>	[PH]
	<i>Por isso, encarou a mulher <u>com precaução e curiosidade</u>. – <u>Pozorně a zvědavě</u> se na ženu podíval.</i>			[IC]
Sloveso (věta):	<i><u>à chegada</u> a Edoras</i>	–	<i><u>když přijeli</u> do Edorasu</i>	[IC]
	<i>naquela <u>manhã da chegada</u></i>	–	<i>toho <u>jitra, kdy přijeli</u></i>	[IC]
	<i>fiz uma <u>promessa</u></i>	–	<i><u>něco jsem slíbil</u></i>	[IC]
	<i>Tinham vindo ambos de Paris, <u>com promessa de</u> voltarem juntos por Madrid.</i>			
	<i>– Oba přijeli z Paříže <u>a slíbili si, že</u> se budou společně vracet přes Madrid.</i>			[IC]

Verbonominální vazby mohou vyjadřovat různé aspekty děje:

<i>O coração de Harry <u>deu um salto</u>.</i>	–	<i>Harrymu <u>poskočilo</u> srdce.</i>	[IC]
<i>Fiz as <u>compras</u>.</i>	–	<i><u>Nakoupila</u> jsem.</i>	[PH]

Otomar Radina upozorňuje na to, že se v češtině takových vazeb někdy nadužívá: „*Provádíme opravy*“, *provedeme analýzu jevu*“, *docílíme úspor*“ vypadá odborněji, pojmověji než prosté *opravujeme*“, *rozebereme jev*“, *uspoříme*“. Snadno se však sklouzne do strnulosti a slohové neobratnosti – např. v jednom mimopražském listě čteme: *V úseku železniční tratě Olomouc-Přerov (...) došlo k vypadnutí 15letého mladíka z jedoucího vlaku.*“²³

Při převodu z cizího jazyka je třeba dbát na povahu jazyka cílového. Při tlumočení však vstupuje do rozhodovacího procesu i potřeba ekonomického vyjádření, a proto lze nepovinné transpozice vynechat a substantiva zachovat:

a concessão de uma ajuda ao desenvolvimento da produção de leite de vaca
– poskytování podpory pro zvýšení produkce kravského mléka [E-L]

Substantiva patří mezi možnosti, jak převést portugalské jmenné slovesné tvary:

*medidas para **assegurar** a coerência* – opatření k **zajištění** soudržnosti [E-L]
*Mãe Doninha cansou-se de **fazer o jôgo, chamando** Oguna* – Matka Paninka už byla unavena **samým vhazováním při vzývání** Oguna
*ficar durante dias e semanas inteiras a **espiar** e a **alimentar as visões** do seu ciúme*
– trávit celé dny a týdny jen **samým slíděním a žárlivými představami** [IC]
*cansar-se **a ler*** – unavovat se **čtením** [IC]

V posledním příkladu se uplatnilo deverbativum středního rodu v instrumentálu – spojení těchto prostředků umožňuje vypustit příslovečnou větu vyjadřující příčinu nebo okolnost.

3.2 Přídavná jména

Přídavná jména jsou v češtině i v portugalštině autosémantický ohebný slovní druh, který pojmenovává vlastnosti substancí. Konkrétní podobu adjektiva (mluvnické kategorie čísla, rodu, příp. pádu) tudíž podmiňuje substantivum, jež rozvíjí. Ve větě plní funkci přívlastku shodného, jmenné části přísudku a doplňku.

3.2.1 Přídavná jména a jejich substituty

Třebaže si v obecné charakteristice česká a portugalská adjektiva neodporují, jejich paradigmatické i syntagmatické možnosti se v obou jazycích liší. Různá spojení vyžadují různé ekvivalenty a například adjektivum *portugalský* lze podle kontextu přeložit hned několika způsoby: *portugalský spisovatel* – *um escritor português*, *portugalský velvyslanec* – *o embaixador de Portugal*, *portugalský dopis* (pokud se míní ‚psaný portugalsky‘) – *uma carta em português*, *portugalské hodiny* – *as aulas de português*.

Podle Cintry a Cunhy je rozdělení jmen v portugalštině na podstatná a přídavná pouze záležitostí syntaktickou a své tvrzení dokládají dvojicí vět *Uma preta velha vendia laranjas* (Stará černoška prodá-

²³ Radina, Otomar. 1977. *Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků*. Praha: SPN, s. 44.

vala pomeranče) a *Uma velha preta vendia laranjas* (Černá stařena prodávala pomeranče). Dodávají, že substantiva mohou být charakterizována také jinými slovními druhy a slovními spojeními, které se pak sémanticky i syntakticky rovnají adjektivům:

- substantivum jako přístavek: *o tio Joaquim, moça cabeça-de-vento*;
- spojení předložky se substantivem: *coração de anjo* (= *angélico*), *indivíduo sem coragem* (= *medroso*);
- spojení předložky s adverbiem: *jornal de hoje* (= *hodierno*), *patas de trás* (= *traseiras*);
- substantivizace adjektiva (abstraktní substantivum): *a crueldade do destino* (= *o destino cruel*);
- vedlejší věta: *Há homens que não acham nunca a sua expressão*.²⁴

Tyto způsoby existují i v češtině, avšak ve frekvenci užití přívlastků s předložkou portugalština jednoznačně převažuje nad češtinou, což dokazují i portugalské překlady českých textů dostupné v Intercorpu:

<i>divadelní hry</i>	– <i>peças de teatro</i>
<i>v pracovním plášti</i>	– <i>em bata de trabalho</i>
<i>podle těch rozkvetlých magnolií</i>	– <i>pelas magnólias em flor</i>
<i>na včerejším koncertě</i>	– <i>durante o concerto de ontem</i>
<i>je to mladičkový zdejší montér</i>	– <i>não passa de um jovem mecânico da terra</i>
<i>matka jeho jednorozčného dítěte</i>	– <i>mãe de um rapazinho de um ano</i>
<i>Růženin lék</i>	– <i>o medicamento de Ruzena</i>
<i>chlapečkovy oči</i>	– <i>os olhos do garoto</i>
<i>bylo to náhlé</i>	– <i>foi de repente</i>
<i>z vedlejšího pokoje</i>	– <i>no quarto ao lado</i>
<i>To je zásadní věc!</i>	– <i>É uma questão de princípio!</i>

Chce-li tlumočník podat přirozeně znějící výkon, musím v podobných situacích provést minimálně slovnědruhovou transpozici.

Vysoce flektivní čeština přídavná jména odvozuje snadno a ráda, proto v ní najdeme mnoho adjektiv označujících suroviny (*zlatý* – *de ouro*, *dřevěný* – *de madeira*, *bramborový* – *de batatas*) nebo jinou charakteristiku (*loňský* – *do ano passado*); i u složených adjektiv, jež portugalština také umí vytvořit, najdeme v češtině více syntetických tvarů (*plnoprávný* – *de pleno direito*, *bojeschopný* – *em condições de combater*). U jmen záporných, respektive vyjadřujících opačnou vlastnost, se vedle syntetické derivace pomocí předpon (*desigual*, *impossível*, *indirecto*, *irrealizável*) můžeme setkat s analytickým tvořením pomocí příslovce *pouco* – dokonce u překladu z češtiny v takových případech, kdy měl překladatel možnost výběru z více adjektiv, včetně těch odvozených:

<i>nečisté ruce</i>	– <i>mãos pouco limpas</i>	[IC]
<i>velmi nepravděpodobné</i>	– <i>muito pouco provável</i>	[IC]
<i>nechutné sousto</i>	– <i>um naco pouco apetitoso</i>	[IC]

Cintra a Cunha hovoří rovněž o příslovečném užití přídavných jmen. Ve větě *O menino dorme tranquilo* se adjektivum mluvnicky shoduje s podmětem, avšak vztahuje se i k činnosti vyjádřené slove-

²⁴ Cunha, Celso Ferreira da a Cintra, Luís F. Lindley. 1987. *Nova gramática do português contemporâneo*. Lisboa: Edições João Sá de Costa, kap. 10.

sem a do jisté míry zastává funkci adverbialní (která převládá ve větě *O menino dorme tranquilamente*). O tom, že i hranice mezi adjektivy a adverbii může být poměrně pružná a že si slovnědruhový úzus nemusí s češtinou odpovídat, svědčí i další příklady:

<i>tvrdě pracovat</i>	– <i>trabalhar <u>duro</u></i>	[SMP]
<i>špatně počítat</i>	– <i>contar <u>errado</u></i>	[SMP]
<i>křivě přísahat</i>	– <i>jurar <u>falso</u></i>	[SMP]
<i>Testy dopadly pozitivně.</i>	– <i>Os testes resultaram <u>positivos</u>.</i>	[SMP]
<i>Možná to bude znít trochu <u>pateticky</u></i>	– <i> Talvez isto soe um pouco <u>patético</u></i>	[IC]
<i>Je to ode mě <u>špatné</u>?</i>	– <i>Será <u>mal</u> da minha parte?</i>	[IC]

Přídavná jména účelová a dějová

Mezi „nástrahy“ bohatství češtiny patří mimo jiné přídavná jména účelová a dějová (procesuální), jejichž tvary si někdy mohou být dosti blízké, a proto je rodilí mluvčí češtiny mnohdy zaměňují nebo nedostatečně foneticky rozlišují (*kropící konev* – *kropící zahradník*, ale jednoznačné *prací prášek* – *peroucí pračka*). Na tento problém upozorňujeme také proto, že hovoří-li tlumočník do mikrofonu, vynikne jakýkoli výslovnostní prohřešek.

Účelová adjektiva „vyjadřují vlastnost spočívající v uzpůsobenosti, schopnosti sloužit k realizaci činnosti vyjádřené slovesným základem, a to nikoli jako její původce“ a tvoří se příponou *-cí* připojenou k infinitivnímu kmeni slovesa, přičemž samohláska před sufixem je vždy krátká.²⁵ Pokud jde o překlad, v korpusových příkladech těmto adjektivům odpovídají nominální předložková spojení s infinitivem či deverbálním substantivem:

<i>šicí stroj</i>	– <i>máquina de costura</i>
<i>holící strojek</i>	– <i>máquina de barbear</i>
<i>balící papír</i>	– <i>papel de embrulho</i>
<i>kreslicí papír</i>	– <i>papel de desenho</i>
<i>kreslicí studio</i>	– <i>estúdio de desenhar</i>
<i>mučící nástroj</i>	– <i>instrumento de tortura</i>

Adjektiva dějová vyjadřují aktuální vykonávání děje a tvoří se připojením koncovky *-í* k ženskému tvaru přechodníku přítomného: *nesoucí, pekoucí, kryjící, tisknoucí, trpící, sázející*... Příklady z korpusu ukazují, že tento význam lze portugalsky vyjádřit např. slovesným časem nebo opisem postihujícím probíhající děj (prézens, imperfektum, vazba (estar) a + infinitiv), přídavným jménem vzniklým z přítomného příčestí (ta svým významem odpovídají českým dějovým adjektivům) a díky změně úhlu pohledu i jinak vzniklým adjektivem či příčestím minulým:

<i><u>vzdalující</u> se postavy</i>	– <i>silhuetas <u>que se afastam</u></i>
<i><u>slídící</u> udavači</i>	– <i>os informadores <u>que espiavam</u></i>
<i>švadleny <u>šijící</u> šaty</i>	– <i>costureiras <u>cosendo (que costuravam)</u> o vestido</i>
<i>jeho <u>gestikulující</u> paže</i>	– <i>os braços dele, <u>gesticulando</u></i>
<i><u>vařící</u> voda</i>	– <i>água <u>a ferver</u></i>
<i><u>křičící</u> muž</i>	– <i>um homem <u>a berrar</u></i>
<i><u>ponižující</u> kompromisy</i>	– <i>compromissos <u>humilhantes</u></i>

²⁵ Příruční mluvnice češtiny, op. cit., s. 176

<u>vynikající</u> nápad	– <i>ideia excelente</i>
<u>následující</u> měsíc	– <i>mês seguinte</i>
výheň vod <u>dštící</u> k nebesům	– <i>um ardor de águas cuspidas para o céu</i>
<u>uklidňující</u> slova	– <i>palavras tranquilizadoras</i>
dvě <u>zářící</u> oči	– <i>dois olhos radiosos</i>

Jmenná deklinace přídavných jmen

Zatímco portugalská přídavná jména jsou ohebná pouze v rodě a čísle, česká k těmto kategoriím přidávají ještě pády; jelikož skloňování není pro všechna adjektiva stejné, rozlišují se různé deklinační typy a podtypy. V češtině se adjektivní deklinace dělí na jmennou, složenou (vzory *mladý* a *jarní*) a smíšenou (*matčin*, *otcův*), vyskytuje se i několik nesklonných adjektiv (*glazé*, *lila*, *prima*, *fajn*; nespisovné podoby přivlastňovacích adjektiv typu *Novákovice*). Jmenná deklinace se v současnosti – zvláště v mluvené řeči – dodržuje s velkou nedbalostí, proto je záhodno na ni upozornit, neboť dobrý tlumočnick by v tomto ohledu neměl chybovat. Nejedná se sice o klíčovou problematiku převodu mezi češtinou a portugalským, slouží však jako dobrý příklad toho, že tlumočnick musí v první řadě ovládat svou mateřštinu.

Ze jmenné deklinace se dnes aktivně používá jen zbytek tvarů. Existují u omezeného počtu tvrdých adjektiv a užívají se převážně jen v maskulinu (např. *bos*, *hotov*, *jist*, *laskav*, *mlád*, *mrtev*, *nemocen*, *roven*, *šťasten*, *vinen*, *vědom*, *znám*, *zvědav*, *živ*) ve femininu je rozdíl mezi složeným a jmenným tvarem málo patrný: *laskavá* – *laskava*, *zvědavá* – *zvědava*. Většinou se zachoval jen nominativ: (*už jsme hotovi/y*), od některých jmen i akuzativ: *Rád tě vidím zdrávu* (s archaizujícím účinkem). Taková adjektiva jsou často součástí frazémů (*zůstat věren svým zásadám*, *nebýt mocen slova*, *buďte tak laskav*, *co jsem dlužen*) nebo příslovečných spřežek (*doleva*, *zprava*, *zčistajasna*). V minulosti málo užívané tvary pro střední rod se staly zvláštním druhem příslovcí: *smutno*, *veselo*, *možno*, *nutno*.

Jmennou formu mají také adjektiva utvořená os slovesných základů, která slouží jako součást pasivního tvaru slovesného – tzv. přičestí trpné: *je vysušována*, *byla obdělávána*, *bude objednán*. V hovorové češtině se tyto tvary nahrazují frekventovanějšími adjektivy složené deklinace nebo tzv. pasivem zvrtným: *je vysušovaná*, *obdělávala se*.²⁶ A právě v opisném trpném rodě (se slovesem *být*) pronikají hovorové prvky do spisovné řeči a stylistická úroveň promluvy se snižuje. K něčemu podobnému by například při tlumočení slavnostního projevu nemělo docházet.

Jak ukazuje korpus, českým tvarům se jmennou adjektivní deklinaací odpovídají v portugalské buď přídavná jména, nebo přičestí, případně jiný, modulovaný ekvivalent:

<i>jsem rád</i>	– <i>fico contente</i>
<i>byl duchem nepřítomen</i>	– <i>estava mentalmente ausente</i>
<i>od té doby byl s nimi přítomen fyzicky</i>	– <i>ele passara a estar fisicamente presente junto delas</i>
<i>Jsem vám velmi vděčen</i>	– <i>Estou-lhe muito grato</i>
<i>abyste byl s mou prací spokojen</i>	– <i>para que fique satisfeito com o meu trabalho</i>
<i>byl byste ochoten</i>	– <i>estaria disposto</i>

²⁶ Výklad i příklady podle *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., s. 282

<i>Byl si vždy <u>jist</u></i>	– <i>Sempre esteve <u>convencido</u></i>
<i>prý pochopila, že mne není <u>hodna</u></i>	– <i>compreendera, dizia ela , que não era <u>digna</u> de mim</i>
<i>sály byly <u>plny</u> teplé páry</i>	– <i>as salas estavam <u>cheias</u> de um vapor escaldante</i>
<i>Jsem příliš <u>stár</u> na to, abych</i>	– <i>Estou muito <u>velho</u> para</i>
<i>nejsem už <u>schopen</u></i>	– <i>não sou <u>capaz</u></i>
<i>Bůh mu byl <u>milostiv</u></i>	– <i>Deus foi <u>misericordioso</u></i>
<i>které jsou jí <u>nepřístupny</u></i>	– <i>que lhe eram <u>inacessíveis</u></i>
<i>Chce být <u>věrna</u></i>	– <i>Quer ser <u>fiel</u></i>
<i>mohla si být jakž takž <u>jista</u></i>	– <i>podia sentir-se mais ou menos <u>certa</u></i>
<i>naopak, byl si <u>jist</u></i>	– <i>pelo contrário , <u>tinha até a certeza</u></i>
<i>budu vám <u>nápomocen</u></i>	– <i><u>dar-lhe-ei a minha ajuda</u></i>

Na trpný rod si musí tlumočník dát pozor i v portugalštině, a to u sloves s dvojím přičestím. Obecně platí, že forma odvozená pravidelným postupem se užívá ve složených časech a tvar nepravidelný např. v trpném rodě. Ale ani zde není pravidlo jednoznačné: v portugalských médiích slyšíme např. *os jornalistas foram libertados*, přestože nepravidelné přičestí slovesa *libertar* zní *liberto*.

3.2.2 Analytické a syntetické stupňování

Syntetizující ráz češtiny se projevuje i na stupňování přídavných jmen (potažmo příslovci). Druhý stupeň přídavných jmen se od prvního odvozuje připojením přípony *-ejší/-ější*, ve třetím stupni se připojí předpona *nej-*. V portugalštině se pravidelné stupňování tvoří analyticky vložení příslovce *mais* (větší míra vlastnosti), nebo *menos* (menší míra vlastnosti) před nezměněné adjektivum, ve třetím stupni se ještě přidává určitý člen.²⁷ Portugalské stupňování patří mezi jevy, které mohou tlumočníka ovlivnit svou strukturou – poleví-li v pozornosti, může v českém projevu nevědomky nadužívat portugalský způsob – tím spíše, že se v češtině najdou i případy analytického stupňování. Pomineme-li interference v převodech z cizích jazyků, setkáme se s ním zejména u delších, často slovesných adjektiv (*více překvapující, více udivující*); někdy máme možnost volby (*udivenější / více udivený, překvapenější / více překvapený*), jindy opis vyžaduje stavba věty (*mohlo by to vypadat stejně nebo možná ještě více komicky*) – kombinace obou způsobů je však chybný pleonasmus (*víc a víc lenivější, stále více dojemnější*).

Sestupné stupňování

Při stupňování lze hodnotu vlastnosti nejen zvyšovat, nýbrž i snižovat: *mais/menos caro*. Morfologicky je tento způsob češtině cizí, proto chceme-li přikročit k sestupňování, nabízí se analytická varianta se slovy *méně/nejméně* (*drahý – méně drahý*). Ve flektivním jazyce však tento způsob není zcela obvyklý (pro tlumočníky a překladatele se tedy jedná o další prubířský kámen jejich schopnosti vyhnout se interferencím) a přirozeně spíše užijeme slovesného záporu s prvním stupněm (*není to tak drahé*), nebo stupňování opačné vlastnosti (*je to levnější*). Všechny tři způsoby dokládá Intercorp:

era menos corajoso

– *byl bázlivější*

²⁷ U nepravidelného stupňování se zachovaly syntetické nepočtené, avšak hojně užívané tvary po vzoru latiny (*melhor, pior, maior; menor* koexistuje s *mais pequeno* jako jeho varianta s přeneseným významem).

<i>um futuro <u>menos negro</u></i>	– <i>růžovější budoucnost</i>
<i>é <u>muito menos penoso</u></i>	– <i>snáší se to <u>líp</u></i>
<i>os doentes <u>menos urgentes</u></i>	– <i>lehčí <u>pacienti</u></i>
<i><u>menos desassossegados</u></i>	– <i>klidnější</i>
<i>Faz refeições mais pequenas e <u>menos espaçadas</u></i>	– <i>Jez míň a <u>častěji</u></i>
<i>sonhar um futuro <u>menos medíocre</u></i>	– <i>myslit na <u>šťastnější</u> budoucnost</i>
<i>vai minguando <u>menos bravo</u></i>	– <i>je čím dál <u>krotší</u></i>
<i>de <u>menos longe</u></i>	– <i>víc <u>zblízka</u></i>
<i>Quando estiveres <u>menos bêbedo</u></i>	– <i>Až trochu <u>vystřízlivíš</u></i>
<i>seu rosto será <u>menos fechado</u></i>	– <i>tahy <u>jejího obličej</u> se <u>zjemní</u></i>
<i>chtělo by to dotáhnout k nějaké <u>jednoznačnější</u> pointě</i>	– <i>necessitava de um desenlace <u>menos ambíguo</u></i>
<i>para haver <u>menos fome</u></i>	– <i>aby <u>nebylo tolik</u> hladu</i>
<i>é <u>menos triste</u></i>	– <i><u>není to tak</u> smutné</i>
<i>era já <u>menos firme</u></i>	– <i><u>nezněl tak</u> pevně</i>
<i><u>menos alto</u></i>	– <i><u>nebyl tak</u> vysoký</i>
<i>Assim já nos sentiremos <u>menos estranhos</u></i>	– <i>Aspoň si <u>nebudeme připadat tak</u> cizí</i>
<i>lugar <u>menos vulnerável</u></i>	– <i><u>méně zranitelné</u> místo</i>
<i>uma <u>das menos complicadas</u></i>	– <i>jedna z <u>nejméně komplikovaných</u></i>
<i>o caçador <u>menos honrado</u></i>	– <i><u>méně poctivý</u> lovec</i>
<i><u>menos isolado</u></i>	– <i><u>méně opuštěný</u></i>
<i><u>não menos persuasivo</u></i>	– <i><u>neméně přesvědčivý</u></i>

Při převodu do portugalštiny máme na výběr: zachovat kladnou stupňovanou strukturu či zápornou základní s příslovcem, anebo výpověď modulovat. Tlumočník by měl usilovat o co nejpřirozenější znění a rozhodovat se dle kontextu, zároveň patří modulace k možnostem, jak řešit svízelnou situaci (potřeba dokončit již určitým způsobem započatou větu, výpadek slovíčka atd.).

Komparativ absolutní

V oblasti stupňování se v češtině vyskytuje jistý paradox, a to komparativ absolutní. Na rozdíl od komparativu relativního nesrovnává dva stupně vlastnosti, nýbrž jen naznačuje její určitou míru tak, že tvar pro vyšší stupeň ve skutečnosti může vyjadřovat i opak: *Je to starší člověk* je pragmaticky přívětivější než *Je to starý člověk*. Podle *Příruční mluvnice češtiny* nemusí být druhý stupeň tzv. polárních adjektiv (tj. takových, které i v základním stupni vyjadřují srovnání: *vysoký, nízký*...)

„užíván jen ve větách srovnávacích, může mít také funkci prostě zesilující (tzv. elativ), např. *starší člověk, delší čas*. Elativ označuje míru vlastnosti překračující střed příslušné hodnotové stupnice (vlastně tedy srovnává s tímto středem) a nedosahující pólu maxima. Vyskytuje se však i v případech eufemického vyjadřování, kde nahrazuje krajní stupeň vlastnosti, např. *starší paní* místo *stará paní*.“²⁸

Portugalština absolutní komparativ vyjádří podle aktuální funkce buď sémanticky či pragmaticky ekvivalentním adjektivem v základním tvaru (někdy v kombinaci se subjektivním anteponováním), příslovcem míry nebo stupňováním. Při převodu do češtiny nezbyvá než se řídit citem.

²⁸ *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., s. 85.

<i>kratší esej</i>	– <i>um breve ensaio</i>	[SMP]
<i>lepší společnost</i>	– <i>a alta sociedade</i>	[SMP]
<i>vyšší matematika</i>	– <i>a alta matemática</i>	[SMP]
<i>delší pauza</i>	– <i>uma pausa prolongada</i>	[IC]
<i>delší chvíle</i>	– <i>um longo momento</i>	[IC]
<i>už delší dobu</i>	– <i>desde há algum tempo, há muito, já há muito tempo, por muito tempo</i>	[IC]
<i>po delší době</i>	– <i>daí por bastante tempo</i>	[IC]
<i>starší pánové</i>	– <i>senhores de idade, senhores idosos, velhos senhores</i>	[IC]
<i>starší voliči</i>	– <i>eleitores idosos</i>	
<i>ti starší</i>	– <i>os mais velhos</i>	[IC]
<i>ze strany starších</i>	– <i>de parte dos mais velhos</i>	[IC]
<i>generace těch starších</i>	– <i>a geração dos mais velhos</i>	[IC]
<i>starší osoby</i>	– <i>os idosos</i>	[IC]
<i>zákaznictvo mezi staršími</i>	– <i>freguesia de velhos</i>	[IC]

Superlativ absolutní

Třetí problematickou otázkou stupňování je syntetická forma superlativu v portugalštině, tzv. superlativ absolutní. Podobně jako absolutní komparativ vyjadřuje míru vlastnosti bez srovnání s jiným elementem – tentokrát míru nejvyšší. Absolutní superlativ nemá v českém jazyce jednoznačný morfologický protějšek, lze ho však převést různými způsoby: zdůrazněným superlativem, posílením základního adjektiva příslovcem, předponou či příponou pro vysokou míru vlastnosti (*-ánský, vele-, pra-, roz(to)-, pře-, sebe-, ultra-, super-, supra-, hyper-, -ičký, -oučký, -inký, -ounký*),²⁹ zdvojením základu, silnějším adjektivem, významovým ekvivalentem jiného slovního druhu (transpozice), explicitací zdůrazňovaného sému a jakoukoliv další vhodnou modulací:

<i>elegante</i>	→ <i>elegantíssimo</i>	<i>(ty) nejelegantnější</i>	[IC]
<i>rico</i>	→ <i>riquíssimo</i>	<i>velice bohatý</i>	[UP]
<i>bonito</i>	→ <i>bonitíssimo</i>	<i>velmi pěkný</i>	[PT]
<i>digno</i>	→ <i>digníssimo</i>	<i>vysoce vážený</i>	[IC]
<i>importante</i>	→ <i>importantíssimo</i>	<i>nanejvýš důležitý</i>	[UP]
<i>terno</i>	→ <i>terníssimo</i>	<i>navýsost něžný</i>	[IC]
<i>grave</i>	→ <i>gravíssimo</i>	<i>neobyčejně vážný</i>	[UP]
<i>útil</i>	→ <i>utilíssimo</i>	<i>nesmírně užitečný</i>	[PS]
<i>ocupado</i>	→ <i>ocupadíssimo</i>	<i>nadmíru zaneprázdněný</i>	[IC]
<i>fino</i>	→ <i>finíssimo</i>	<i>neskutečně jemný</i>	[IC]
<i>decotado</i>	→ <i>decotadíssima</i>	<i>s co největším výstřihem</i>	[IC]
<i>grosso</i>	→ <i>grossíssimo</i>	<i>ohromně tlustý</i>	[IC]
<i>apaixonado</i>	→ <i>apaixonadíssimo</i>	<i>strašně zamilovaný</i>	[IC]
<i>gordo</i>	→ <i>gordíssimo</i>	<i>hrozně tlustý</i>	[IC]
<i>cheio</i>	→ <i>cheíssimo</i>	<i>úplně plný</i>	[SMP]
<i>vago</i>	→ <i>vaguíssimo</i>	<i>naprosto prázdný</i>	[SMP]
<i>inimigo</i>	→ <i>inimicíssimo</i>	<i>zcela nepřátelský</i>	[SMP]
<i>novo</i>	→ <i>novíssimo</i>	<i>zbrusu nový</i>	[IC]
<i>ilustre</i>	→ <i>ilustríssimo</i>	<i>velevážený</i>	[SMP]
<i>lindo</i>	→ <i>lindíssimo</i>	<i>překrásný</i>	[PT]

²⁹ Viz *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., 177–179.

<i>especial</i>	→ <i>especialíssimo</i>	<i>prazvláštní</i>	[SMP]
<i>largo</i>	→ <i>larguíssimo</i>	<i>širokánský</i>	[IC]
<i>leve</i>	→ <i>levíssimo</i>	<i>lehouchký, lehounký, lehoulinký,</i>	
		<i>takřka neznatelný</i>	[IC]
<i>azul</i>	→ <i>azulíssimo</i>	<i>modromodrý</i>	[PT]
<i>chato</i>	→ <i>chatérrimo</i>	<i>protiva protivná</i>	[IC]
<i>velhos colchões e velhíssimos estrados</i>		<i>staré matrace a ještě starší</i>	
		<i>postelové rámy</i>	[IC]
<i>esforçado</i>	→ <i>esforçadíssimo</i>	<i>dělal, co mohl</i>	[IC]
<i>atarefado</i>	→ <i>atarefadíssimo</i>	<i>topil se v práci</i>	[IC]
<i>certeza</i>	→ <i>certezíssimo</i>	<i>na mou duši</i>	[IC]
<i>demorado</i>	→ <i>demoradíssimo</i>	<i>vleklý</i>	[IC]
<i>magro</i>	→ <i>magríssimo</i>	<i>vyzáblý</i>	[IC]
<i>bom</i>	→ <i>ótimo</i>	<i>báječný, skvělý</i>	[SMP]
<i>mau</i>	→ <i>péssimo</i>	<i>mizerný</i>	[SMP]
<i>horrendo</i>	→ <i>horrendíssimo</i>	<i>příšerný</i>	[IC]
<i>lúcido</i>	→ <i>lucidíssimo</i>	<i>jasně zářící</i>	[IC]
<i>pobre</i>	→ <i>paupérrimo</i>	<i>žalostně nuzný</i>	[IC]

Pravidla pro tvoření superlativu absolutního dostatečně vysvětluje např. *Stručná mluvnice portugalštiny*. Mimo jiné uvádí i další způsoby, jak vyjádřit nejvyšší míru vlastnosti:

- příslovci *muito, bem, altamente, ao extremo, assaz, chocantemente, completamente, eminentemente, enormemente, estritamente, eternamente, excessivamente, extraordinariamente, extremamente, grandemente, infernalmente, infinitamente, inteiramente, largamente, mais (do) que, redondamente, sobejamente, sobremaneira, sobremodo, sumamente, supinamente, terrivelmente, tremendamente...: inteiramente inútil; com a maior urgência possível;*
- předponami *super-, sobre-, extra-, ultra-: ultra-milionário;*
- opakováním přídavného jména: *preto-preto;*
- jinými prostředky (v hovorovém jazyce): *Disse isso com a fisionomia mais tranquila desta vida, É burro que dói.*³⁰

3.2.3 Přídavná jména přivlastňovací

V českém jazyce existuje možnost morfologického vyjádření posesivního vztahu k živému subjektu. Adjektiva individuálně posesivní vyjadřují vztahy k osobě či individualizovanému zvířeti a odvozují se sufixy *-ív (-ova, -ovo)* a *-in (-ina, -ino)* od jmen osob či individualizovaných zvířat (*Karlův, Šemíkův, předsedův, Janin, matčín*); netvoří se od jmen s adjektivním skloňováním (přivlastnění se provádí genitivem: *vrátného, Palackého*) a od víceslovných pojmenování; u adjektiv odvozených od příjmení sufixem *-ovský (kafkovský)* převažuje význam podobnosti. Adjektiva druhově posesivní vyjadřují vztah ke skupině osob nebo druhu zvířat a odvozují se sufixem *-ský/-ký/-ovský* od názvů osob (*snobský, chlapecký, německý, čertovský, zrádcovský, ale dceřiný, dívčí, sirotčí, lidský/člověčí, hrabě-*

³⁰ Hampl, Zdeněk. 1972. *Stručná mluvnice portugalštiny*, op. cit., s. 112–119.

cí, knížecí) a koncovkou/sufixem *-í* od pojmenování zvířat (*čapí, pstruží*, ale *kravský, koňský, vepřový*); sufixem *-cí/-čí* od jmen mláďat (*kuřecí, prasečí, jehněčí*).³¹

Portugalština raději přivlastňuje pomocí podstatného jména připojeného předložkou *de* (*Mariin pes – o cão da Maria, kuřecí prsíčka – peito de frango*), proto je třeba při převodu mezi češtinou a portugalštinou výše popsaných možností využívat a zbytečně se nenechat ovlivňovat druhým jazykem: *um livro de Saramago* zní správně *Saramagova kniha*, nikoli *kniha Saramaga*; je-li však název víceslovný, staví se přívlastek za substantivum: *kniha Josého Saramaga*. Český bezpředložkový genitiv, typický pro neshodný přívlastek, může vyjadřovat posesivitu u názvů osob a zvířat (*dům bratří Čapků, bouda našeho psa*), autorství (*opera (od) Bedřicha Smetany*), původce děje (*skok Františka Rašky*), vztah části a celku (*vrcholy Tater*) a další vztahy.³²

Při převodu konstrukcí, které mezi dvěma jazyky nemají strukturálně stejné ekvivalenty, bychom se navzdory morfosyntaktickým rozdílům měli snažit o správné české (ev. portugalské) znění. Rovněž bychom se měli vyvarovat dvojznačných spojení jako *obraz mé matky*.

3.2.4 Postavení přídavných jmen

Největší rozdíl v syntaxi českých a portugalských adjektiv spočívá v jejich postavení. V češtině se přídavná jména běžně kladou před rozvíjená substantiva a postponují se ve zvláštních případech, v portugalštině je tomu právě naopak.

Portugalština dává přednost logickému pořadí řídicí – závislý člen a považuje ho za slovosled objektivní (*noite escura*), zatímco opačný sled působí subjektivně (*escura noite*). Přesto existuje řada mnohdy velmi frekventovaných přídavných jmen, která se užívají před podstatným jménem – např. *bom, chamado, delicado, devedo, eminente, enorme, excelente, experessivo, famoso, igual, ilustre, inúmero, ligeiro, longo, mau, numeroso, pequeno, presente, saudoso, semelhante, ultimo, útil, velho*, superlativy *o melhor, o pior, o maior, o menor*, adjektiva vyjadřující neodmyslitelnou charakteristickou vlastnost (*branca neve, doce mel*) a krátká adjektiva v ustálených spojeních (*bom dia, má hora*). Za podstatným jménem obvykle stojí adjektiva vztahová a kategorizační (*animal doméstico, água mineral*), adjektiva vystihující výrazné vlastnosti (*homem baixo, calça preta*), adjektiva složená (*mitologia greco-latina*) a dále rozvinutá (*fácil de cumprir*), adjektiva souřadně spojená (*ciências sociais e técnicas*) a adjektiva v některých ustálených spojeních (*dias úteis, Idade Média*). Antepozice obvykle postponovaného adjektiva mění jeho význam na citově zabarvený nebo přenesený (*um homem grande – tělem, um grande homem – duchem*). Některá přídavná jména nabyla se změnou pozice odlišného významu (*próprio – vlastní/vhodný*).³³

V češtině se naopak antepozice adjektiva vnímá jako bezpříznaková a postpozice se může objevit v citově zabarvené výpovědi (*Tu můj drobečku malý! Chudáčku malej! Ty chlape líná!*), při snaze o zdůraznění či odlišení (*to není auto nové, nýbrž udržované*) a zvláště ve vědeckém názvosloví (*kyselí-*

³¹ Příruční mluvnice češtiny, op. cit., 165–67.

³² Ibid., s. 237.

³³ Podle *Stručné mluvnice portugalštiny a Nova gramática de português* – zde také více příkladů.

na sírová, pes domácí, muchomůrka červená). Radina na následujících dvou příkladech připomíná, že se vyžaduje u rozvitého přívlastku: *3000 diváků, zklamaných výkonem a stylem hry domácích* a ne *Zklamaných 3000 diváků nad výkonem a stylem hry domácích; vzdali dnes poctu hrdinům, padlým v bojích u Sokolova* a ne *vzdali dnes poctu padlým hrdinům v bojích u Sokolova*.³⁴

Pořadí přívlastků

Správnému slovosledu jmenných syntagmat se lze naučit, avšak pro tlumočení zůstává problematické. Vztahuje-li se k podstatnému jménu více přívlastků, pak k němu blíže stojí ten, který s ním tvoří užší celek, a s postupným rozvíjením se od něho adjektiva oddalují (v češtině tedy směrem na začátek syntagmatu, v portugalštině na konec). Přívlastky pak mívají jiné pořadí, často zrcadlové: *současní portugalští spisovatelé – os escritores portugueses contemporâneos*. Při větším počtu přívlastků (shodných i neshodných, několikanásobných i postupně rozvíjejících) může být převod takových spojení zejména při rychlém simultánním tlumočení velmi náročný.

Pořadí $S_1A_1 S_2A_2 \leftrightarrow A_1S_1 A_2S_2$

os princípios gerais do direito internacional	obecné zásady mezinárodního práva
a necessidade crescente de trabalhadores qualificados	rostoucí potřeba kvalifikovaných pracovníků
as condições de segurança do transporte terrestre	bezpečnostní podmínky v pozemní přepravě
os princípios fundamentais da segurança nuclear	hlavní zásady jaderné bezpečnosti
a região vitícola de renome internacional	vinařská oblast mezinárodního věhlasu

Pořadí $S_1A_1 S_2A_2 S_3A_3 \leftrightarrow A_1S_1 A_2S_2 A_3S_3$

os objetivos fundamentais da política agrícola da União Europeia	základní cíle zemědělské politiky Evropské unie
questões-chave da política energética da União Europeia	klíčové otázky energetické politiky Evropské unie
aspectos fundamentais da evolução recente da cooperação europeia	základní rysy nedávného vývoje evropské spolupráce
uma resposta imediata aos problemas financeiros das empresas públicas	okamžitá odpověď na finanční problémy státních podniků
o organizador futuro do Campeonato Mundial de Esqui Alpino	budoucí organizátor Světového poháru v alpském lyžování

Pořadí $SA_1A_2 \leftrightarrow A_2A_1S$

a cooperação económica internacional	mezinárodní obchodní spolupráce
a missão católica portuguesa	portugalská katolická mise
a delegação cultural francesa	francouzská kulturní delegace
o movimento político organizado	organizované politické hnutí
a polícia secreta israelita	izraelská tajná policie

Pořadí $S(A_1A_2) \leftrightarrow (A_1A_2)S$

uma representação justa e equilibrada	spravedlivé a vyvážené zastoupení
a pesquisa científica e técnica	vědecký a technický výzkum

³⁴ Radina, Otomar. 1977. *Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků*, op. cit., s. 50.

as políticas internas e externas	vnitřní a vnější politiky
as relações económicas e financeiras	hospodářské a finanční vztahy
uma situação grave e imprevisível	vážná a nepředvídatelná situace

Pořadí A₂SA₁ ↔ A₂A₁S

uma vasta zona geográfica	rozsáhlá zeměpisná oblast
as novas restrições quantitativas	nová množstevní omezení
bons indicadores recíprocos	dobré vzájemné ukazatele
numerosos projectos culturais	četné kulturní projekty
grandes aviões comerciais	velká obchodní letadla

Jiné pořadí

a República Federal da Alemanha	Spolková republika Německo
a cooperação científica e tecnológica	vědeckotechnická spolupráce
um símbolo a preto e branco	černobílé logo
o protocolo adicional do acordo entre...	dodatkový protokol k dohodě mezi...
República Argelina Democrática e Popular	Alžírská demokratická a lidová republika

3.3 Zájmena

V obecném pojetí zájmen vykazují čeština s portugalským shodné rysy: v obou jazycích se jedná o ohebný zástupný slovní druh, který se obvykle dělí do stejných podskupin s ekvivalentními funkcemi. Následující stránky se proto zaměří jen na některé vybrané příznačné a příznakové jevy. Opět zde platí pravidlo, že při převodu mezi dvěma jazyky by se měly využívat prostředky typické pro cílový jazyk nezávisle na formální úpravě originálu – ta má tlumočnickovi sloužit pouze jako zdroj smyslu, který má převést, a ukazatel stylistické úrovně, na níž se má pohybovat.

3.3.1 Osobní zájmena

U osobních zájmen se v portugalské zachovaly prvky flexe, jež se mohou projevit v závislosti na okolním kontextu a aktuální funkci (např. podmětové *tu*, předmětové *te*, přízvučné *ti* následující po předložce a *-tigo* v kombinaci s předložkou *com*). Důležitou vlastností jsou stahování nepřízvučných zájmen a tzv. mezoklize, jejichž pravidla jsou dostatečně vyložena v dostupných českých učebnicích portugalského. Mezoklize je pro běžnou komunikaci příliš komplikovaný jev, a tak se v mluvené řeči často dává přednost slovesným tvarům, které ji nevyžadují (nahrazování kondicionálu imperfektem, nahrazování futura opisnou vazbou se slovesem *ir*). Mezoklize se tak stává prostředkem vysoce kultivované mluvy, a pro tlumočníka tudíž jedním ze znaků a případně nástrojů stylistického nasazení projevu. Další významnou charakteristikou je nepovinné užití osobních zájmen podmětových – podobně jako v češtině *si*, až na výjimky, vystačí slovesný tvar sám; podmětového zájmena se pak použije ke zdůraznění, nebo není-li z kontextu podmět zřejmý (např. *eu/ele falava*).

Zájmeno vy

Při tlumočení do češtiny by se nemělo zapomínat na ty jazykové prostředky, pro které ve výchozím jazyce není přímý podnět nebo protějšek. Lingvisticky se to týká i tykání v množném čísle a vykání, jež se pojí s druhou osobou a zájmenem *vy*, zatímco v portugalštině s osobou třetí a zájmeny *você(s)*, *ele(s)*, *ela(s)* a substantivy *o(s) senhor(es)*, *a(s) senhora(s)*. Někdy může být těžké rozlišit, hovoří-li mluvčí o někom, s nímž sdílí komunikační situaci, anebo k němu, v případě *você(s)* pak, zda se jedná o tykání, nebo méně uctivé vykání.

Zvratné zájmeno osobní

Z osobních zájmen si plně neodpovídají ani zájmena zvrtná. České zvrtné zájmeno osobní má vícero tvarů (dle jednotlivých pádů: -, *sebe*, *sobě/si*, *sebe/se*, -, *sobě*, *sebou*). Zastupuje jmenný výraz, který označuje touž entitu jako výraz v podmětu věty, příp. v implicitním podmětu děje vyjádřeného infinitivem: *Učeš si vlasy*, *Uklidíte po sobě*, *Petr nám dovolil očistit si boty a nepřezouvat se*. Podle situace se může vztahovat i k předmětu: *Piš čísla pod sebe*, *Zedník kladl cihly na sebe*.³⁵

Portugalština má zvrtné zájmeno pouze pro třetí osobu a jeho tvary jsou ve všech pomyslných pádových vztazích stejné – nepřízvučně *se* s přízvučnou dubletou *si*: *lava-se*, *fala para si*. V ostatních osobách plní funkci zvrtného zájmena příslušné zájmeno osobní (*lavo-me*, *falo para mim*). *Si* se stejně jako přízvučná předmětová zájmena užívá také ke zdůraznění: *Serviu-se a si mesma* – *Obsloužila se sama* (= *sama sebe*), *Não me lembro como me feriu e como se feriu a si* – *Nezpomínám si, jak mě zranil a jak zranil sama sebe*.³⁶

Otomar Radina naléhá, aby se v češtině se zvrtným zájmenem pracovalo s citem, neboť má i důležitou slohovou roli: „srovnejme, oč mírnější je: *lehni si*, *sedni si* – než pánovitě: *lehni!*, *sedni!*; oč vlídněji zní: *připravte si referát*, *vystupte si na příští stanici* – než pouhé: *připravte referát*, *vystupte na příští stanici*. Jindy vyjadřuje zájem: *píše si úkoly*, *čte si v pokoji* – proti neurálnému: *píše úkoly*, *čte v pokoji*. Tento dativ prospěchový vyjadřuje, jak název praví, prospěch – ale pokud jej vysloví v určité situaci jiná osoba, může vyjádřit i závist: *jede si do Itálie*, *sedí si celý den v kanceláři*. Naproti tomu, jestliže toto zájmeno chybí, citové zaujetí se vytrácí z části nebo úplně: *jede do Itálie* je spíše objektivní konstatování cesty; *sedí celý den v kanceláři* může být vyslovené politování.“³⁷

Příznakové užití osobního zájmena v dativu

Radinovy příklady lze hodnotit jako příznakové užití osobního zájmena v dativu. Podobné případy v češtině existují i u nezvrtných zájmen. Tzv. kontaktní dativ zájmena pro druhou osobu může vyjadřovat snahu po užším kontaktu v komunikaci zainteresováním adresáta na sdělení mluvčího (*To ti byl zážitek*, *A to vám takhle jednou...*). Osobním nebo zvrtným zájmenem v dativu se také vyjadřují

³⁵ Příruční mluvnice češtiny, op. cit., s. 287-8.

³⁶ Stručná mluvnice portugalštiny, op. cit., s. 150.

³⁷ Radina, Otomar. 1977. *Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků*, op. cit., s. 97.

již výše zmíněné významové odstíny (ne)prospěchu – např. v mluvě úřední (*vyplňte si žádost*) a kdykoli při nenáležitém vyjadřování nadřazenosti (*Nestůjte nám tady; Postupte si dále do vozu; Vyskočte si na operační stůl; Otevřete si ústa; Nedávejte mi sem ty ruce; Běžte si do fronty*). Existuje rovněž dativ vespolečnosti (*Obě mužstva nám nastoupila na led; Dělá nám to dvacet korun*) nebo emocionálního zdůraznění vztahu k mluvčímu (*To je mi překvapení; Ty jsi mi pěkný neřád*).³⁸ Tyto jevy se vyskytují i v portugalštině (pronomes/dativo de interesse, dativo ético, dativo de proveito, dativos livres). Jedná se o expresivní gramaticky správné konstrukce s větší frekvencí na neformální úrovni komunikace.³⁹

3.3.2 Přivlastňovací zájmena

Přivlastňovací zájmena slouží k vyjádření vztahu vlastnictví či příslušnosti. V češtině se vedle zájmen (*její bratr*) přivlastňuje posesivním genitivem (*bratr naší sousedky*) a odvozenými přivlastňovacími adjektivy (*sousedčin bratr*), o něž je portugalský systém chudší (viz podkapitola Přídavná jména).

Proti osmi základním českým tvarům (*můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich, svůj*) stojí pět tvarů portugalských (*meu, teu, seu, nosso, vosso*). V portugalštině i v češtině se přivlastňovací zájmena shodují v rodě a čísle s přivlastňovaným objektem – s výjimkou české třetí osoby, kdy o podobě zájmena rozhoduje posesor, a tím se snižuje míra nejednoznačnosti. *Seu* může odkazovat k *você, ele, ela, o senhor, a senhora, eles, elas, os senhores, as senhoras*, jedinému portugalskému *seu* tak v češtině odpovídají *jeho, její, jejich*, u vykání *váš* a za jistých okolností i *svůj*. Z toho plyne, že při tlumočení do portugalštiny se u třetí osoby posesiva vytrácejí informace o osobě, jež přivlastňuje. Proto je důležité předvídat, zda bude zájmeno *seu* v portugalském znění dané promluvy identifikovatelné a zda by nebylo vhodnější užít předložkových ekvivalentů *dele, do senhor* atd., které jsou ostatně v portugalštině běžné, chce-li se mluvčí vyhnout nejasnostem. I směrem do češtiny je *seu* problematické: není-li jeho referent okamžitě zřejmý, musí se na něj při simultánním tlumočení čekat (za zvýšeného úsilí zapamatovat si informace vyslovené mezitím), nebo najít jinou strategii převodu výpovědi.

Zvratné zájmeno přivlastňovací

Čeština má oproti portugalštině schopnost zvratného přivlastňování – zájmenem *svůj*, jež se skloňuje stejně jako *můj*. Existuje i záporný tvar *nesvůj*, který disponuje jen tvary kratšími (*Byli celí nesví / celé nesvé / celá nesvá*), užívá se přeneseně s významem *nebýt ve své kůži, necítit se dobře, být nervózní* a stejně tak se projevuje i při překladu:

³⁸ *Průruční mluvnice češtiny*, op. cit., str. 240.

³⁹ Evanildo Bechara hovoří o tzv. dativos livres:

a) **dativo de interesse**: (*dativus commodi et incommodi*) — é aquele mediante o qual se indica de maneira secundária a quem aproveita ou prejudica a ação verbal: *Ele ligou-me amavelmente a luz*. Este dativo fica muito próximo da circunstância de fim ou proveito (beneficiário).

b) **dativo ético** — é uma variedade do anterior, muito comum da linguagem da conversação, e representa aquele pelo qual o falante tenta captar a benevolência do seu interlocutor na execução de um desejo: *Não me reprovem estas idéias!*

c) **dativo de posse** — exprimem o possuidor: *O vaso partiu-se-me*.

d) **dativo de opinião** — exprime a opinião de uma pessoa: *Para ele a vida deve ser intensamente vivida. Para nós ela é a culpada*.

Bechara, Evanildo. 2002. *Moderna Gramática Portuguesa*. Rio de Janeiro: Editora Lucerna, s. 425.

<i>byl z toho celý <u>nesvůj</u></i>	– <i>ficava todo <u>nervoso</u></i>	[IC]
<i>byla z toho <u>tak nesvá</u>, že sotva mohla jíst</i>	– <i>mal podia comer, <u>atarantada</u></i>	[IC]
<i>i já jsem byl <u>nesvůj</u></i>	– <i>também eu me tenho sentido <u>perturbado</u></i>	[IC]
<i>cítil se však <u>nesvůj</u></i>	– <i>no entanto, <u>não se sentia à vontade</u></i>	[IC]
<i>jsem <u>nesvůj</u></i>	– <i><u>não me sinto tranquilo</u></i>	[IC]
<i>cítil se <u>nesvůj</u></i>	– <i>sentia-se <u>desconfortável</u></i>	[IC]
<i>cítila se <u>nesvá</u></i>	– <i>sentia-se <u>inquieta</u></i>	[IC]

Při převodu zájmena *svůj* do portugalštiny je nutno užít přivlastňovacího zájmena odpovídajícího dané slovesné osobě: *Uviděli jsme své přátele* – *Vimos os nossos amigos*, *Nemám nic svého* – *Não tenho nada de meu* [SMP]. Při tlumočení do češtiny snadno dochází k interferenci: *Vimos os nossos amigos* – *Viděli jsme naše přátele*.

Podle *Příruční mluvnice češtiny* vyjadřuje *svůj* přivlastňování posesorům v subjektu (*Nech si své/svoje názory pro sebe, Dáváme svým dětem to nejlepší*), ale není-li posesor zcela totožný s tím, který je v subjektu, užíváme zájmena příslušného k osobě (*Držíme palce našim reprezentantům*). To také bývá vhodné při úmyslu zdůraznit vlastníka při vyjádření protikladu k jiné osobě (*Já jsem mým dětem koupil lyže, a co ty?*). Touha znít česky by neměla vést k hyperkorektnosti – věty jako *Ukládejte košíky na své místo* jsou substandardní.⁴⁰

Užití přivlastňovacích zájmen

Užití přivlastňovacích zájmen v obou stanovených jazycích si v některých situacích neodpovídá. Někdy dojde jen k jejich vztažení k jinému větnému členu:

<i>Punham em dúvida <u>sua</u> honestidade de propósitos.</i>	
– <i>Uváděli v pochybnost počestnost <u>jeho</u> záměrů.</i>	[SMP]
<i>Conquistou a simpatia dos alunos por <u>sua</u> simplicidade de maneira.</i>	
– <i>Získal si sympatie žáků prostotou <u>svého</u> chování.</i>	[SMP]

Jindy je v jednom z jazyků přesný význam zřejmý z komunikační situace: *Aqui tens a minha prenda* – *Tady je dárek ode mě* (příp. *a tady máš svůj dárek*). *A prenda de Paulo* může podle kontextu znamenat *Pavlov dárek* (*dárek pro Pavla / dárek, který Pavel dostal*), nebo *dárek od Pavla*.

Zdeněk Hampl ve své mluvnici uvádí, že posesivum může sloužit i k vyjádření obvyklosti (*Tomar o seu café* – *dát si svou (obvyklou) kávu*) nebo přibližnosti (*tem os seu 30 anos* – *je mu asi 30 let*, *uma mulher de ses quarenta anos* – *asi čtyřicetiletá žena*, *O discurso durou a sua meia hora* – *Projev trval dobrou půlhodinu*) a že zpodstatnělá zájmena *os meus, os seus* mají význam *moji, moje rodina, moji příbuzní/přátelé/známi/stoupenci* atd. (*A brutalidade dos inimigos o atingiu e aos seus.* – *Surovost nepřítel zasáhla i jeho rodinu*) – srov. s českým hovorovým *naši, ta jeho*.

Dále Hampl píše, že portugalština někdy dává přednost osobnímu zájmenu předmětovému nepřívzučnému, i když přivlastňovací zájmeno by bylo také na místě:

⁴⁰ *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., s. 290–291.

Conheço-lhe as dificuldades. – Zním jeho potíže.
Os olhares dos presentes seguiram-lhes o movimento. – Pohledy přítomných sledovaly je-
 jich pohyb.

Může nastat i situace opačná, kdy portugalština volí posesivum a čeština zájmeno osobní:

Não tenho notícias suas. – Nemám od vás zprávy.
Muitas lembranças minhas. – Mnoho pozdravů ode mne.
Fiz as minhas despedidas. – Rozloučil jsem se.
Ouvi com estes meus ouvidos. – Slyšel jsem na vlastní uši.
Escrevi a carta com a minha própria mão. – Napsal jsem dopis vlastní rukou (vlastnoruč-
 ně).
Vou comprar hoje o seu presente de Natal. – Půjdu mu dnes koupit dárek k Vánocům.

[SMP]

Dativ přivlastňovací

V posledním z výše uvedených příkladů je zájmeno v tzv. přivlastňovacím dativu, jímž se vyjadřuje vlastník části těla (*Stojí mi na noze*), osobního majetku (*Teče jim vana*), nebo může jít o jiný vztah (*Jede ti tramvaj*).⁴¹ Těmto situacím v portugalštině odpovídá jak (ne)přímý předmět v souladu s rekcí slovesa, tak přivlastňování (eventuálně umístování) předložkou nebo posesivem:

<i>dívá se <u>mi</u> přímo do tváře</i>	– <i>olha-<u>me</u> de frente</i>	[IC]
<i>podívej se <u>mi</u> do očí</i>	– <i>olha bem para <u>mim</u></i>	[IC]
<i>podíval se <u>jim</u> do tváří</i>	– <i>ele olhava o rosto dos <u>miúdos</u></i>	[IC]
<i>podíval se <u>jí</u> do tváře</i>	– <i>olhou <u>seu</u> rosto</i>	[IC]
<i><u>mně</u> včera umřela maminka</i>	– <i>a <u>minha</u> mãe morreu ontem</i>	[IC]
<i>když <u>mu</u> zemřela matka</i>	– <i>quando <u>sua</u> mãe morreu</i>	[IC]
<i>matka <u>jí</u> zemřela</i>	– <i><u>sua</u> mãe morreu</i>	[IC]
<i>umřel <u>jí</u> manžel</i>	– <i>o marido <u>dela</u> morreu</i>	[IC]

3.4 Člen

Podstatná jména se v portugalštině obvykle pojí se členem, který determinuje jejich kontextový význam, respektive jejich kontextovou (ne)zapojenost. Dále může člen substantivizovat jiné slovní druhy i víceslovná spojení (*Pareceu não ouvir o „não sei“ desinteressado do amigo – Zdálo se, že neslyší přítelovo neúčastné „nevím“*⁴²). V některých případech se jmenný rod nebo číslo, v nichž se člen shoduje s rozvíjeným jménem, projevují pouze prostřednictvím členu či jiného z povinných determinantů⁴³ (*o/a economista, o/os atlas*). Člen se může kombinovat s některými dalšími determinanty (např.

⁴¹ *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., s. 240.

⁴² *Stručná mluvnice portugalštiny*, op. cit., s. 37.

⁴³ Determinant považují někteří autoři za samostatný slovní druh. Na rozdíl od češtiny se v portugalštině musí podstatné jméno většinou kontextualizovat některým z určovatelů. Pod tento pojem spadají členy a některé lexikální jednotky, které se tradičně řadí mezi zájmena a číslovky (na rozdíl od nich nemohou stát samostatně nebo se oslabuje jejich adjektivní funkce ve prospěch kontextové determinace). Například *Nova Gramática de Português* (autoři C. Nunes, M. L. Oliveira a M. L. Sardinha) rozlišuje v rámci „Classe dos determinantes“ (s. 79–90) členy (*o, um* a jejich varianty podle rodu a čísla), determinanty ukazovací (*este, esse, aquele, o mesmo, o outro, o próprio, tal, estoutro, essoutro, aqueloutro*), přivlastňovací (*meu, teu*

s nesamostatnými posesivy: *o meu gato*), s jinými je v komplementární distribuci (např. nesamostatná demonstrativa: ~~*o este gato*~~), někdy se determinant u podstatného jména vynechává úplně (*estudo línguas, em Lisboa*).

3.4.1 Určitý a neurčitý člen

Použije-li mluvčí u substantiva člen určitý, pak toto jméno považuje za kontextově zapojené, tj. jeho referent je již identifikovatelný na základě slovního kontextu, komunikační situace nebo jeho všeobecné známosti – často má tedy určitý člen funkci retrospektivní, odkazuje „směrem zpět“ ke známé entitě. Naopak člen neurčitý bývá prospektivní, neboť často uvádí prvek dosud neznámý. U obou členů se dále rozlišuje užití generické (*o cão é um animal* – členy odkazují k množině psů a k množině zvířat) a specifické (*o cão de Pedro, quero comprar um cão* – členy odkazují k jednotlivému zástupci množiny psů). V rámci determinace mohou být funkcí členů například identifikace (*o meu disco*), extrakce (*comprei um disco* – vynětí zástupce z množiny desek) a atribuce (*isto é um disco* – přiřazení prvku k množině desek). Pravidla pro používání členu jsou příliš složitá na to, aby zde mohla být uceleně vyložena. Předpokládá se, že každý, kdo profesionálně pracuje s jazykem, se s nimi seznámil a má přístup k odborné literatuře.

3.4.2 Překlad portugalského členu do češtiny

Deskriptivní portugalské mluvnické z pochopitelných důvodů neupozorňují na různé možnosti převodu členu do češtiny – nicméně to, že v češtině člen jako takový neexistuje, ještě neznamená, že se systematicky nepřevádí.

Některé z možných převodů se objevují v dostupných českých materiálech pro výuku portugalštiny, a to zvláště v příkladech doprovázejících tematický výklad a v překladových cvičeních. Učebnice a gramatiky však slouží nejširšímu publiku, teorie se proto zaměřuje na vysvětlení funkcí a distribuce členu. O vlastní systematizaci prostředků převodu členu do češtiny se pokusil např. Otomar Radina na materiálu francouzsko-českém, a přestože se to může zdát neuvěřitelné, po srovnání jím vybraných kategorií s použitím členu v portugalštině⁴⁴ se ukazuje, že si ve většině citovaných případů dané kategorie v těchto dvou příbuzných románských jazycích odpovídají. Z tohoto důvodu následuje Radinův přehled s původními příklady převedenými do portugalštiny a s několika nezbytnými úpravami.⁴⁵

atd.), tázací (*que, quanto*), vztažné (*cujo, quanto*), neurčité (*nenhum, algum, muito, pouco, tanto, qualquer, certo, cada, todo o, outro*) a číslovkové (číslovky základní). S termínem *determinant* se můžeme setkat i na portálu Ciberduvidas da Língua Portuguesa (<http://ciberduvidas.pt/>), jakési obdobě české Jazykové poradny.

⁴⁴ Srovnání na základě gramatiky autorů Cintry a Cunhy, francouzské *Grammaire active du portugais* (autoři Fátima Lopes a Hacı Farina), ověření úzu prostřednictvím internetového vyhledávače Google s omezením na doménu .pt a konzultací s rodilými mluvčími.

⁴⁵ Po pravé straně se uvádí autorství dané kategorie a překladatelského postupu; u příkladů mimo původní Radinovo schéma (či u příkladů analogických, pro portugalštinu názornějších) je označen zdroj – není-li uvedeno jinak, jsou příklady původní. *Franky* byly nahrazeny *eury, Rimbaud Torgou*. Došlo k vypuštění pododdílu o určitém členu v datech a k přidání pododdílu o členu u vlastních jmen, citového zabarvení a přibližnosti počtu (zde si portugalština a francouzština neodpovídají); oddíl o převodu dělivého členu a pododdíl o neurčitém členu v množném čísle byly připojeny k oddílu Nulový člen, který je v portugalštině ekvivalentem těchto francouzských prostředků.

ČLEN URČITÝ			
	<u>Úloha členu</u>	<u>Ekvivalentní vyjádření v češtině</u>	
1.	Označení druhu, kategorie: <i>a exceção confirma a regra</i> <i>as crianças são curiosas</i>	Žádný determinant: <i>výjimka potvrzuje pravidlo</i> <i>děti jsou zvědavé</i>	[SS]
2.	Označení jedinečné bytosti/věci: <i>o Sol é maior do que a Terra</i>	Žádný determinant: <i>Slunce je větší než Země</i>	[SS]
3.	Označení podílnosti: <i>a 15 euros a unidade</i> <i>10 euros o quilo</i> [PF] <i>80 km à hora</i> [PF]	Žádný determinant: <i>po 15 eurech (za) kus</i> <i>po 10 eurech za kilo</i> [PH] <i>80 km za hodinu, 80 km v hodině</i> [PH]	[SS]
4.	Člen se jmény osob: - s příznakem důvěrnosti: <i>O Mário não quer estudar.</i> [SMP] <i>O Jânio foi eleito em 1960.</i> [SMP] - jako demonstrativum (i neutrálně) [PH] <i>exatamente como diz a Maria</i> [PH]	Nepovinný determinant: <i>(Náš) Mário se nechce učit.</i> [SMP] <i>(President) Jânio (Quadros) byl zvolen roku 1960.</i> [SMP] <i>přesně tak, jak říká (tady) Marie</i> [PH]	[PH]
5.	Rozlišení (u jmen osob): <i>Renoir o encenador</i>	Žádný determinant: <i>Renoir, režisér</i>	[SS]
6.	Označení přezdívky: <i>Filipe, o Belo</i>	Žádný determinant: <i>Filip Sličný</i>	[SS]
7.	Označení substantiva určeného situací, souvislostí („situační člen“): <i>fecha a porta!</i> Též u substantiva určeného: - jiným substantivem: <i>o jardim do vizinho</i> - jiným slovním druhem: <i>o modo da transmissão da informação</i> [E-L] <i>não tem (a) coragem de o dizer</i> - celou větou (hl. vztahnou): <i>no sítio onde o tinha tirado</i> - superlativem: <i>os mais belos sucessos</i> řadovou číslovkou: <i>a terceira parte</i>	Nepovinný determinant <i>ten, ta, to, onen, ona, ono</i> + možno kombinovat s tvaroslovným ekvivalentem: <i>zavři (ty) dveře!</i> <i>(ta) souseдова zahrada</i> <i>způsob sdělení informace</i> [E-L] <i>nemá (tu) odvahu říci to</i> <i>na (to/ono) místo, kde to předtím vzal</i> <i>(ty) nejkrásnější úspěchy</i> <i>(ta) třetí část</i>	[SS]
8.	Opakovací: <i>fechado ao(s) domingo(s)</i> <i>à(s) sexta(s)-feira(s) partimos de Praga</i>	Nepovinný ekvivalent <i>obvykle, každý, opakovací sloveso:</i> <i>v neděli zavřeno</i> <i>o nedělích zavřeno</i> [PH] <i>v pátek obvykle odjíždí(vá)me z Prahy</i> <i>každý pátek odjíždí(vá)me z Prahy</i> <i>v pátek odjíždíváme z Prahy</i>	[SS]
9.	Typologické zobecnění: <i>os Torgas são raros</i>	Nepovinný determinant <i>takový:</i> <i>takových Torgů je málo</i>	[SS]
10.	Označení určujícího substantiva: <i>o jardim do vizinho</i> <i>a água do Mar Negro</i> <i>o cheiro da cozinha</i>	Změnou kategorie na adjektivum: <i>(ta) souseдова zahrada</i> Skloňováním: <i>voda (z) Černého moře</i> Sklon prostorově a časově umísťovat: <i>pach (z) (té) kuchyně</i>	[SS]
11.	Naplnění počtu: <i>os três amigos</i> <i>os 857 empregados</i> <i>os dois</i>	Pravděpodobný ekvivalent <i>ti, všichni:</i> <i>ti tři přátelé</i> <i>všech 857 zaměstnanců</i> <i>(zvl. případ) oba, obě</i>	[SS]
12.	Substantivizace jiného slovního druhu: <i>todos os “mas”</i>	Povinný determinant <i>ten, ta, to:</i> <i>všechna ta „ale“</i>	[SS]

13.	Označení vybraného jedince: <i>trouxeram o livro?</i> U podmětu věty: <i>o senhor (aqui) pergunta por si</i>	Povinný determinant <i>ten, ta, to, onen, ona, ono</i> anebo substantivum zařazeno do východiska: <i>přinesli jste tu/onu knihu?</i> <i>(ten) pán vás hledá</i>	[SS]
14.	Vytčení vynikajícího jedince: <i>(não é um pintor qualquer:) ele é o Pintor</i>	Povinný ekvivalent (různá slova): <i>on je malíř v nejvlastnějším smyslu</i> Pravopis: <i>on je malíř s velkým M</i>	[SS]

ČLEN NEURČITÝ			
	<u>Úloha členu</u>	<u>Ekvivalentní vyjádření v češtině</u>	
1.	Označení neurčenosti v nejširším smyslu: <i>temos um amigo em Paris</i> <i>eles têm um amigo em Paris</i> <i>trabalha num hospital</i> <i>venham visitar-nos num domingo</i> U podmětu věty: <i>um senhor pergunta por si</i> <i>está ali um cavalheiro a esperá-la [IC]</i> Též označení substantiva neurčeného, rozvedeného přívlastkem: <i>comprou uma pequena casa</i>	Nepovinný determinant <i>jeden, takový, nějaký</i> (a kombinace); <i>jakýsi, kterýsi</i>: <i>máme v Paříži (jednoho) přítele</i> <i>mají v Paříži (nějakého) přítele</i> Časté umístování do prostoru a času: <i>pracuje někde v nemocnici</i> <i>přijďte k nám někdy v neděli</i> Zařazení substantiva do jádra výpovědi: <i>hledá vás (nějaký) pán</i> <i>čeká na vás nějaký pán [IC]</i> Nepovinný determinant: <i>koupil si (takový) menší domek</i>	[SS]
2.	Zahrnutí do širšího celku, vymezení: <i>a bouillabaisse é um prato provençal</i>	Nepovinný determinant <i>takový</i>: <i>b. je (takové) provensálské jídlo</i>	[SS]
3.	Zastoupení substantiva: <i>(pedras:) uma redonda</i>	Nepovinný determinant <i>takový</i>: <i>(kameny:) (jeden) kulatý</i>	[SS]
4.	Typologické zobecnění: <i>é raro um Torga</i>	Povinný determinant <i>takový</i>: <i>takový Torga je vzácný</i>	[SS]
5.	Metaforické přirovnání: <i>Paris é um mundo.</i> <i>a sua avó é uma médica</i> <i>é um feiticeiro</i> <i>é uma prisão!; é um milagre [IC]</i>	Povinný ekvivalent <i>úplný, hotový, učiněný</i>: <i>Paříž, to je úplný svět</i> <i>jeho babička je učiněný doktor</i> <i>vy jste hotový kouzelník</i> <i>to je hotový žalář!; je to hotový zázrak [IC]</i>	[SS]
6.	Citové zabarvení: <i>Ele está com um medo! [SMP]</i> <i>Caiu uma chuva! [SMP]</i> <i>Você tem uma sorte! [SMP]</i> - srov.: <i>tiveram grande sorte</i> <i>tiveram uma grande sorte</i>	Ekvivalent se zdůrazňujícím účinkem: <i>Ten má ale (hrozný) strach! [SMP]</i> <i>To byl ale déšť! [SMP]</i> <i>Vy máte ale štěstí! [PH]</i> <i>měli jste velké štěstí</i> <i>měli jste (takové) velké štěstí!</i>	[PH]
7.	Číslovka: <i>por um franco</i>	Povinně číslovka: <i>za jeden frank</i>	[SS]
8.	Přibližnost počtu: <i>uns doze anos [PH]</i> <i>Maria já tem uns vinte anos [SMP]</i> <i>esta aldeia está a uns 25 quilómetros da capital [SMP]</i>	Ekvivalent s významem <i>asi, přibližně; několik</i>: <i>asi dvanáct let [PH]</i> <i>Marii je už asi dvacet let [SMP]</i> <i>ta vesnice je přibližně 25 km od hlavního města [SMP]</i>	[PH]

ČLEN NULOVÝ			
	<u>Úloha členu</u>	<u>Ekvivalentní vyjádření v češtině</u>	
1.	Mluvnický polotvar pro vytvoření nového pojmu nebo pro zpřesnění <i>centro de saúde</i> <i>contador de água [PH]</i>	Změna kategorie na adjektivum: <i>zdravotní středisko</i> Složenina: <i>vodoměr</i> Genitiv [PH]:	[SS]

	<i>professor de história</i> [PH] <i>professor de história</i> [PH] <i>lápiz de cor</i>	<i>učitel dějepisu/dějin</i> Odvozením pomocí přípony: <i>dějepisář</i> Zcela jiné, jednoduché slovo: <i>pastelka</i>	
2.	Široká neurčenost v množném čísle: <i>são apenas caprichos</i> <i>isso provoca hesitações</i>	Nepovinný ekvivalent jako neurčitý člen, různí, všelijací, celí: <i>to jsou jen (takové) rozmary</i> <i>vyvolává to (všelijaké) rozpaky</i>	[SS]
3.	Vyjádření neurčenosti u substantiv nepočítatelných: <i>ainda há vinho</i> U abstrakt: <i>você tem sorte</i> <i>ela ganhou peso</i>	Žádný ekvivalent nebo prostředky jako u členu ne určitého (příp. se skloněním substantiva): <i>ještě je (tam) (nějaké) víno</i> <i>ještě je (tam) (trochu/něco) vína</i> <i>vy máte štěstí</i> Často zcela odlišné vazby: <i>přibrala na váze</i>	[SS]

3.4.3 Dělivý člen

Ačkoliv gramatiky uvádějí, že má portugalština dva druhy členu – určitý a neurčitý –, v minulosti existoval i tzv. člen dělivý (*artigo partitivo*), jehož formy *do, da, dos, das* vznikly spojením předložky *de* s tvary určitého členu. Paul Teyssier ve svých *Dějínách portugalského jazyka* uvádí, že dělivý člen zanikl během vývojového období od 14. do 16. století a že se v díle Gila Vicenta vyskytuje jakožto jeden z příznakových prostředků mluvy lidu.⁴⁶ Evanildo Bechara stručně zmiňuje, že dělivý člen vyjadřoval neurčité množství konkrétního substantiva či jeho pojetí po částech (*Comeras do leite, ouvrirás dos contos e partirás quando quiseres*, R. Lobo), avšak dnes se používá zcela omezeně, především ve spojení se slovesy *comer* a *beber*.⁴⁷ Jedná se sice o jev okrajový, ale právě proto, že je opomíjený, stojí za to se o něm zmínit.

Brazilský lingvista Paulo Hernandez s odkazem na C. P. Lufta⁴⁸ uvádí, že u sloves *comer* a *beber* použití dělivého členu mění význam předmětového doplnění – určitý člen znamená celek, dělivý člen neurčité množství, část (můžeme si představit vypuštění výrazu *uma parte*):

Maria Luísa comeu o bolo. × *Beatriz comeu do bolo.*
Helena bebeu o vinho. × *Salete bebeu do vinho.*

S dělivým členem se mohou pojit i slovesa jako *provar*, ale nedochází zde k významovému posunu jako v předchozích příkladech: *provar o vinho = provar do vinho*.⁴⁹

Portugalští rodilí mluvčí nicméně dělivý člen aktivně nepoužívají a výše uvedené příklady vnímají jako příznakové (archaizující). Pro vyjádření opozice mezi úplností a neurčitým množstvím volí jiný způsob, např. *já bebi o vinho que me oferecete – já provei o vinho que me oferecete*.

⁴⁶ Teyssier, Paul. *História da língua portuguesa*. Martins Fontes. Digital Source, s. 56.

⁴⁷ Bechara, Evanildo. 2002. *Moderna Gramática Portuguesa*, op. cit., str. 253.

⁴⁸ Luft, Celso Pedro: *Dicionário prático de regência verbal*. São Paulo, Ática, 1987.

⁴⁹ Hernandez, Paulo. Objeto direto preposicionado. In *Dicas de português* [online]. Dostupné z: <<http://www.paulohernandes.pro.br/dicas/001/dica110.html>>.

S pozůstatky dělivého členu se můžeme setkat v ustálených rčeních jako *Nunca digas: deste pão não comerei, desta água não beberei* nebo v Bibli: *bebeu do vinho (napil se vína)*.

Prostředek podobný dělivému členu existuje i v češtině: genitiv jako sémantická varianta akuzativu a nominativu pro vyjádření partitivního významu, množství. *Příruční mluvnice češtiny*⁵⁰ uvádí příklady *Přidej vody, Uber vášně, Ubylo vody, Nastavěl domů, Napekla buchety, Nemám slov, Nepozbyl ducha-přítomnosti, Nebylo ničeho* a dodává, že „v podobných případech může být množství pojmenováno kvantifikátory jako *Přidej trochu/hodně/litr vody, Napekla spoustu buchety* atd.“ Portugalské příklady *Ele comeu o bolo* a *Ele comeu do bolo* lze tedy do češtiny převést jako *Snědl koláč* a *Pojedl koláče* (změnou vidu slovesa a jeho rekce), což je podobně příznakové jako dělivý člen.

⁵⁰ *Příruční mluvnice češtiny*, op. cit., s. 238.

4 SLOVNÍ ZÁSoba

Jde-li o slovní zásobu, setkávají se v překladu a tlumočení dva protichůdné požadavky: potřeba přesného převodu odborných termínů a nutnost/možnost reformulace sdělení. Při nedoslovném převodu se s jednotlivými překladatelskými postupy kombinují nejrůznější lexikální prostředky, například obměna pomocí synonym, explicitace významu (*Bohumil Hrabal říkal – dizia o escritor checo Bohumil Hrabal; José Sócrates – bývalý portugalský premiér José Sócrates*), zobecnění (*Pelišky – uma comédia checa*), zobecňující shrnutí (*no jardim temos laranjas, maçãs, peras, morangos, cerejas, ameixas, pêssegos e alperces – na zahradě máme pomeranče, jablka, broskve a další ovoce*) a podobně. Zároveň je třeba dbát na správné české znění včetně potlačení interferencí, dodržení kolokability výrazů a užití obrátů, které se ustálily. Znalost ustálených spojení ušetří tlumočnickovi mnoho úsilí. Pochopitelně zde nelze podat jejich vyčerpávající výčet; mnohem lépe proveditelný je obecný přehled terminologie jednání, který přijde vhod na většině mezinárodních setkání.

4.1 Interference cizích slov

Přestože je dnes v českém prostředí používání internacionalismů moderní, ze stylistického hlediska není takové vyjadřování hodnoceno kladně. Nejedná-li se o odborné termíny, pro něž český protějšek neexistuje nebo se takřka nepoužívá, případně o určité zvláštní situace, které cizím slovům dávají přednost, měl by se tlumočník snažit vyvarovat interference cizích slov a použít český ekvivalent. Se vzrůstajícím psychickým vypětím stoupá i „nebezpečí“ nechat se ovlivnit originálním zněním, neboť převod na české prostředky může vyžadovat zvýšené intelektuální úsilí.

Možné příklady interferencí (někdy existuje několik možností):

<u>Portugalsky</u>	<u>Česky – s interferencí</u>	<u>Česky – bez interference</u>
acordo bilateral	bilaterální dohoda	dvoustranná dohoda
relações externas	externí vztahy	zahraniční vztahy
intervenção rápida	rapidní intervence	rychlý zásah
realização do plano	realizace plánu	uskutečnění plánu
consequências sérias	seriózní konsekvence	vážné následky
exemplo perfeito	perfektní příklad	dokonalý příklad
construção civil	civilní konstrukce	stavebnictví
cooperação económica	ekonomická kooperace	hospodářská spolupráce
princípios gerais	generální principy	obecné zásady
determinar as causas	determinovat příčiny	určit příčiny
evolução complexa	komplexní evoluce	složitý vývoj
análise completa	kompletní analýza	úplný rozbor
exportação de produtos industriais	export průmyslových produktů	vývoz průmyslových výrobků
aparelho portátil	přenosný aparát	přenosný přístroj
indicadores complementares	komplementární indikátory	doplňkové ukazatele
edição especial	speciální edice	zvláštní vydání
energia nuclear	nukleární energie	jaderná energie

Uvedené případy dokazují, že interference nemusí nutně znamenat chybný převod. Pomineme-li špatné pochopení konkrétního významu mnohoznačného slova v daném kontextu, což je všeobecný lexi-

kální problém, může dojít k chybnému přetlumočení například tehdy, přetížil-li tlumočnickými slovy projev určený posluchačům, kteří jim nemusejí rozumět (např. na besedě s dětmi).

4.2 Synonymické vyjadřování

Mezi důležité řečnické vlastnosti patří schopnost improvizace. V časové tísní, kdy není možné použít slovník nebo jiný lexikální zdroj, se v případě výpadku ekvivalentního slova tlumočnick uchyluje k synonymnímu vyjadřování: najde synonymum s co nejbližším významem, utvoří opis, moduluje výpověď, změní větnou strukturu. Níže uvedené příklady ukazují, jakým způsobem lze v některých situacích k synonymii přistupovat. Nutno podotknout, že každý kontext má svá omezení a některé postupy a zde uvedená řešení nelze uplatňovat s absolutní platností. Pod synonymickým vyjadřováním se v oblasti tlumočení a překladu rozumí synonymie kontextová, odpovídající dané situaci, tj. nikoliv pouze slovníkové ekvivalenty. Například u substantivně-adjektivní záměny záleží na konkrétní kolo-kaci (zatímco *měsíční svit* a *svit Měsíce* jsou si takřka synonymy, *měsíční hmotnost* zní na rozdíl od *hmotnosti Měsíce* velmi neuměle), u verbonominálních vazeb může docházet k menším či větším aspektuálním posunům a příklady v poslední části této kapitoly mají ukázat v širších souvislos-tech, do jaké míry se dá s jazykem pracovat – aniž by tyto převody prosazovaly jako normativní.

4.2.1 Jmenná synonymie pomocí transpozice

o raio	do Sol	solar
a superfície	da Lua	lunar
a vida	na Terra	terrestre
a navegação	no rio	fluvial
o transporte	no ar	aéreo
o tráfego	no mar	marítimo
as condições	do clima	climáticas
as regiões	do Norte	setentrionais
os países	do Sul	meridionais
o hemisfério	norte	boreal
o hemisfério	sul	austral
uma religião	do Este	oriental
o mundo	do Oeste	ocidental
os abalos	de terra	sísmicos
uma doença	dos pulmões	pulmonar
os problemas	dos intestinos	intestinais
as vértebras	do pescoço	cervicais
impressão	dos dedos	digital
algo que tem	um círculo	circular
a forma de	uma elipse	elíptico
	um triângulo	triangular
	um hexágono	hexagonal
	um cilindro	cilíndrico
	um ângulo reto	ortogonal

4.2.2 Slovesa a slovesné vazby

acabar (-/com)	pôr fim a	skončit/skoncovat s – učinit konec
terminar	pôr termo a	
agradecer	expressar os seus agradecimentos	děkovat – vyslovit poděkování
aprovar	dar o seu consentimento	schválit – dát souhlas
arriscar	correr o risco de	riskovat – podstoupit riziko
assassinar	cometer um homicídio/assassínio	zavraždit – spáchat vraždu
cair	sofrer uma queda	upadnout
comprometer-se a	assumir o compromisso de	zavázat se – převzít / vzít na sebe závazek
conspirar	armar um complô	spiknout se – osnovat spiknutí
decidir	tomar uma decisão	rozhodnout – učinit rozhodnutí
demitir-se	apresentar a demissão	odstoupit – podat demisi, dát výpověď
desinteressar-se	perder o interesse	ztratit zájem
destacar	dar destaque a pôr em destaque	zdůraznit – klást důraz
enganar-se	cometer um erro	splést se, chybovat – udělat chybu
errar		
falar a	dirigir a palavra a	mluvit s, oslovit – obrátit se na
fugir	pôr-se em fuga	utéct – dát se na útěk
influir sobre/em	exercer influência sobre/em	ovlivnit – mít vliv na
influenciar	ter influência	
investigar	fazer uma investigação	vyšetřovat – vést vyšetřování
julgar	fazer um juízo de valor sobre	soudit – vyslovit soud/úsudek o
modificar	fazer modificações	upravit/změnit – provést úpravy/změny
alterar	fazer alterações	
pedir	fazer/apresentar um pedido	žádat – předložit prosbu, vznést požadavek
preferir	ter preferências por	upřednostňovat – dávat přednost
preparar	fazer os preparativos	připravovat – konat přípravy
provar	apresentar uma prova	projevit, dokázat, prokázat
resolver	encontrar a solução	řešit – najít řešení
testar	submeter a teste	testovat, zkoušet – podrobit
provar	pôr à prova	testu/zkoušce
vencer	alcançar a vitória	vyhrát – dobýt vítězství

Tyto dvojice nemusí být vždy plně synonymní – mohou se lišit v pojetí slovesného vidu, v úhlu pohledu i v sémantických aspektech (např. *odstoupit* a *podar demisi* je synonymní jen v určitých situacích) nebo z hlediska stylistiky či citového zabarvení (*fugir* je neutrálnější než *pôr-se em fuga*) – vždy záleží na konkrétní dvojici a také na dané kontextové realizaci (morfologicky, syntakticky i pragmaticky). Zároveň však platí, že vynechat z jakéhokoli důvodu informaci je větší chyba než její převedení pomocí přibližného významu.

4.2.3 Sémantická pole

„Uskutečnit“

uskutečnit	cumprir
provést	aplicar
realizovat	efectuar
uvést do praxe	executar
vykonat	realizar
udělat	operar
splnit	praticar
zhmotnit	levar a cabo / a efeito
uplatnit (v praxi)	pôr em prática/efeito/execução
	tornar realidade/efectivo
	dar efeito
	fazer valer
	concretizar
	ministrar
	materializar

Zatímco tato synonyma a kontextové ekvivalenty nevyvolávají pochybnosti, praxe dokazuje, že stejnou situaci můžeme popsat i slovy, která bychom prvoplánově za synonyma či ekvivalenty pravděpodobně nepovažovali. Na případě slovesa *zjistit* ukážeme, že při převodu můžeme v souladu s danými podmínkami použít implicitnější nebo explicitnější výraz, zdůraznit některý ze sémů tohoto slovesa nebo najít ekvivalent některého z jeho synonym.

„Zjistit“

ZJISTIT – stanovit, určit, prokázat – rozpoznat, diagnostikovat – vidět, všimnout si, zpozorovat – pochopit...

achar	<i>E então, com espanto seu, achou a carga leve. ↔ A pak s úžasem zjistil, že je to břímě lehké.</i>	[IC]
analisar	<i>O presente parecer analisará se ↔ Účelem tohoto stanoviska je zjistit, zda</i>	[E-L]
aperceber-se de	<i>Luísa, gradualmente, apercebeu-se do que se passava. ↔ Luisa časem zjistila, co se děje.</i>	[IC]
apurar	<i>Mas depois apurou que o padre era parente afastado duns seus parentes afastados ↔ Pak ale zjistil, že kněz je vzdálený příbuzný jedněch jeho vzdálených příbuzných</i>	[IC]
averiguar	<i>Como poderia averiguar o que tinha acontecido ao garoto ? ↔ Jak by zjistil, co se s chlapcem stalo?</i>	[IC]
compreender	<i>Quando Pepe compreendeu que o coronel estava irremediavelmente caído por Lola ↔ Když Pepe zjistil, že je plantážník až po uši zamilován do Loly</i>	[IC]
comprovar	<i>Não comprovaram nada. ↔ nezjistili nic.</i>	[IC]
confirmar	<i>- Quando a vontade quer, abre-se um caminho, como costumamos dizer e eu próprio pude confirmar. ↔ “Kde vůle neschází, cesta se nachází, říká se u nás,” zašeptal, “a sám jsem to zjistil.”</i>	[IC]
constatar	<i>O senhor não é nenhum maluco e os médicos vão constatá-lo. ↔ Přece nejste žádný blázen a lékaři to musí zjistit.</i>	[IC]
dar-se conta de	<i>E assim que começa a preocupar-te com um destes aspectos da tua vida, logo te dá conta de que também tens de preocupar-te com outros ↔ A jakmile se pustíš do jednoho, za chvíli zjistíš, že se musíš dát i do něčeho dalšího</i>	[IC]

descobrir	<i>Espreitando da janela descobri, com prazer, que chegava só ↔ Vykoukl jsem z okna a s radostí jsem zjistil, že přijel sám</i>	[IC]
detectar	<i>Embora o objetivo do sistema consista exclusivamente em evitar o voto duplo e a dupla candidatura e não permita detectar as tentativas nesse sentido, ↔ Cílem systému je sice pouze zabránit lidem dvakrát hlasovat či dvakrát kandidovat, není však vhodný ke zjištění pokusů tak učinit.</i>	[E-L]
encontrar	<i>Harry esperou cá fora, no corredor, para ver se Ron e Hermione tinham encontrado alguma coisa, mas sem acalentar grandes esperanças. ↔ Harry čekal venku na chodbě, aby se dozvěděl, jestli ti dva něco nezjistili, nedělal si však přehnané naděje.</i>	[IC]
haver	<i>O que haverá por trás dela? ↔ Co za nimi zjistíme?</i>	[IC]
identificar (zjistit totožnost)	<i>Eles tombavam uns sobre os outros, erguendo esforçadamente as pálpebras sonolentas de modo a permitir que os olhos identificassem o ambiente, ↔ Padali jeden přes druhého a s námahou zvedali ospalá víčka, aby zjistili, kde vlastně jsou.</i>	[IC]
localizar (zjistit polohu)	<i>É possível que ande neste momento a tentar localizar o Shire, se o não localizou já. ↔ Kraj – možná že jej právě hledá, pokud už nezjistil, kde leží.</i>	[IC]
notar	<i>Pobre, esse, notando que recebia tanto olhar, abaixou a cara ↔ Ten chudák, když zjistil, že se na něj tolik dívám, sklonil hlavu</i>	[IC]
observar	<i>João Eduardo observava de há muito que ↔ João Eduardo už dávno zjistil, že</i>	[IC]
perceber	<i>as pessoas vão passar anos a tentarem perceber o que significa ↔ budou lidé trávit léta ve snaze zjistit, co to vlastně znamená</i>	[IC]
reconhecer	<i>Luísa mudara – reconhecia-o, e com o espanto de quem se vê perante um acontecimento imprevisto. ↔ Luisa se změnila – zjistil s úžasem člověka, kterého zaskočí nečekaný fakt.</i>	[IC]
relevar	<i>Relevar as necessidades da eventual futura operação de gestão de crises da UE ↔ zjistit potřeby budoucí možné operace EU pro řešení krize</i>	[E-L]
resultar	<i>Apresentação pública dos resultados preliminares de sector de inquérito 3G. ↔ Veřejná prezentace předběžných zjištění šetření odvětví Nová Media (3G).</i>	[E-L]
revelar	<i>O balanço revelou um desfalque de oitenta contos. ↔ Při kontrole se zjistil schodek osmdesát milionů reisů.</i>	[IC]
saber	<i>Quando lhe perguntámos a profissão é que soubemos de quem se tratava. ↔ Teprve když jsme se ho zeptali na povolání, zjistili jsme, o koho jde.</i>	[IC]
verificar	<i>Tinha que o olhar para verificar com os seus próprios olhos se era possível ou não pensar nos seus dois corpos unidos. ↔ Musil se na něho podívat, jako by mohl očima zjistit, jsou-li jejich těla spojitelná či ne.</i>	[IC]
: (intonace)	<i>Dia 14 de dezembro, explica o diário, a Comissão dos Processos, um organismo encarregado de esclarecer o passado comunista, divulgou um inquérito sobre o Ministério dos Negócios Estrangeiros: cerca de 40 % dos funcionários colaboraram com a antiga DS. ↔ Podle deníku 14. prosince zvláštní komise pověřená zkoumáním komunistické minulosti zveřejnila výsledky vyšetřování ministerstva zahraničních věcí, při které bylo zjištěno, že 40 % jeho zaměstnanců kolabovalo s DS.</i>	[IC]
(modulace)	<i>Um olhar em redor mostrou-lhe que se encontrava voltado para sul, no cimo redondo de um monte que devia ter subido vindo de norte. ↔ Rychlým pohledem zjistil, že stojí tvář k jihu na oblém vršku, na který musel vylézt od severu.</i>	[IC]
(elipsa/vyplnění)	<i>Mas, olhando um pouco mais de perto, uma corrente europeia realista prepara-se para conceber novos objetivos e novas estratégias ↔ Při bližším pohledu ale zjistíme, že se evropský realistický proud chystá formulovat nové cíle a nové strategie</i>	[IC]

a další: assinalar – atestar – despistar – esclarecer – tirar a limpo – estabelecer – indicar – marcar – positivar – reparar – testificar – ... verifica-se que – acontece que – confirma-se que – ...

4.2.4 Princip ekonomie

Jazyková ekonomie kombinuje postupy výrazového rozšíření a zúžení, vypuštění redundancí nebo implicitního vyjádření díky kontextovému zakotvení.

pochybuji, že najdeme řešení
poté, co se naobědváme, se budeme zabývat
když se podíváme do minulosti
jelikož nemáme čas, přeskočíme tuto otázku
um problema que diz respeito aos transportes
esta conferência sobre a temática da economia
portuguesa
nesta conferência internacional sobre a
evolução económica de Portugal
é um exemplo muito importante... é realmente
um exemplo de grande importância

duvido encontrarmos uma solução
depois de almoçarmos trataremos de
olhando para o passado
não tendo tempo saltaremos esta questão
problém dopravy
tato konference o portugalské ekonomice
na této konferenci
(téma konference je zřejmé z kontextu)
je to skutečně velmi důležitý příklad

4.3 Ustálená spojení

účinný nástroj
nedílná součást
příznivé ovzduší
přímá investice
naléhavá/nezbytná potřeba
náročné cíle
nadměrná spotřeba
pevný základ / pevná základna
dlouhodobá dohoda
krátkodobá dohoda
střednědobá strategie
ozbrojený odpor
pevné přátelství

nezištná pomoc
neodolatelná moc
nevyvratitelný argument
nezlomná vůle
neporušitelná zásada
nepopíratelná pravda
neudržitelná situace
neocenitelná služba
nezcizitelné právo
nezadatelné právo
nevyléčitelná nemoc
nepodplatitelný soudce
nenahraditelná ztráta
neúprosná logika
nepřekonatelný rekord

Země/státy

členské
přístupující
kandidátské
přidružené
partnerské

instrumento eficaz
parte integrante
clima favorável
investimento directo
necessidade urgente
objectivos ambiciosos
consumo excessivo
base sólida
acordo a/de longo prazo
acordo a/de curto prazo
estratégia a/de médio prazo
resistência armada
amizade sólida

ajuda desinteressada
poder irresistível
argumento irrefutável
vontade irredutível
princípio inviolável
verdade incontestável
situação insustentável
serviço inestimável
direito inalienável
direito imprescritível
doença incurável
juiz incorruptível
perda insubstituível
lógica implacável
recorde imbatível

Os países / os estados

membros
aderentes
candidatos (à adesão)
associados
parceiros

smluvní
signatářské
eurozóny
žadatelské
zúčastněné
socialistické
kapitalistické
neutrální
třetí
válčící, vedoucí válku
(ne) vlastníci atomové zbraně
nezávislé
poručenské (pod poručenskou správou)
průmyslové
rozvinuté
rozvojové
rozvíjející se
třetího světa
v procesu transformace
produkující ropu
vývážející ropu
dovozní, dovážející
tranzitní
východní země
země střední a východní Evropy
země visegrádské čtyřky/skupiny

contratantes
signatários
da zona euro / da área do euro
requerentes
participantes
socialistas
capitalistas
neutros
terceiros
beligerantes
(não) dotados de armamento nuclear
independentes
sob (o regime de) tutela
industrializados
desenvolvidos
em desenvolvimento
emergentes (de economia emergente)
do terceiro mundo
em transição
produtores de petróleo
exportadores de petróleo
importadores
de trânsito
de Leste
da Europa Central e Oriental
de Visegrado

4.4 Frazieologie jednání

Zasedání

sessão
sessão ordinária
sessão extraordinária
sessão constitutiva
sessão plenária
sessão pública
sessão à porta fechada
sessão conjunta
sessão anual
sessão legislativa
sessão solene
sessão de abertura
sessão de encerramento

zasedání, schůze, jednání (prac. skupiny)
řádné zasedání
zvláštní/mimořádné zasedání
ustavující zasedání
plenární zasedání, plénum
veřejné zasedání
zasedání za zavřenými dveřmi
společné zasedání
výroční zasedání
legislativní zasedání
slavnostní zasedání
zahajovací zasedání
závěrečné zasedání

Průběh zasedání

desenrolar da sessão

adiar a sessão
adiamento da sessão

abrir a sessão
abertura da sessão

průběh zasedání

odložit zasedání
odložení zasedání

zahájit zasedání
zahájení zasedání

<p>declarar aberta a sessão <i>Declaro aberta a primeira sessão do Parlamento Europeu após as eleições.</i> <i>A sessão teve início às 10H05.</i></p>	<p>prohlásit zasedání za zahájené <i>Prohlašuji první zasedání Evropského parlamentu vzešlého z voleb za zahájené.</i> <i>Zasedání bylo zahájeno v 10:05.</i></p>
<p>suspender a sessão suspensão da sessão <i>Está suspensa a sessão.</i> <i>A sessão foi suspensa às 11H00 para a contagem dos votos.</i></p>	<p>přerušit zasedání přerušeni zasedání <i>(Tím) přerušuji zasedání.</i> <i>(Tím) ukončuji dnešní zasedání.</i> <i>Zasedání bylo přerušeno v 11:00 za účelem sčítání hlasů.</i></p>
<p>interromper a sessão interrupção da sessão <i>A sessão, interrompida às 18h35, foi reiniciada às 21h00.</i></p>	<p>přerušit zasedání přerušeni zasedání <i>Zasedání, které bylo přerušeno v 18:35, pokračovalo v 21:00.</i></p>
<p>reiniciar a sessão reinício da sessão <i>A sessão é reiniciada às 11H45.</i></p>	<p>obnovit zasedání, pokračovat v zasedání obnovení zasedání, pokračování (v) zasedání <i>Zasedání pokračuje od 11:45.</i></p>
<p>retomar a sessão retomada da sessão <i>A sessão, suspensa às 10h35, foi retomada às 10h40.</i></p>	<p>obnovit zasedání, pokračovat v zasedání obnovení zasedání, pokračování (v) zasedání <i>Zasedání, které bylo přerušeno v 10:35, pokračovalo v 10:40.</i></p>
<p>levantar a sessão levantamento da sessão encerrar a sessão encerramento da sessão <i>Declaro encerrada esta sessão.</i> <i>A sessão foi encerrada às 20H40.</i></p>	<p>ukončit zasedání ukončení zasedání ukončit zasedání ukončení zasedání <i>Končím zasedání.</i> <i>Zasedání bylo ukončeno v 20:40.</i></p>
<p>presidente vice-presidente sala de sessões regimento votos de boas-vindas ordem dos trabalhos ordem do dia ponto da ordem do dia tempo de uso da palavra documento de sessão/trabalho documentos para decisão acta da sessão relatório rescaldo da sessão</p>	<p>předseda místopředseda zasedací síň, jednací sál jednací řád přivítání plán práce pořad/program jednání bod pořadu jednání řečnická lhůta/doba pracovní dokument dokumenty k rozhodnutí zápis ze zasedání zpráva ohlédnutí za zasedáním (Evr. parlament: Týden)</p>
<p><u>O presidente / a mesa</u> convoca a assembleia declara a sessão aberta concede a palavra retira a palavra ao orador decide sobre a admissibilidade das alterações</p>	<p><u>Předseda / předsednictvo</u> svolává shromáždění zahajuje zasedání uděluje slovo řečnickovi odebírání slovo rozhoduje o přípustnosti pozměňovacích návrhů</p>

considera que
registra
põe o assunto à votação
proclama o resultado da votação
congratula-se com, elogia, aplaude, saúda,
acolhe positivamente... a decisão
convida o deputado a subir à tribuna
exorta a comissão a cooperar
pede o parecer do comité

chama a assembleia para observar o regimento

fixa o calendário das reuniões
prepara o anteprojecto de ordem do dia
dá o debate por encerrado
*Queiram sentar-se / agradeço que tomem os
vossos lugares.*
Peço que se levantem para escutar o hino.
Passo a anunciar o resultado.
tem a palavra o senhor [...]

O delegado / o orador

pede a palavra
toma a palavra
sobe à tribuna
agradece ao Presidente
participa nos debates [na qualidade de
observador]
pronuncia-se sobre o relatório
propôs a realização de debate sobre
afastou-se do assunto
excedeu o seu tempo de uso da palavra
disse, constatou, lembrou, evocou, declarou,
sublinhou, destacou, salieantou, sinalou, fiz
notar, anunciou, afirmou, assinalou, indicou,
acrescentou, objectou, questionou-se sobre,
interrogou-se sobre...
expressiu, expressou, manifestou...
a esperança / esperou
a vontade / quis
o desejo / desejou
as dúvidas / duvidou
a sua estranheza / estranhou

Gostaria de

tomar a palavra
abordar a questão de
alertar para o risco de
apoiar esse pedido
apresentar à assembleia um pedido de ajuda
apresentar uma nova proposta

má za to, že
bere na vědomí
dáva hlasovat
oznamuje výsledky hlasování
vítá rozhodnutí

vyzývá poslance, aby přišel k řečnickému pultu
vyzývá komisi, aby spolupracovala
se ptá na názor výboru, si žádá stanovisko
výboru
vyzývá shromáždění, aby dodržovalo jednací
řád
stanovuje harmonogram zasedání
připravuje předběžný návrh programu jednání
končí zasedání (rozpravu, diskusi)
*Posadte se, prosím / račte se, prosím, posadit na
svá místa.*
Nyní prosím povstaňte, zazní hymna.
Nyní oznámím výsledky.
slovo má pan [...]

Delegát / řečník

žádá o slovo
se ujímá slova
jde k řečnickému pultu
děkuje předsedovi
se účastní jednání/rozpravy [jako pozorovatel]

se vyslovuje ke zprávě
navrhuje, aby se vedla rozprava o
se odchýlil od tématu
překročil řečnickou dobu/lhůtu
vedl, konstatoval, připomněl, prohlásil, zdů-
raznil, podtrhl, poznamenal, oznámil, tvrdil,
naznačil, dodal, namítl, se pozastavil nad...
vyslovil, vyjádřil, projevil...
naději / doufal
vůli / chtěl
přání / si přál
pochyby / pochyboval
podiv / se podivil

Rád bych

se ujal slova
přistoupil k otázce, se vyjádřil k
varoval před rizikem
podpořil tuto žádost
požádal shromáždění o pomoc
představil nový návrh

chamar a atenção dos delegados para
citar o Artigo 20.º do Tratado CE
dar um exemplo
esclarecer este ponto
evocar o papel de
fazer um ponto de ordem
informar sobre a situação
intervir na discussão
levantar uma objecção a
rejeitar a proposta de
salientar a importância de

[...] uma proposta / um projecto

elaborar
apresentar
discutir
examinar
alterar
apresentar para / submeter à aprovação
pôr/submeter à votação
inscrever na ordem do dia
aprovar
adoptar (por unanimidade)
adoptar por 133 votos a favor, nenhum voto
contra e 10 abstenções
rejeitar

As altas partes contratantes

concluíram um tratado
apuseram as suas assinaturas no presente tra-
tado
aderiram à convenção de
assinaram um acordo provisório
acordaram no seguinte:
comprometeram-se a tomar um conjunto de
medidas
assumiram o compromisso de adoptar estraté-
gias de
subscreveram uma obrigação de

obrátil pozornost / upozornil delegáty na
citoval článek 20 Smlouvy o ES
uvedl příklad
podal vysvětlení k tomuto bodu
se zmínil o úloze, připomněl úlohu
vznesl faktickou poznámku
informoval o situaci
zúčastnil diskuse
vznesl námitku
odmítl návrh
zdůraznil význam

[...] návrh

vypracovat
předložit
projednat
prozkoumat, přezkoumat
doplnit, pozměnit
předložit ke schválení
předložit k hlasování
dát na pořad zasedání
schválit
jednohlasně přijmout
133 hlasy pro, 0 proti, 10 členů se hlasování
zdrželo
zamítnout

Vysoké smluvní strany

uzavřely smlouvu
připojily (své) podpisy k této smlouvě
přistoupily k úmluvě o/z
podepsaly prozatímní dohodu
se dohodly takto:
se zavázaly k přijetí řady opatření
se zavázaly k přijetí strategií
přijaly závazek

ZÁVĚR

Při natolik náročné intelektuální činnosti, jako je tlumočení, není nic snadnějšího než nechat se unést zněním originálu a tak zvaně plout po povrchu. Čeština a portugalština jsou si dostatečně vzdáleny na to, abychom v každé větě museli čelit nástrahám „falešných přátel“ jako u příbuzných jazyků, a zároveň vzdáleny příliš, abychom se vyhnuli složitým větným transformacím. U jakékoliv jazykové kombinace však hlavní úkol spočívá v provedení důsledné analýzy a nalezení úsporného vyjádření, které bude s to dosáhnout řečníkem zamýšleného účinku. Dobrý tlumočník pak přistupuje k mnoha kontextově podmíněným operacím, které se mnohdy vzdalují od původní litery – a to proto, aby co nejpřesněji převedl význam původního sdělení. Při této činnosti se mezi dvěma jazykovými verzemi neklade rovnítko paradigmatické a syntaktické, nýbrž až pragmatické. Tlumočník využívá výhod sdílené situace a mluveného projevu (intonace, implicitní informace, paralingvistické a extralingvistické faktory atd.), význam kontextu se tudíž projevuje ještě zřetelněji než u překladu. Tato „volnost“ ale způsobuje, že jakákoliv práce pokoušející se popsat jazykové otázky spjaté s tlumočením bude značně selektivní. S vědomím, že tuto problematiku lze na malém prostoru pouze načrtnout, můžeme doufat, že se k otázce převodu mezi češtinou a portugalštinou vrátí i jiní a obohatí ji o další poznatky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- BECHARA, Evanildo. 2002. *Moderna Gramática Portuguesa*. Rio de Janeiro: Editora Lucerna.
- ČEŇKOVÁ, Ivana. 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. 101 s. ISBN 978-80-87153-74-1.
- ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. 1996. 1. soubor. vyd. Olomouc: Votobia. 517 s. ISBN 80-85885-96-4.
- CUNHA, Celso Ferreira da a Luís F. LINDLEY CINTRA. 1987. *Nova gramática do português contemporâneo*. 4.^a ed. Lisboa: Edições João Sá de Costa, xv, 734 s. ISBN 972-9230-00-5.
- Dicionário Moderno de Francês-Português e Português-Francês*. 2010. Porto Editora. 1312 s. ISBN 9789720014979.
- HAMPL, Zdeněk. 1972. *Stručná mluvnice portugalštiny*. 1. vyd. Praha: Academia. 441, [1] s.
- HAMPLOVÁ, Sylva a JINDROVÁ, Jaroslava. 1997. *Česko-portugalský slovník = Dicionário checo português*. Vyd. 1. Praha: Leda. 677 s. ISBN 80-85927-38-1.
- HAVLÍKOVÁ, Marie a PINHEIRO ALVES, Carlos Manuel. 2003. *Portugalština pro samouky*. Vyd. 1. Praha: Leda. 2 sv. (526, 127 s.). ISBN 80-7335-008-4.
- HERBERT, Jean. 1952. *Manuel de l'interprète: comment on devient interprète de conférence*. Genève: Librairie de l'Université.
- JANOVCOVÁ, Eva a HROMEČKOVÁ, Dana. 1987. *Audioorální program pro simultánní tlumočení: francouzština*. 2. vyd. Praha: SPN, 291 s.
- JANOVCOVÁ, Eva. 2000. Překladatelské postupy. In Tionová, Alena a kol. 2000. *Francouzština pro pokročilé*. Vyd. 1. Praha: Leda. 526 s. ISBN 80-85927-80-2.
- JINDROVÁ, Jaroslava a PASIENKA, Antonín. 2005. *Portugalsko-český slovník*. Vyd. 1. Voznice: Leda. 669 s. ISBN 80-7335-061-0.
- JINDROVÁ, Jaroslava, MLÝNKOVÁ, Ludmila a SCHALKOVÁ, Eva. 2008. *Portugalština*. 2. vyd. Voznice: Leda. 509 s. ISBN 978-80-7335-137-3.
- JONES, Roderick. 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing. ISBN 978-1-900650-57-1.
- KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a RUSÍNOVÁ, Zdenka, ed. a kol. 2003. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.
- LEVÝ, Jiří. 1971. Geneze a recepce literárního díla. In Levý, Jiří a Červenka, Miroslav, ed. 1971. *Bude literární věda exaktní vědou?: Výbor studií*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 459, [4] s.
- LOPES, Fátima Carvalho a FARINA, Hací Maria Longha. 1992. *Grammaire Active du Portugais*. Librairie Générale Française. Le Livre de Poche.
- NEWMARK, Peter. 2008. *A Textbook of translation*. 12. publ. Edingurgh: Pearson Education Limited, 292 s. ISBN 978-0-13-912593-5.
- NUNES, Carmen, OLIVEIRA, M. Luísa a SARDINHA, M. Leonor. 1988. *Nova Gramática de Português*. 16.^a ed. Lisboa: Didáctica Editora.

- PETR, Jan. 1986. *Mluvnice češtiny. [Díl] 2, Tvarosloví*. 1. vyd. Praha: Academia. 536 s.
- PŘIBYLOVÁ, Marie a SOBOLEVIČOVÁ, Renáta. 2011. *Simultánní blekotání*. Nepublikovaný výbor citací z hodin tlumočení v rámci ÚTRL FF UK v Praze.
- RADINA, Otomar. 1977. *Francouzština a čeština – systémové srovnání dvou jazyků*. 1. vyd. Praha: SPN, 1977. 295, [1] s.
- SKALIČKA, Vladimír. 1951. *Typ češtiny*. 1. vyd. Praha: Slovanské nakladatelství. 96, [3] s. Slovanské jazykovědné příručky; Sv. 4.
- Slovník českých synonym a antonym*. 2007. 1. vyd. Brno: Lingea. 573 s. ISBN 978-80-87062-09-8.
- TEYSSIER, Paul. *História da língua portuguesa*. Martins Fontes. Digital Source.
- VINAY, Jean-Paul a DARBELNET, Jean. 1958. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode du traduction*. Paris: Didier. 331 s.

On-line zdroje

- Ciberdúvidas da Língua Portuguesa* [online]. Dostupné z: <<http://www.ciberduvidas.com/index.php>>.
- Corpus de Referência do Português Contemporâneo* [online]. Centro de Linguística da Universidade de Lisboa. Dostupné z: <http://www.clul.ul.pt/sectores/linguistica_de_corpus/projecto_crpc.php>.
- Český národní korpus – InterCorp* [online]. Verze 4. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné z: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/>>.
- Dicionário Priberam da Língua portuguesa* [online]. 2010. Priberam Informática, S.A. Dostupné z: <<http://www.priberam.pt/DLPO/default.aspx>>.
- EUR-Lex. Přístup k právu Evropské unie* [online]. European union. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.
- Google Česká republika* [online]. 2010. Google. Dostupné z: <<http://www.google.cz/>>.
- Google Portugal* [online]. 2010. Google. Dostupné z: <<http://www.google.pt/>>.
- HERNANDES, Paulo. Objeto direto preposicionado. In *Dicas de português* [online]. Dostupné z: <<http://www.pauloherndes.pro.br/dicas/001/dica110.html>>.
- Mnohojazyčná terminologická databáze EU* [online]. European union. Dostupné z: <<http://iate.europa.eu/>>.
- Multimediální knihovna Evropského parlamentu* [online]. European Union. Dostupné z: <<http://www.europarl.europa.eu/eng-internet-publisher/eplive/archive/default.do?language=cs>>.